

Politisk plattform

for ei regjering utgått frå Høgre, Framstegspartiet og Venstre

Jeløya, 14. januar 2018

1	Innleiing.....	3
2	Arbeid og sosial.....	7
3	Barn, familie, likestilling og forbrukarrettar	13
4	Justis og beredskap.....	19
5	Innvandring og integrering	25
6	Økonomi, skatt og berekraft.....	30
7	Næring og fiskeri	35
8	Landbruk og mat.....	44
9	Helse og omsorg	48
10	Kommunal og modernisering	58
11	Kultur.....	66
12	Kunnskap	74
13	Klima og miljø.....	83
14	Olje og energi	91
15	Samferdsle	97
16	Forsvar	103
17	Utanriks og utvikling	105

1 Innleiing

Berekraftig velferdssamfunn

Målet for ei regjering utgått frå Høgre, Framstegspartiet og Venstre er at folk skal få leve frie og sjølvstendige liv. Regjeringa har ei sterk tru på at menneske som blir viste tillit, òg tek ansvar. Regjeringa vil sleppe fri og støtte opp om skaparkrafta i det enkelte mennesket og i fellesskapa som blir danna på arbeidsplassen, i familiar og i frivillige organisasjonar. Eit godt samfunn blir bygd nedanifrå. Regjeringa vil spreie makt og gi enkeltmenneske, familiar og lokalsamfunn høve til å styre sin eigen kvardag og til å forme si eiga framtid. Moglegheiter for alle og fridommen til å leve sitt eige liv kan berre sikrast gjennom eit rettferdig og berekraftig velferdssamfunn der evner og innsats tel meir enn bakgrunn og opphav.

Eit fritt samfunn oppstår ikkje av seg sjølv. Vi er avhengige av fungerande fellesskap, felles verdiar og institusjonar som rettstryggleik, personvern, yringsfridom, tillit, frie medium, marknadsøkonomi, eigedomsrett og frivilligheit. Regjeringa vil forsvare desse verdiane og institusjonane som ber samfunnet vårt.

Regjeringa vil løyse dei store utfordringane Noreg står overfor:

1. Omstille norsk økonomi for å skape vekst og nye arbeidsplassar og sikre fleire bein å stå på.
2. Oppfylle klimaforpliktingane til Noreg, slik at vi tek vår del av ansvaret for å løyse klimautfordringa.
3. Skape eit inkluderande arbeidsliv. Den teknologiske utviklinga skaper store moglegheiter for å flagge heim arbeidsplassar, myndiggjere folk og effektivisere, men utfordrar òg eksisterande arbeidsplassar og kompetansen til den enkelte.
4. Sikre gode velferdsordningar. Det er gledeleg at fleire lever lenger, men for at velferdsordningane skal vere berekraftige, må fleire òg vere yrkesaktive lenger.
5. Redusere fattigdom. For mange blir råka av fattigdom og utanforskap, utan høve til å skape seg sitt eige, gode liv.
6. Gjennomføre eit integreringsløft. Den internasjonale migrasjonen er svært lite føreseieleg, og vi må vere godt budde på raske skiftingar. Vi må lykkast betre med integreringa i arbeidslivet. Det er heilt sentralt både for den enkelte og for berekrafta i velferdsordningane våre.

Regjeringa vil løyse utfordringane gjennom eit breitt sett med verkemiddel for å skape eit berekraftig velferdssamfunn. Det handlar om auka verdiskaping, fleire jobbar og grøn omstilling. Noreg skal oppfylle klimaforpliktingane, samtidig som fleire skal komme i

arbeid. Vi vil jobbe for å ta vare på eit samfunn med små forskjellar og tillit mellom folk. Vi vil modernisere offentleg sektor slik at velferdsordningane kan vidareutviklast. Ved å vente skyv vi ei stadig større rekning framfor oss og gjer det vanskelegare å sikre at Noreg framleis skal vere eit samfunn der alle kan lykkast, og der vi kan leve sjølvsgde og trygge liv. Regjeringa vil vareta samfunnstryggleiken gjennom eit styrkt politi og eit meir moderne forsvar.

Fleire i arbeid. Det må skapast fleire jobbar, og fleire må kvalifiserast for jobbane. Fråfallet i vidaregåande skole må reduserast, og det må satsast på yrkesfag og læreplassar. Det må satsast meir på kunnskap, forskning og utvikling. Lærarløftet må halde fram. Det må utviklast ein ny kompetansepolitikk i møte med teknologiske endringar og ein ny arbeidsmarknad. Arbeidslinja må styrkjast. Regjeringa vil ta initiativ til ein inkluderingsdugnad for å få fleire inn i arbeidslivet. Kvardagen må bli enklare for dei seriøse aktørane i arbeidslivet, og det må kjempast offensivt mot arbeidslivskriminalitet. Regjeringa vil sørge for eit lågare skatte- og avgiftsnivå og forenkle byråkratiet for å støtte opp om arbeid og arbeidsplassar i heile landet.

Grøn omstilling. Noreg skal omstille seg slik at vi oppfyller klimaforpliktingane våre og tek vare på naturen. Gjennom kunnskap, forskning og innovasjon må det skapast mange nye jobbar med høg verdiskaping. Det nye arbeidslivet vårt må vere grønt, smart og nyskapande. Norsk næringsliv har gode sjansar til å bli vinnarar i nye, store marknader. For å styrkje moglegheitene må vi satse meir på ny, grøn teknologi, forureinarar må betale, og vi må utvikle marknader for nullutsleppsløysingar. Det må bli lettare å skape nye bedrifter og meir lønnsamt å investere i norske arbeidsplassar. Noreg treng fleire bein å stå på økonomisk, slik at vi reduserer klimarisikoen vår.

Byggje heile landet. Utbygging og vedlikehald av infrastruktur må framleis ha høg prioritet. God infrastruktur knyter landet saman, reduserer ulykker og dødsfall og styrkjer verdiskapinga. Å satse på betre vegar, kollektivtransport i byane og jernbane er viktig for å betre mobilitet og skape vekst i heile landet, for å løyse klimautfordringane og for å skape ein enklare kvardag for folk flest og næringslivet. Utbygging av breiband, eit betre stamnett og fiber til utlandet vil leggje til rette for fleire arbeidsplassar over heile landet og styrkt samfunnstryggleik.

Digitalisering av Noreg. Offentleg sektor må forenklast, og meir makt må komme tilbake til innbyggjarane. Arbeidet med innovasjon i offentleg sektor må forsterkast. Digitaliseringa av offentleg sektor skal gå enda raskare, og samarbeidet med privat sektor skal forsterkast, slik at vi skaper ein enklare kvardag. Arbeidet i skolen og i høgare utdanning må førebu elevar og studentar på ei digital framtid. Lover og reguleringar må tilpassast digitale løysingar.

Moglegheitslandet Noreg. Noreg skal vere eit land der alle har moglegheit til å lykkast, uansett

bakgrunn. Ein kunnskapsskole for alle, auka satsing på kompetanse, ein meir arbeidsretta integreringspolitikk, forsterka arbeidslinje og krav til aktivitet i velferdsordningane blir viktige verkemiddel. Barn som veks opp i låginntektsfamiliar, skal ha dei same moglegheitene og den same fridommen til å skape si eiga framtid som alle andre.

Modernisert velferd. Det sosiale tryggingssystemet må styrkjast, slik at færre fell utanfor og fleire blir løfta opp. Velferdsordningane må moderniserast for å vere berekraftige. Tilboda må forbetrast gjennom nye og betre måtar å jobbe på, styrkt kompetanse og større valfridom for brukarane. Auka digitalisering og effektivisering må frigjere varme hender til meir omsorg. Ei god folkehelse skaper ein ved å førebyggje der ein kan, og reparere der ein må. Helsekøane må framleis bli kortare, og barnevernsreforma må fullførast. Tilbodet til dei mest utsette, særleg innanfor rus og psykisk helse, må framleis styrkjast. Noreg skal vere eit aldersvennleg samfunn. Menneske som har levd eit langt liv, og som no har behov for hjelp, skal òg ha eit verdig liv med meining. Eldrereforma «Leve heile livet» må derfor gjennomførast.

Eit enklare Noreg. Skapartrongen og kreativiteten i samfunnet må få sleppe til. Det offentlege må ikkje regulere meir enn det som er nødvendig. Regjeringa vil fjerne unødvendige forbod og reguleringar. Deregulering og ny teknologi kan bidra til ein enklare kvardag for næringsdrivande, innbyggjarar og offentleg tilsette.

Eit tryggare Noreg. Noreg må rustast mot nye trugsmål mot samfunnstryggleiken. Arbeidet med IKT-tryggleik må ha høg prioritet. Nærpolitireforma må gjennomførast, og politiet må styrkjast ytterlegare og sikrast betre utstyr. Forsvaret av Noreg må vere truverdig. Forsterkingane av den norske forsvarsevna gjennom langtidsplanen og landmaktproposisjonen må gjennomførast.

Eit mangfaldig Noreg. Innvandring er ei kjelde til nye impulsar og kulturell utveksling. Variasjon bidreg til nytenking, innovasjon og kreativitet. Samtidig som innvandring har bidrege til økonomisk vekst i Noreg og gjort oss til ein meir mangfaldig nasjon, ser regjeringa utfordringar knytte til innvandring og integrering. Folkeflyttingar set det norske samfunnet på prøve, uansett årsak. Ikkje minst gjeld det berekrafta i den norske velferdsstaten. Det er derfor nødvendig å føre ein restriktiv, rettssikker og ansvarleg innvandringspolitikk. Noreg skal vere ein pådrivar for å finne gode løysingar for flyktningane i verda, både gjennom hjelp i nærområda og ved å ta imot kvoteflyktningar. Menneske som får lovleg opphald i Noreg, skal takast imot på ein god måte. Regjeringa vil leggje om integreringspolitikken for å få fleire raskare i arbeid. Introduksjonsprogrammet må bli meir målretta. Sivilsamfunnet må mobiliserast for å få til betre kvardagsintegrering.

Global berekraft. På stadig fleire område blir den innanrikspolitiske utviklinga vår påverka av

endringar utanfor landegrensene. Derfor er ein utanrikspolitik som varetek norske interesser, og som bidreg til auka internasjonalt samarbeid knytt til grenseoverskridande utfordringar, ein føresetnad for eit berekraftig velferdssamfunn. Miljø- og klimautfordringar, krig og terror, menneske på flukt, fattigdom og manglande utvikling er problem som det enkelte landet ikkje kan løyse åleine.

Eit Noreg som bidreg i verda. Noreg skal ta sitt internasjonale ansvar og støtte internasjonalt samarbeid mellom anna gjennom NATO, EØS og FN. Regjeringa vil at Noreg skal vere ein pådrivar for internasjonale avtalar, internasjonal rettsorden, menneskerettar og ein friare handel som inkluderer fleire land i den globale økonomien og den økonomiske veksten. Regjeringa ser på berekraftsmåla til FN som sentrale i arbeidet med å løyse dei største globale utfordringane i vår tid og vil spele ei aktiv rolle i oppfølginga av måla internasjonalt og i Noreg. Som ledd i dette vil vi følgje opp satsinga på eit globalt utdanningsløft som skal sikre tilgang til utdanning for alle.

Noreg som handelsnasjon. Ein open økonomi og omfattande internasjonal handel er avgjerande for Noreg som handels- og eksportnasjon. Regjeringa vil styrkje Noregs posisjon som ein leiande havnasjon, sikre tilgang til eksportmarknader, trekkje utanlandske investeringar til Noreg og posisjonere Noreg som ein leiande nasjon for forskning og innovasjon.

Denne plattformen omtaler korleis regjeringa vil jobbe for å nå dei politiske måla som er skildra. Kor langt på veg regjeringa lykkast i å nå desse måla, vil vere avhengig av det økonomiske handlingsrommet.

2 Arbeid og sosial

Målet til regjeringa er ein trygg og fleksibel arbeidsmarknad med låg arbeidsløyse og høg sysselsetjing. Dette er avgjerande for å sikre berekrafta i velferdssamfunnet.

Ein velfungerande arbeidsmarknad er òg avgjerande for at kvar enkelt skal kunne realisere draumane og ambisjonane sine. Det må alltid lønne seg å jobbe. Fleire må stå i arbeid lenger, og fleire må inkluderast i arbeidslivet. Samtidig skal regjeringa arbeide for at velferdssystema evnar å hjelpe dei som treng det aller mest.

Arbeidsmarknaden

Arbeidsmarknadspolitikken bør, saman med resten av den økonomiske politikken, støtte opp om verdiskaping, vekst og høg sysselsetjing.

Arbeidsmarknaden er i rask endring. Bruken av automatisering, robotisering og kunstig intelligens vil auke med stor fart i åra framover. Dette vil verke inn på mange område av samfunnet og mange av jobbane som finst i dag. Det gjer det ekstra viktig å skape nye arbeidsplassar. Regjeringa vil prioritere eit kompetanseløft som legg til rette for læring heile livet, slik at alle er kvalifiserte for arbeidslivet.

Dette krev både tilpassingar i utdanningstilbod og kompetanseutvikling for arbeidstakarar. Kunnskap og kompetanse vil vere avgjerande faktorar for å lykkast med eit inkluderande arbeidsliv.

Enkelte grupper har utfordringar med å komme seg i arbeid eller med å halde seg i arbeid over tid. Dette gjeld spesielt personar med nedsett funksjonsevne, enkelte innvandrargrupper og unge menneske utan fullført utdanning. Regjeringa vil senke tersklane for å delta i arbeidslivet for personar med nedsett funksjonsevne. Regjeringa vil òg ha eit betre samarbeid mellom arbeidsgivarar, Nav, bemanningsbransjen, atfføringsbedrifter og andre aktørar for å få fleire i arbeid. Staten må ta eit større ansvar for å tilsetje personar med nedsett funksjonsevne og andre som har utfordringar med å komme inn på arbeidsmarknaden, i eigne verksemder.

Regjeringa vil

- behalde fast tilsetjing som hovudregel i arbeidsmiljølova
- arbeide for å redusere bruken av mellombelse stillingar i offentleg sektor
- styrkje innsatsen mot langtidsarbeidsløyse og arbeidsløyse blant ungdom
- vidareføre og styrkje effektive ordningar som lønnskot og arbeidstrening i

- ordinære verksemder for å hjelpe fleire inn i arbeidslivet
- innrette trygde- og skattesystemet for å stimulere til arbeid
 - greie ut eit system med fast aktivitetsplikt, arbeid for trygd eller sosiale ytingar for unge som står i fare for å falle permanent ut av arbeidslivet
 - sikre at Nav handhevar aktivitetskravet for sjukmelde, til dømes i tråd med «Hedmarksmodellen», og sikre at personar som får arbeidsavklaringspengar, får betre oppfølging og aktivitet
 - sørge for mindre sentral detaljstyring og gi Nav større ansvar for å sikre brukarane rett tiltak til rett tid
 - stille strengare krav til Nav sine tiltaksleverandørar og sørge for at Nav legg vekt på oppnådde resultat når dei tildeler oppdrag
 - auke kompetansen i Nav om arbeidsmarknaden og om utfordringar og moglegheiter for ungdommar
 - vurdere tiltak som kan avgrense og stanse eksport av velferdsytingar, mellom anna arbeide for aksept i EU for kjøpekraftsjustering av velferdsytingar
 - betre vilkåra for ideelle organisasjonar og sosiale entreprenørar slik at dei kan bidra til å løyse sosiale utfordringar i samfunnet, særleg ved å få fleire inn i arbeidslivet
 - tilpasse lovverket til at fleire skiftar arbeid og arbeidsforhold oftare, og at mange er tilknytte arbeidslivet på andre måtar enn det som har vore vanleg

Personar med nedsett funksjonsevne

Visjonen til regjeringa er eit samfunn der alle kan delta. Dei aller fleste har utdanning og arbeid som mål, med forventningar om å leve eit fritt og sjølvstendig liv. Det må leggjast til rette for personar med nedsett funksjonsevne i arbeidsliv og daglegliv, både fordi samfunnet treng arbeidskrafta, og for at den enkelte skal kunne delta i arbeidslivet. Personar med nedsett funksjonsevne møter framleis barrierar som hindrar like moglegheiter til aktivitet og deltaking.

Regjeringa vil

- leggje betre til rette for personar med nedsett funksjonsevne i arbeidslivet, mellom anna gjennom å styrkje funksjonsassistentordninga og trainee-ordningar i offentleg forvaltning
- styrkje tilbodet om varig tilrettelagt arbeid (VTA)
- betre tilgangen til hjelpemiddel for personar med nedsett funksjonsevne, slik at det blir lettare å delta i arbeid, utdanning og daglegliv
- inkludere fleire med nedsett funksjonsevne i arbeidslivet, mellom anna

gjennom betre tilrettelegging og meir bruk av personlege tilretteleggingsavtalar

- arbeide vidare for eit universelt utforma samfunn, og spesielt prioritere skolar og undervisningsbygg
- vurdere å utvide den nasjonale TT-ordninga
- vurdere tilrådingane frå Kaldheim-utvalet (NOU 2016:17 *På lik linje*) og ulike tiltak som kan betre levekåra for menneske med psykisk utviklingshemming

Arbeidsliv

Målet til regjeringa er eit norsk arbeidsliv med både tryggleik og fleksibilitet for arbeidstakarar, seriøse arbeidsgivarar og eit velfungerande og effektivt trepartssamarbeid. Gjennom samarbeidet mellom arbeidsgivarar, arbeidstakarar og styresmakter har Noreg skapt ein av dei mest moderne og omstillingsdyktige arbeidsmarknadene i verda. Regjeringa vil vidareutvikle det beste i den norske modellen og meiner det er ein konkurransefordel for Noreg med eit likestilt og inkluderande arbeidsliv med høg organisasjonsgrad.

Regjeringa vil føre ein aktiv politikk for å kjempe mot arbeidslivskriminalitet med målretta tiltak, auka kontroll og samarbeid mellom styresmaktene og partane i arbeidslivet. Regjeringa vil framover satse på førebygging, haldningsendring og avdekking. Vi vil òg vurdere auka strafferammer for å kjempe mot arbeidslivskriminalitet.

Mange arbeidstakarar ønskjer meir fleksibilitet, så det blir enklare å kombinere jobb og privatliv. Regjeringa vil derfor halde fram arbeidet med å modernisere og tilpasse arbeidsmiljølova til det arbeidslivet som både arbeidstakarar og arbeidsgivarar ønskjer. Regjeringa anerkjenner at mange arbeidstakarar vel å vere uorganiserte.

Sjukefråværet i Noreg er framleis for høgt og langt høgare enn i land det er naturleg å samanlikne seg med. Regjeringa vil derfor fortløpande vurdere tiltak som kan redusere sjukefråværet, særleg langtidsfråværet.

Regjeringa vil invitere både offentleg og privat sektor til ein inkluderingsdugnad med konkrete mål om å tilsetje fleire personar som har nedsett funksjonsevne eller «høl i CV-en». Regjeringa meiner at staten har eit spesielt ansvar for å gå føre i ein slik dugnad.

Regjeringa vil leggje til rette for at flest mogleg skal kunne delta i arbeidslivet. Samtidig vil enkelte komme i situasjonar som gjer at det ikkje er mogleg for dei å forsørgje seg sjølve. Det kan vere ufrivillig arbeidsløyse, sjukdom i kortare eller lengre periodar eller varig redusert

arbeidsevne. I slike tilfelle skal den enkelte sikrast ei anstendig og føreseieleg inntekt.

Regjeringa vil

- leggje til rette for eit organisert arbeidsliv og eit velfungerande trepartssamarbeid
- styrkje innsatsen mot arbeidslivskriminalitet og svart arbeid, mellom anna ved å vidareutvikle trepartssamarbeidet i utsette bransjar, vurdere å avgrense høvet til å leige inn arbeidskraft og styrkje Arbeidstilsynet
- gå gjennom strafferammene og lovverket og effektivisere inndraging for å kjempe mot arbeidslivskriminalitet
- auke kompetansen om seriøst arbeidsliv hos offentlege innkjøparar i stat og kommune
- styrkje det internasjonale samarbeidet mot grenseoverskridande arbeidslivskriminalitet
- følgje opp og vurdere tilrådingane frå NOU 2016:1 *Arbeidstidsutvalget – Regulering av arbeidstid – vern og fleksibilitet*
- arbeide for å etablere ein heiltidskultur i arbeidslivet
- vidareføre fagforeiningsfrådraget på 2017-nivå
- gå gjennom rammevilkår og ordningar for gründerar og sjølvstendig næringsdrivande for å sikre dei sosiale rettane deira
- lovfeste rett til drøfting og varsling i samband med permittering
- ta initiativ til ein inkluderingsdugnad for å få fleire inn i arbeidslivet
- setje eit mål om at minst 5 prosent av dei nytilsette i staten skal vere personar med nedsett funksjonsevne eller «høl i CV-en»
- gå gjennom og vurdere effekten av seniorpolitiske tiltak
- vurdere tiltak for harmonisering og forenkling av trygdesystemet
- styrkje innsatsen for å redusere sjukefråværet og gå kritisk gjennom innretninga i dagens avtale om eit inkluderande arbeidsliv (IA-avtalen) før avtalen eventuelt blir fornya
- styrkje program for kompetanseheving i arbeidslivet
- gjennomføre målet om at ingen Nav-brukarar under 30 år skal gå ledige i meir enn 8 veker utan å få eit tilbod om arbeid, utdanning, arbeidstrening eller annan relevant aktivitet
- vurdere ei nasjonal prøveordning der ein del av det statlege trygdebudsjettet blir overført til utvalde kommunar som får ansvar for å finansiere noko av trygda saman med staten og får behalde det dei sparer dersom dei klarer å hjelpe utsette grupper inn i arbeidslivet

Pensjon

Regjeringa legg vekt på å sikre ein trygg og verdig alderdom. Derfor er det viktig med eit føreseieleg, robust og oversiktleg pensjonssystem. Det er òg viktig å stimulere til privat

pensjonssparing. Det er positivt både for samfunnet og for hushalda at den enkelte bidreg til å sikre sin eigen økonomiske tryggleik i pensjonisttilværet.

På sikt blir det færre arbeidstakarar per pensjonist i Noreg. For å sikre økonomisk berekraft i velferdssamfunnet må hovudprinsippa i pensjonsreforma liggje fast og pensjonsordningane leggje til rette for mobilitet mellom privat og offentleg sektor.

Regjeringa vil

- tryggje pensjonane i framtida gjennom ein ansvarleg økonomisk politikk
- fortsetje gjennomføringa av pensjonsreforma i både privat og offentleg sektor, noko som mellom anna inneber at offentleg tenestepensjon må gi gode insentiv til arbeid og leggje til rette for mobilitet mellom offentleg og privat sektor
- auke den alminnelege aldersgrensa i staten til 72 år, slik ho er i arbeidsmiljølova
- vidareføre statens bidrag i avtalefesta pensjon i privat sektor, men ikkje auke utover dagens nivå verken når det gjeld kostnad eller del, dersom partane i arbeidslivet vel å halde ordninga ved lag
- leggje til rette for trygge og føreseielege rammer for privat pensjonssparing og private tenestepensjonsordningar
- vurdere tiltak som bidreg til at eldre arbeidstakarar kan stå lenger i arbeid, mellom anna vurdere å heve den øvre aldersgrensa i arbeidsmiljølova ytterlegare

Målretta innsats mot fattigdom

Målet til regjeringa er eit samfunn med små forskjellar. Regjeringa vil målrette innsatsen for å kjempe mot fattigdom, spesielt blant barnefamiljar. Dei viktigaste verkemidla vil vere ein inkluderingsdugnad for å få flest mogleg i arbeid og eit løft for psykisk helse og rusomsorg.

Fattigdom påverkar helse, utdanningsmoglegheiter og sosialt liv. Førsteprioriteten til regjeringa i sosialpolitikken er derfor å kjempe mot fattigdom, særleg blant barnefamiljar. Trygg og god omsorg og gode barnehagar og skolar er grunnleggjande for å sikre like moglegheiter og gode levekår for alle. Arbeidsretta tiltak, god integrering, trygge og gode butilhøve, gode helsetenester og inkludering i fritidsaktivitetar er viktig for å kjempe mot fattigdom. Målet til regjeringa er at ingen skal vere bustadlause, og at alle skal ha ein trygg og god stad å bu.

Regjeringa vil

- vidareføre redusert foreldrebetaling og gratis kjernetid i barnehage for barn av foreldre med låg inntekt
- innføre ordningar med redusert foreldrebetaling og gratis halvdagsplass i SFO, tilsvarande ordningane i barnehage, for barn av foreldre med låg inntekt
- tilby gratis barnehage til alle barn i integreringsmottak
- styrkje helsestasjonane og skolehelsetenesta
- styrkje behandlinga og ettervernet innanfor rusomsorg og psykisk helse
- leggje til rette for at fleire kan eige sin eigen bustad, til dømes ved i større grad å ta i bruk leige-før-eige-modellen i heile landet
- forsterke det bustadsosiale arbeidet
- arbeide for at alle barn og unge får delta på fritids- og kulturaktivitetar
- styrkje stønadsordningane til frivillige organisasjonar som driv med sosial inkludering i lokalsamfunn
- styrkje dei frivillige rettshjelpsordningane
- støtte arbeidet frivilligsentralane gjer med mellom anna leksehjelp og støtte- og inkluderingstiltak for utsette barn og unge, gjennom statlege stønadsordningar og ved å forsterke og forenkle ordninga med kontingentstønad
- styrkje bustønaden for barnefamiliar
- gjere det meir lønnsamt å jobbe, spesielt for personar med låge inntekter, mellom anna ved å senke skatten på inntekt

3 Barn, familie, likestilling og forbrukarrettar

Regjeringa vil føre ein politikk som legg til rette for at alle barn og unge får ein trygg og god oppvekst som gir moglegheiter for alle. Barn og unge er den viktigaste ressursen vi har. Omsynet til barnets beste er grunnleggjande.

Familiane skaper og sikrar ei trygg ramme rundt barns oppvekst, uansett kva form den enkelte familien måtte ha. Eigenverdien, valfridommen og sjølvrespekten til mennesket står sentralt i familiepolitikken til regjeringa. Regjeringa vil prioritere arbeidet med å sikre gode barnehagar og skolar som gir alle barn omsorg, kunnskap og dugleikar. Det sosiale tryggingssynet må styrkjast, slik at barn og unge får god hjelp og oppfølging når dei treng det.

Alle menneske skal ha like rettार og moglegheiter i samfunnet, uavhengig av kjønn, funksjonsevne, seksuell orientering, alder, etnisitet, religion og kjønnsidentitet. For regjeringa inneber reell likestilling og likeverd at folk ikkje berre skal ha formelle rettार, men òg reelle moglegheiter.

Barnefamiljar

Barn og familjar er forskjellige og har ulike behov. Derfor må kvar enkelt familie vere sikra fleksibilitet og fridom til å velje dei løysingane som passar dei best. Velfungerande familjar gir tryggleik og tilhøyrslø og skaper rom for utvikling.

Regjeringa meiner at det viktigaste for barn er å få vekse opp i trygge og stabile familjar. Derfor må samfunnet vere ope for nye familieformer. Barns rett til ein trygg oppvekst er grunnleggjande.

Regjeringa vil kjempe mot fattigdom gjennom arbeidsretta tiltak og ein helse- og sosialpolitikk som gjer at færre fell utanfor. Barn som veks opp i familjar med låg inntekt, må få høve til å utvikle seg og delta. Regjeringa vil derfor styrkje innsatsen retta mot barn som veks opp i familjar med vedvarande låg inntekt.

Barn har rett til gode omsorgspersonar, og foreldra har ansvaret for å gi barna tryggleik, omsorg og kjærleik. Det er viktig at samfunnet har gode ordningar for å ta vare på barn som likevel ikkje opplever dette i heimen.

Regjeringa vil

- halde ved lag dei samla overføringane til barnefamiljar, men vurdere innretninga og omfanget av dei ulike ordningane med mål om å sikre god fordeling og målretting mot barnefamiljar med vedvarande låg inntekt
- at foreldrepermisjonen skal delast i tre like delar
- arbeide for å gjere adopsjonsprosessar raskare og enklare både utanlands og innanlands
- betre stønadsordningane for studentar med barn

Barnevern og familievern

Barn er sårbare og har eit særleg behov for vern, omsorg og kjærleik. Samtidig er barn individ med sjølvstendige rettar. Barns rett til tryggleik skal alltid prioriterast. Barn har òg rett til å bli høyrde. Regjeringa meiner barnevernet og andre instansar som jobbar med barn, i større grad må involvere barn i viktige avgjerder som gjeld deira eige liv.

Regjeringa vil styrkje tidleg innsats, førebyggjande tiltak og støtte som legg til rette for at flest mogleg barn kan vekse opp i familien sin og nærmiljøet sitt. Alle etatar som jobbar inn mot barnefamiljar, må koordinere innsatsen og samarbeide betre om å gi eit heilskapleg tilbod. Eit godt familie- og barnevern må vere tilpassa behovet til det enkelte barnet og den enkelte familien. Regjeringa vil leggje til rette for eit mangfald av tilbod for å sikre høg kvalitet, valfridom og tilpassing til dei behova det enkelte barnet har.

Vald mot og misbruk av barn, både fysisk og psykisk, er alvorlege overgrep. Regjeringa vil følgje opp opptrappingsplanen mot vald og overgrep gjennom å styrkje førebyggjande tiltak, behandling og oppfølging.

Regjeringa vil byggje politikken sin for familievern rundt prinsippet om førebyggjande arbeid og tidleg innsats for å sikre gode oppvekstvilkår.

Regjeringa vil

- styrkje barns rettar og leggje omsynet til barns beste til grunn
- gi barnevernsbarn betre høve til medverknad og til å klage på tenestene dei tek imot
- opprette ei domstolsordning for behandling av saker som er knytte til barn og familie, jf. tilrådingane i NOU 2017:8 *Særdomstoler på nye områder*
- greie ut om det skal gjerast opptak av samtalar i barnevernssaker for å styrkje rettstryggleiken
- gjennomføre barnevernsreforma ved å gi kommunane auka fagleg og økonomisk ansvar for det kommunale barnevernet
- innføre kompetansekrav og autorisasjon i dei kommunale barnevernstenestene
- følgje opp NOU 2016:16 *Ny barnevernslov – Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse* slik at barnevernslova blir ei rettslov
- setje ned eit offentleg utval for å gå gjennom barns rettar, spesielt i eit internasjonalt perspektiv
- følgje opp opptrappingsplanen mot vald og overgrep mot barn
- bidra til at tilbodet om mekling ved samlivsbrot blir betre tilpassa dei utfordringane den enkelte familien har
- gå gjennom familievernet på ein heilskapleg måte for å styrkje tilbodet

- setje ned ungdomspanel som skal gi råd til regjeringa i aktuelle saker som integrering, psykisk helse, fråfall i vidaregåande skole med meir
- setje ned eit utval som skal gå gjennom og modernisere barnelova. Utvalet skal mellom anna vurdere kva utforminga av bidragssystemet har å seie for likestilt foreldreskap, og med utgangspunkt i det beste for barnet vurdere korleis foreldre kan sikrast like rettar som omsorgspersonar.
- gjennomføre kvalitets- og kompetanseløftet i kommunalt barnevern
- gi kommunane rett til fritt å velje barnevernstiltak, etter ei vurdering av kvalitet, pris og kva som gir best hjelp til det enkelte barnet, uavhengig av kven som leverer tiltaket
- sikre openheit om innhald, kvalitet og pris i barnevernstilbodet og styrkje godkjenning- og kontrollordningane med kvalitetskriterium for institusjonane
- gi barn som barnevernet har omsorga for, ein betre tilpassa skolegang
- styrkje retten til ettervern for barnevernsbarn
- ha som mål at søsken skal vekse opp i same fosterheim, der det er mogleg og til beste for barnet
- gå gjennom og betre vilkåra for fosterfamiliar

Likestilling

Målet til regjeringa er at alle skal ha like moglegheiter og fridom til å gjere egne val.

Regjeringa vil jobbe for likeverd og like moglegheiter for alle, uavhengig av kjønn, alder, etnisitet, religion, funksjonsnedsetjing, seksuell orientering eller kjønnsidentitet. Vidare vil regjeringa styrkje likestillinga i samfunnet og leggje til rette for at alle skal ha høve til å kombinere familie- og arbeidsliv. Kjønnsdelte utdanningsval bidreg til å halde ved lag ein kjønnsdelt arbeidsmarknad. Regjeringa vil derfor fremje ein strategi for å bidra til ein meir likestilt utdannings- og arbeidsmarknad.

Utdanning, arbeidsliv, integrering og tiltak mot vald i nære relasjonar er viktige innsatsområde i eit likestillingsperspektiv. Det er òg behov for å styrkje kvinneperspektivet i utviklingspolitikken.

Regjeringa vil styrkje kompetansen i det samla offentlege hjelpeapparatet og betre koordineringa av arbeidet mot vald og tvang i nære relasjonar.

Regjeringa vil vidareføre Kompetanseløft 2020 for dei kvinnedominerte yrka, mellom anna i barnehage-, pleie- og omsorgssektoren. Regjeringa vil òg prioritere tiltak som kan bidra til kvinneleg gründerskap og til eit mangfald av løysingar innanfor velferd og velferdsinnovasjon.

Regjeringa vil dessutan bidra aktivt i arbeidet mot seksuell trakassering.

Regjeringa vil

- fremje tiltak som styrkjer kvinneleg gründerskap og velferdsinnovasjon
- stimulere til at fleire skal velje utradisjonelle utdanningar og karrierar, for å bidra til eit mindre kjønnsdelt arbeidsliv, mellom anna ved å gjere ordningar som «Menn i helse» og «Jenter og teknologi» til landsdekkjande ordningar
- ha som mål at leiargruppene i statlege selskap, direktorat og statsetatar skal bestå av minst 40 prosent av begge kjønn
- sikre rettane til LHBTIQ-personar, bidra til openheit, aktivt motarbeide diskriminering og bidra til at kompetanse om denne gruppa kjem inn i rammeplanen til alle relevante utdanningsløp
- evaluere ordninga med overføring av ansvaret for krisesentera til kommunane og vurdere tiltak som sikrar eit godt krisesentertilbod
- kjempe mot kjønnslemlesting
- betre seksualundervisninga i grunnskolen
- styrkje språkopplæringa og andre målretta tiltak for at fleire kvinner med minoritetsbakgrunn skal kunne delta i arbeidslivet
- forsterke arbeidet for likestilling i minoritetsmiljø, mellom anna ved å styrkje frivillige organisasjonar som særleg bidreg til integrering av minoritetskvinner i det norske samfunnet
- styrkje arbeidet mot menneskehandel, vald i nære relasjonar og seksualisert vald mot kvinner
- kjempe mot rasisme, religiøs diskriminering, antisemittisme, sosial kontroll og fordommar som er baserte på kjønn, seksuell identitet og etnisitet
- treffe tiltak for å motarbeide diskriminering i arbeidslivet, på bustadmarknaden og på utestader
- sørge for at Noreg går føre internasjonalt for å fremje rettar for seksuelle minoritetar
- styrkje innsatsen til Arbeidstilsynet og greie ut eit lågterskeltilbod for å handheve saker som gjeld seksuell trakassering
- førebyggje seksuell trakassering i skolen

Forbrukarrettar

Regjeringa meiner at gode forbrukarrettar er avgjerande for ein tillitsbasert marknadsøkonomi. I møte med profesjonelle aktørar er det avgjerande at den enkelte

forbrukaren har gode og sikre rettar, slik at forbrukaren kan ta informerte avgjerder og vernast mot svindel og ulovleg marknadsføring, spesielt i samband med kjøp og sal på nett.

Stadig meir handel med varer skjer gjennom nettbutikkar og ulike digitale løysingar. Skal fysiske butikkar overleve i ei stadig meir digitalisert og global verd, er det nødvendig at butikkar og kommunar som ønskjer det sjølve, får høve til å tilpasse opningstidene noko meir etter det forbrukarane ønskjer. Regjeringa vil i første omgang følgje opp fleirtalstilrådingane frå NOU 2017:17 *På ein søndag?* og forenkle reglane for søndagshandel.

Regjeringa ser med uro på veksten i marknaden for forbrukslån utan sikring og grundig vurdering av betalingsevna til låntakaren. Slike lån kan skape problem for dei som alt er i ein sårbar økonomisk situasjon. Det er nyleg sett i verk ei rekkje tiltak for å få denne marknaden til å fungere betre. Regjeringa vil vurdere behovet for ytterlegare regulering av marknaden, mellom anna for å bidra til at slike lån blir gitt på ein forsvarleg måte. Regjeringa vil òg vurdere om det bør vere ei øvre grense for effektiv rente på usikra forbrukslån.

Regjeringa vil

- leggje fram ei stortingsmelding om forbrukarpolitikk med særleg vekt på forbrukarrettane og personvernet i den digitale økonomien
- styrkje forbrukarrettane og arbeidet mot svindel og ulovleg marknadsføring
- styrkje forbrukarinteressene og auke ansvaret til dei profesjonelle aktørane ved bustadhandel
- leggje til rette for meir openheit om kva slags informasjon ulike aktørar samlar inn, og kva han skal brukast til
- arbeide for enklare brukarvilkår for digitale tenester
- forenkle reglane for søndagshandel
- vurdere om det bør vere ei øvre grense for effektiv rente på usikra forbrukslån
- utvide dei ytre rammene i alkohollova for kommunalt salsløyve for alkohol til kl. 21 på kvardagar og laurdagar
- endre alkohollova slik at opningstidene i dei lokale butikkane til Vinmonopolet kan følgje kommunalt fastsette salstider for alkohol
- vurdere tiltak som kan gjere det enklare å byte bank, mellom anna høve til at kontonummer følgjer kunden, ikkje banken

4 Justis og beredskap

Regjeringa vil byggje politikken sin på behovet for tryggleik i samfunnet og for den enkelte. Regjeringa vil sørge for at politiet er tilgjengeleg og synleg, at domstolane skal ha kapasitet til å behandle saker i tråd med lovbestemte fristar, og at kriminalomsorga skal ha kapasitet til å ta imot straffedømde til soning utan nemneverdig kø.

Den beste måten å kjempe mot kriminalitet på er å førebyggje. Regjeringa vil styrkje det kriminalitetsførebyggjande arbeidet og rehabiliteringa av straffedømde.

Politi og beredskap

Kriminalitetsbiletet er i stadig utvikling, og justisstyresmaktene må rustast for å møte denne utviklinga. Politiet må ha kompetanse til å kjempe mot kriminalitet på nye område og tilgang på nødvendige politimetodar for å kunne førebyggje, avverje og etterforske kriminalitet samtidig som rettstryggleiken og personvernet blir sikra og respektert. For å kunne verne innbyggjarane i krisesituasjonar trengst det fleire politifolk med god grunntrening og rask tilgang på riktig og godt utstyr, bilar og helikopter.

Regjeringa legg til grunn at metodane politiet bruker, skal vere effektive, men aldri gå lenger enn det som er nødvendig eller forholdsmessig.

Regjeringa vil følgje opp forliket om nærpolitireforma frå 2015. Politiet skal jobbe smartare, vere til stades på fleire arenaer og sitje på ulike kompetanse for å utføre samfunnsoppdraget.

Politidistrikta skal i større grad disponere ressursane sine slik dei sjølve meiner er formålstenleg. Regjeringa vil prioritere auka midlar ut til distrikta framfor til Politidirektoratet.

Regjeringa vil halde fram arbeidet med å styrkje beredskapen for at Noreg skal vere betre budd på å handtere kriser og alvorlege situasjonar. Godt utstyr, IKT-tryggleik, samarbeid og koordinering mellom ulike etatar og sektorar er avgjerande. Regjeringa vil vidareføre samarbeidet med dei frivillige beredskapsorganisasjonane.

Regjeringa vil

- fullføre arbeidet med nærpolitireforma
- arbeide for å nå målet om 2 politifolk per 1 000 innbyggjarar innan 2020
- opne for å gi punkt væpning på sårbare stader etter risiko- og sårbarheitsanalyse
- gjennomføre forsøk i utvalde politidistrikt med elektrosjokkvåpen

- setje ned eit offentleg utval for å evaluere dagens politimetodar
- vurdere å plassere ein ny politihøgskole utanfor Oslo sentrum
- fullføre beredskapssenteret på Taraldrud innan planlagd tid, i tråd med reguleringsplanen og i samarbeid med lokalmiljøet og naboar
- styrkje politiet sin kapasitet og kompetanse til å kjempe mot datakriminalitet, mellom anna auke politinærværet på internett
- gå gjennom reglane for bruk av overskotsinformasjon
- framleis la kommunane ha høve til å innføre lokale reglar for tigging

Rettsstat og rettargang

Justispolitikken skal oppfylle krava kvar enkelt har på rettstryggleik, rettferd og likskap for lova. Regjeringa meiner det er viktig at dei mest sårbare i samfunnet har tilgang på rettshjelp, og ønskjer derfor framleis å styrkje dei frivillige rettshjelptiltaka.

Justissektoren krev mykje ressursar, og det er viktig at sektoren er strukturert, slik at han er så effektiv og ubyråkratisk som mogleg. Regjeringa vil derfor vurdere dagens organisering av domstolane og kriminalomsorga med sikte på å frigjere midlar til raskare saksbehandling i domstolane og auka kapasitet og betre tilbod i kriminalomsorga.

Regjeringa vil

- førebyggje kriminalitet gjennom haldningsarbeid og målretta innsats i samarbeid med politiet
- halde fram med å prioritere kampen mot overgrep og vald i nære relasjonar
- styrkje innsatsen mot valdtekt og heve kompetansen i politiet på dette området
- styrkje dei frivillige rettshjelpstiltaka
- vurdere organiseringa i domstolstrukturen og kriminalomsorga, basert på evalueringar
- fastsetje i statsbudsjettet kor stor salærsatsen skal vere, etter konsultasjonar med Advokatforeininga
- gå imot bruk av religiøse klesplagg og symbol i samband med utøving av statleg makt og styringsrett i politi, domstolar og kriminalomsorga
- at private aktørar og sosiale entreprenørar i større grad skal bidra til at innsette blir rekrutterte til arbeidslivet
- leggje til rette for at nye digitale arbeidsmetodar blir tekne i bruk, for å bidra til ein meir effektiv ressursbruk
- halde soningskøane nede. Avtalen om leige av fengselsplassar i Nederland blir avslutta seinast når nytt fengsel på Agder blir opna.
- styrkje arbeidet mot økonomisk kriminalitet
- gå gjennom strafferammene og lovverket og effektivisere inndraging for å kjempe mot arbeidslivskriminalitet
- arbeide for å opprette eit bransjestyrt og digitalt «nemndshus» i Noreg
- halde fram arbeid for meir effektiv straffesaksbehandling og hurtigspor i domstolane såframt rettstryggleiken er sikra
- trappe opp arbeidet med å innføre lyd- og biletopptak i norske domstolar
- tydeleggjere regelverket for mistenkte sin rett til innsyn i eiga sak i samband med oppfølginga av utgreiinga frå straffeprosesslovutvalet
- greie ut fordelar og ulemper med å skilje politi og påtalemakt

Personvern

Regjeringa legg til grunn at personvernet er grunnlovsfesta, at kvar og ein har rett til privatliv, og at staten har eit ansvar for å sikre vern om den personlege integriteten. Presset mot personvernet blir sterkare som følgje av auka bruk av digitale løysingar og internett. Regjeringa vil stille strenge krav til sikker lagring og behandling av personopplysningar, frå både private og offentlege aktørar.

Regjeringa vil

- implementere personvernforordninga til EU så raskt som mogleg
- setje ned ein personvernkommissjon for å vurdere stoda for personvernet i Noreg. Kommisjonen skal mellom anna sjå på personvern i justissektoren og på korleis personvernet kan sikrast når bruken av digitale løysingar aukar, blant anna rettane til brukarar av sosiale medium.
- sikre retten den enkelte har til å rå over egne private opplysningar

Straff og soning

Regjeringa vil halde ved lag det generelle straffenivået, men opne for mindre justeringar på enkelte område i tilfelle der straffenivået blir opplevd som urimeleg.

Regjeringa vil redusere bruken av isolasjon og legg til grunn at bruken av isolasjon kan vere skadeleg for den innsette. Avgjerdene til kriminalomsorga må vere opne og godt grunngitt, og dei må kunne etterprøvast.

Regjeringa meiner det må vere ein god balanse mellom straff og rehabilitering. Dei fleste innsette i norske fengsel skal førast tilbake til samfunnet, og dei må raskast mogleg rekrutterast til arbeidslivet etter avslutta soning. Regjeringa vil jobbe for at fleire utanlandske innsette blir overførte til soning i heimlandet, ved å inngå avtalar med andre statar der menneskerettane blir respekterte.

Regjeringa ønskjer å styrkje rettane til offeret og vil arbeide for ei ytterlegare styrking av offerkontora.

Regjeringa vil

- halde ved lag det generelle straffenivået i perioden, men opne for mindre justeringar på enkelte område innanfor dagens rammer
- freiste å overføre fleire utanlandske statsborgarar som gjer seg skuldige i kriminalitet i Noreg, til soning i heimlandet
- arbeide for eit meir rehabiliterande straffegjennomføringssystem ved at det blir lagt større vekt på innhaldet i soninga
- endre straffelova slik at forvaringsdømde ikkje kan sleppe ut tidlegare enn om dei hadde fått ei ordinær fengselsstraff
- gå gjennom bruken av varetekt og vurdere utvida bruk av alternative tvangsmiddel til fengsling under varetekt for å halde varetektsnivået lågast mogleg

- greie ut og vurdere eit kriminalitetsofferfond etter svensk modell
- greie ut eit forbod mot at gjerningsmannen kan ha bustad og/eller opphald i bustadkommunen til offeret, i dei grovaste valds- og sedskapssakene
- gå gjennom ordninga med hemmeleg adresse med sikte på å gi offera større fridom og eit meir normalt liv

5 Innvandring og integrering

Innvandring har bidrege til økonomisk vekst i Noreg og gjort oss til ein meir mangfaldig nasjon. Dette, saman med kunnskap og kompetanse, bidreg til auka innovasjon og næringsutvikling. Samtidig som innvandring gjer oss til ein meir mangfaldig nasjon, ser vi utfordringar knytte til integrering.

Den internasjonale migrasjonen er svært lite føreseieleg, og vi må vere godt budde på raske skiftingar. Vi må lykkast betre med integreringa i arbeidslivet, dette er heilt sentralt både for den enkelte og for berekrafta i velferdsordningane våre. Folkeflyttingar set det norske samfunnet på prøve, uansett årsak. Ikkje minst gjeld det berekrafta i den norske velferdsstaten. Det er derfor nødvendig å regulere innvandringa. Det er viktig å føre ein asylopolitikk som held talet på asylsøkjjarar utan behov for vern lågast mogleg, for å bruke ressursane på asylsøkjjarar med behov for vern og kvoteflyktingar. Talet på kvoteflyktingar må sjåast i samanheng med andre innvandrings- og integreringsutfordringar.

Noreg skal vere ein pådrivar for å finne gode løysingar for flyktingane i verda, både gjennom hjelp i nærområda og ved å ta imot kvoteflyktingar. Arbeidsinnvandring kan tilføre samfunnet viktig kompetanse og kan bidra til å dekkje mangel på arbeidskraft i fleire sektorar.

Ein berekraftig innvandringspolitikk

Høvet til å søkje asyl er ein grunnleggjande menneskerett. Regjeringa vil føre ein restriktiv, ansvarleg og rettssikker innvandringspolitikk innanfor rammene av internasjonale forpliktingar. Ei rettssikker behandling er avgjerande for å sikre at dei som har krav på vern, faktisk får det, mens dei utan krav skal returnerast raskt. Regjeringa vil arbeide for å få på plass returavtalar med fleire land for å unngå at personar oppheld seg i Noreg utan lovleg opphald.

Ved familieinnvandring til Noreg meiner regjeringa at innvandrarane anten må kunne forsørgje seg sjølv eller bli forsørgd av den personen han eller ho blir ført saman med att. Regjeringa ønskjer å kjempe mottvangsekteskap og fleirkoneri og hindre at reglane om familieinnvandring blir undergravne gjennom utnytting. Derfor er det behov for å gå gjennom regelverk og praksis og fremje tiltak for å hindre dette.

Barn på flukt er meir sårbare enn vaksne. Omsynet til barnets beste må vektleggjast som eit grunnleggjande omsyn i alle utlendingssaker som gjeld barn.

Noreg har teke eit stort ansvar over lengre tid, og ansvaret for menneske på flukt må delast mellom fleire land. Derfor støttar regjeringa i utgangspunktet planar om eit forplikande europeisk kvotesystem som gir ein permanent fordelingsmekanisme mellom alle europeiske land. For å avhjelpe årsakene til at folk migrerer, vil regjeringa forsterke innsatsen for meir utvikling og demokrati.

Regjeringa vil

- sikre rask behandling av asylsøknader utan at det går ut over rettstryggleiken til asylsøkjarene
- vidareføre gode ordningar for tvangsprostituerte og offer for menneskehandel
- halde ved lag innsatsen på tvangsretur av utlendingar utan lovleg opphald, og leggje til rette for meir assistert retur
- betre tilbodet til einslege mindreårige med mellombels opphald gjennom styrkt innsats for oppsporing av familie og opplæring som er relevant ved retur, til dømes gjennom tilpassa vidaregåande opplæring
- prioritere kvoteflyktingar med størst sjanse for vellykka integrering
- vidareføre det vedtekne nivået på kvoteflyktingar og auke det ytterlegare dersom talet på kvoteflyktingar som kjem til landet, held fram som i dag. Dette må sjåast i samanheng med andre innvandrings- og integreringsutfordringar.
- arbeide for å etablere omsorgssenter i heimlandet
- bidra til å førebygge konflikter og behov for migrasjon gjennom sterk internasjonal innsats, og kople Noreg sterkare på dei europeiske prosessane for eit felles europeisk system som òg kan innebere etablering av felles asylsenter utanfor EU og styrking av yttergrensene til Schengen-landa
- framleis sørge for rask busetjing av flyktingar
- vidareføre ein differensiert mottaksstruktur med mellom anna framkomstmottak, integreringsmottak og returmottak, tilpassa behova til asylsøkjarene og samfunnet
- at barn i større grad blir høyrde munnleg ved behandling av klagar i utlendingssaker
- innføre dobbelt statsborgarskap
- leggje til grunn at ved familieinnvandring til Noreg må ein kunne forsørge seg sjølv eller bli forsørgd av den ein blir ført saman med
- gå gjennom regelverk og praksis og fremje tiltak for å hindre proformaekteskap, fleirkoneri og gjentakande familieinnvandring
- bruke DNA-testing i alle saker for å avklare slektskap i samband med familiesameining

- at statsborgarskap i Noreg skal henge høgt. Det er til gunst for alle dersom tildeling av statsborgarskap òg er innretta slik at det fremjar integrering. Derfor vil regjeringa foreslå endringar i statsborgarlova for å oppnå dette. Regjeringa vil greie ut og endre statsborgarlova slik at det som hovudregel er åtte års butid for å få statsborgarskap. Det blir innført eit unntak for personar som etter fastsette kriterium forsørgjer seg sjølve, og butidskravet for desse blir sett til seks år. Dei som har unntak frå dagens hovudkrav, og anerkjende flyktningar beheld det gjeldande butidskravet.
- styrkje innsatsen for å avdekkje personar som har fått opphald i Noreg på falske premissar
- vidareføre innsatsen for å kalle tilbake løyve når behovet for vern har falle bort
- halde fram med mellombels grensekontroll så lenge den tryggingsspolitiske situasjonen krev det
- redusere gebyr ved familiesameining for personar med flyktningstatus
- sikre gode rettshjelpsordningar
- gå gjennom klageordninga på utlendingsfeltet ein gong til
- ha raskare og enklare prosedyrar for å søkje om arbeidsløyve, visum og forlenging og fornying av arbeidsløyve
- opne for fleire arbeidsinnvandrarar med relevant kompetanse frå land utanfor EØS
- i oppfølginga av stortingsvedtaket frå 14.11.2017 knytt til einslege mindreårige asylsøkjjarar, leggje til grunn alder ved opphavleg vedtakstidspunkt i den nye søknadsprosessen

Ein effektiv integreringspolitikk

Integrering er ein tovegsprosess der styresmaktene skal sikre gode moglegheiter og den enkelte innvandraren må stille opp med eigeninnsats. Den norske velferdsmodellen er avhengig av høg arbeidsdeltaking, og innvandrarar med fluktbakgrunn står i altfor stor grad utanfor arbeidslivet. Regjeringa vil prioritere arbeidet med å sørge for at innvandrarar med fluktbakgrunn raskare kjem i arbeid, ved å stimulere til arbeid og stille krav. Regjeringa vil gjennomføre ei heilskapleg reform av integreringsfeltet for å få raskare og betre resultat.

Ei utfordring for mange innvandrarar som skal ut i jobb, er at dei manglar nettverk. Regjeringa vil derfor leggje til rette for ordningar i arbeidslivet for høgt utdanna innvandrarar, som kan gjere overgangen til arbeid enklare.

Arbeidsinnvandrarar og familieinnvandrarar kjem straks inn i eit arbeids- eller familienettverk når dei kjem til Norge. Asylsøkjjarar, derimot, blir plasserte på mottak mens dei ventar på behandling av asylsøknaden. Lang saksbehandlingstid gir lang ventetid før ein blir busett i ein kommune. Regjeringa meiner derfor at ein framtidig differensiert mottaksstruktur er

avgjerande for å starte integreringsprosessen raskast mogleg for asylsøkjjarar som mest sannsynleg vil få opphald.

Ein god integreringsprosess og eit velfungerande samfunn føreset ei felles forståing av norsk samfunn og kultur. Det er sjølv sagt at det skal stillast krav til norskkunnskap og forståing av det norske samfunnet for dei som oppheld seg i Noreg over tid. Dette krev ein særleg innsats frå kvar enkelt av dei som skal leve i Noreg. Frivillige organisasjonar spelar ei viktig rolle i integreringsarbeidet, og regjeringa vil leggje til rette for at desse har gode rammevilkår for verksemda si.

Å bruke ansiktsdekkjande plagg er ikkje ein rett, men det er heller ikkje forbode. Alle menneske må kunne identifiserast ved behov, og bruk av ansiktsdekkjande plagg i barnehage og undervisningssituasjonar skal ikkje tillatast.

Regjeringa vil

- reformere introduksjonsprogrammet med tydelege forventningar til gode resultat og meir arbeidsretta tiltak
- innføre empowerment-kurs for kvinner som ein obligatorisk del av introduksjonsprogrammet
- vurdere nye modellar for introduksjonsstønad med mål om at deltakarane skal fullføre raskare, til dømes ved hjelp av sluttbonusar ved fullført program
- gjere det lettare å kombinere deltaking i introduksjonsprogrammet og ordinært arbeid
- kombinere språkopplæring med arbeidspraksis
- arbeide for å fornye og forbetre norskopplæringa, slik at alle får eit godt grunnlag for læring og for deltaking i arbeidsliv og samfunnsliv
- gi arbeidsgivarar styringsrett til å nekte tilsette å bruke ansiktsdekkjande plagg i arbeidstida
- vurdere ordningar der private eller ideelle organisasjonar kan tilby heile eller delar av introduksjonsprogrammet.
- gjere unntak frå vilkåret om dokumentert identitet for rett til å ta arbeid som asylsøkjjar dersom søkjaren deltek i eit integreringsfremjande program i regi av UDI
- vidareføre og styrkje ordningar som Jobbsjansen
- at undervisninga ikkje skal kunne kjønnsdelast av kulturelle og religiøse årsaker. Det har ein eigenverdi at jenter og gutar har felles undervisning i alle fag.
- innføre ei ordning der personar som etter fem års opphaldsløyve tek imot kommunale ytingar og stønader, som ikkje er i arbeid, og som ikkje har tilfredsstillande norskkunnskapar, får ei aktivitetsplikt til å delta på språkopplæring

- gjere det enklare for innvandrarakar å få godkjent utdanning frå heimlandet, til dømes helseutdanning
- vidareføre ordninga med at personar som takkar nei til arbeid av religiøs overtving, skal miste offentleg støtte
- sikre at alle barn gjennomfører ein obligatorisk test av norskkunnskapar ved fireårskontroll
- gjennomføre forsøk med anonyme søknader i staten
- tilby norskundervisninga og samfunnsundervisninga som inngår i introduksjonsprogrammet, til arbeidsinnvandrarakar frå EØS mot eigenbetaling
- sørge for at elevar som kjem til landet utan fullført grunnskole, ikkje blir overførte frå mottaksklassar til ordinære klassar før dei meistrar norsk godt nok

Negativ sosial kontroll

Nokre jenter og gutar veks opp i Noreg utan fridom til sjølve å bestemme over sitt eige liv, sin eigen kropp eller kven dei skal gifte seg med. Barn blir òg sende, mot sin eigen vilje, på skolar i utlandet der dei blir utsette for vald og overgrep. Negativ sosial kontroll er eit alvorleg samfunnsproblem som må motarbeidast, og regjeringa vil leggje betre til rette for at kvar enkelt får fridom til å bestemme korleis dei vil leve livet sitt. Arbeidet krev klare tiltak, brei tilnærming og arbeid på tvers av landegrensar.

Regjeringa vil

- følgje opp *Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2017–2020)* og forsterke arbeidet for å hindre utreise frå Schengen-området for personar der det til dømes er gjort barnevernsvedtak som forbyr utreise, halde tilbake eller nekte å ferde ut pass for å hindre at barn blir sende utanlands mot sin eigen vilje, og etablere rutinar for informasjon og varsling mellom offentlege etatar for å motverke negativ sosial kontroll
- treffe tiltak for å unngå at barn mot sin eigen vilje blir sende til skolar i utlandet der dei blir utsette for vald og overgrep
- støtte organisasjonar som jobbar for å styrkje rettane til minoritetskvinner og kjempe mot æreskultur og negativ sosial kontroll
- sikre at dei ulike trus- og livssynssamfunna respekterer skilsmisse etter norsk lov, og motverke framvekst av religiøse domstolar

- oppmode til tett oppfølging av elevar og foreldre, òg med heimebesøk, ved mistanke om at barn blir haldne borte frå skolen
- greie ut korleis predikantar som oppmodar til vald og terror, kan bli hindra innreise i landet

6 Økonomi, skatt og berekraft

Noreg er eit land med store moglegheiter. Høg arbeidsinnsats og høg produktivitet er grunnlaget for høg verdiskaping i heile landet. Regjeringa vil basere den økonomiske politikken sin på at verdiar må skapast før dei kan delast. Regjeringa vil føre ein ansvarleg økonomisk politikk, der den offentlege pengebruken blir tilpassa situasjonen i økonomien innanfor rammene av handlingsregelen.

Den auka bruken av oljepengar skal vridast i retning av investeringar i kunnskap og infrastruktur i tillegg til vekstfremjande skattelettar.

Regjeringa vil bidra til å skape eit robust og mangfaldig næringsliv. Derfor vil regjeringa føre ein økonomisk politikk som aukar den framtidige verdiskapinga. Verdien av den framtidige arbeidsinnsatsen vår utgjer den største delen av nasjonalformuen. Regjeringa vil derfor prioritere å styrkje arbeidslinja og investere i kompetanseheving.

På lang sikt er det vekstevna i fastlandsøkonomien som bestemmer velferdsutviklinga i Noreg. Regjeringa vil derfor prioritere tiltak som fremjar verdiskaping og auka produktivitet i norsk økonomi. Det gjeld både i privat og i offentleg sektor.

Lågare etterspurnad etter varer og tenester frå oljeverksemda er ei varig endring. Noreg treng fleire bein å stå på i åra som kjem. Vi må ha velfungerande marknader, og det må leggjast til rette for vekst og arbeidsplassar i konkurranseutsett sektor. God omstillingsevne vil bidra til at norske verksemder står godt rusta til å møte internasjonal konkurranse. Skattesystemet må fremje vekst og leggje til rette for styrkt konkurransekraft og for at det blir skapt fleire nye og lønnsame arbeidsplassar. Regjeringa ønskjer eit skattesystem som stimulerer til arbeid og innsats, og eit lågare skattenivå for å gi meir valfridom til familiare. Naturressursar bør skattleggjast slik at overskotet går til fellesskapet, samtidig som selskapa kan utvinne lønnsame ressursar.

Heimane og fritidsbustadene til folk skal ikkje vere skatteobjekt. Dette er ei usosial form for skatt som råkar uavhengig av betalingsevne. Regjeringa vil derfor redusere eigedomsskattesatsen og skattegrunnlaget.

- føre ein ansvarleg økonomisk politikk basert på handlingsregelen og halde orden i økonomien
- gjere norsk økonomi mindre sårbar for svingingar i oljeprisen gjennom å styrkje veksten i fastlandsøkonomien
- treffe tiltak for auka verdiskaping og auka produktivitet
- senke skattenivået
- forbetre skattesystemet ved å redusere skattesatsar og gå gjennom skattefrådrag som har lita tilknytning til inntekt og arbeid, med sikte på forenkling
- sikre skattegrunnlaget ved å unngå utholing
- førebyggje overskotsflytting, sikre skattegrunnlaget og vere ein pådrivar internasjonalt for langsiktige og prinsippbaserte fellesløysingar mot skatteflukt
- styrkje den generelle ordninga for gunstig kjøp og tildeling av aksjar og opsjonar i eiga bedrift
- evaluere skattefunnordninga og vurdere forbetringar
- forenkle meirverdiavgiftssystemet og redusere talet på satsar
- at kommunane får mindre høve til å krevje inn eigedomsskatt, ved å setje ned den maksimale eigedomsskattesatsen med minimum 2 promille for bustader og fritidsbustader
- innføre ein obligatorisk regel med eit tak på verdsetjinga i eigedomsskatten for bustader og fritidsbustader. Dette skal gjennomførast slik at det årlege inntektstapet for den enkelte kommunen ikkje blir for stort, men samtidig slik at flest mogleg får redusert eigedomsskatt.
- auke botnfrådraget og rabatten for arbeidande kapital i formuesskatten
- arbeide for gjensidig reduksjon i tollsatsane for å bidra til auka frihandel
- sikre dei nest fattigaste utviklingslanda betre tollvilkår enn andre mellominntektsland ved å redusere tollsatsar for alle varer som er omfatta av den norske tollpreferanseordninga
- auke grensa for sparing på vegner av barn gjennom å heve grensa for når fylkesmannen tek over forvaltinga
- halde fast ved fjerninga av arveavgifta
- vurdere om finansskatten bør vridast bort frå arbeidsplassar, i lys av mellom anna EØS-rettslege problemstillingar, arbeidet med å forbetre skattegrunnlaget og høva til omgåingar
- greie ut ein modell med minstefrådrag for sjølvstendig næringsdrivande som alternativ til faktiske frådrag

Klimaendringar er ei av hovudutfordringane i vår tid. Skatte- og avgiftspolitikken skal bidra til å redusere norske klimagassutslepp. Regjeringa vil byggje klimapolitikken på marknadsbaserte og kostnadseffektive tiltak. Hovudverkemidla i norsk klimapolitikk er, og skal vere, sektorovergripande verkemiddel i form av klimagassavgifter og omsetjelege kvotar.

Regjeringa vil

- innføre ei flat CO₂-avgift for alle sektorar på 500 kroner og trappe denne gradvis opp i perioden. Andre relevante avgifter (mellom anna HFK/PFK) skal aukast tilsvarande. Provenyet skal brukast til å redusere andre skattar og avgifter for dei gruppene dette får verknad for, for å gjere omstillinga lettare. Dette skal òg omfatte landbruk og fiskeri, men blir sett i samanheng med kompenserte tiltak i samråd med næringane.
- halde fram den grønne omlegginga av eingongsavgifta for kjøp av nye køyretøy ved å auke CO₂- og NO_x-komponentane og redusere andre komponentar. Omlegginga skal ikkje auke avgiftsinntektene i budsjettet.
- Opne for at vegbruksavgifta på diesel kan aukast dersom det viser seg å bli nødvendig for å nå målet om at 100 prosent av nybilsalet er nullutsleppsilar i 2025. Meirinntektene ved ein eventuell avgiftsauke skal brukast til å redusere trafikkforsikringsavgifta (tidlegare årsavgifta) med tilsvarande sum.
- skjerpe verkemidla for nyttetraffikk, kompensert med avskrivingsattsar og anna
- starte arbeidet med eit bilavgiftssystem som er berekraftig etter 2025
- vidareføre skattefordelane for elbil når det gjeld eingongsavgift og meirverdiavgift, i heile perioden for å nå 2025-måla
- følgje opp ekspertutvalet som er sett ned for å vurdere klimarelaterte risikofaktorar og kva desse har å seie for norsk økonomi

Betre konkurranse og ein meir effektiv offentleg sektor

Effektiv ressursbruk inneber både å gjere tinga riktig og å prioritere dei riktige formåla. Regjeringa vil gjennomføre strukturiltak som bidreg til ein meir effektiv bruk av dei samla ressursane i samfunnet. Dette kan gi gevinstar i form av reduserte utgifter over statsbudsjettet, men effekten kan òg komme i form av høgare kvalitet og betre resultat utan at utgiftsnivået endrar seg. Strukturiltak kan òg omfatte regelendringar som i første rekkje gir gevinstar i privat sektor, til dømes gjennom auka produktivitet.

For å sikre eit berekraftig velferdssamfunn blir det stadig viktigare å gå gjennom offentleg ressursbruk og arbeide for betre bruk av skattebetalarane sine pengar. Det inneber klare

prioriteringar av utgiftene i statsbudsjettet. Regjeringa vil arbeide for meir målretta overføringar til private og for at offentlege investeringar blir brukte på samfunnsøkonomisk lønnsame prosjekt. Samtidig må offentleg sektor vise omstillingsevne og -vilje, og tiltak for å effektivisere og avbyråkratisere offentleg sektor må gjennomførast.

Ein effektiv offentleg sektor er òg nødvendig for å møte behovet for velferdstenester utan at dette reduserer tilgangen på arbeidskraft i privat sektor. Regjeringa vil leggje til rette for høg kvalitet på tenestene og ta i bruk konkurranse for å få betre tenester og ein effektiv tenesteproduksjon.

Private tilbydarar bør kunne konkurrere om å levere offentleg finansierte tenester på same vilkår som offentlege verksemder der det er fornuftig.

Regjeringa vil

- auke produktiviteten gjennom strukturreformer som styrkjer vekstmoglegheitene i næringslivet, og tiltak for å effektivisere offentleg sektor
- gjennomføre tiltak som bidreg til å forenkle og avbyråkratisere arbeidet i og mellom departementa, direktorata og etatane
- hindre at offentlege bedrifter får særfordelar som fører til konkurransevriding
- gjere riktige investeringsval ved å prioritere mellom investeringsprosjekt og velje dei riktige løysingane der det blir investert, og i tillegg sikre god styring og kostnadskontroll undervegs i prosjekta
- sørge for standardar som bidreg til innovasjon og kostnadseffektive løysingar
- sørge for forpliktande gevinstrealisering i digitaliseringsprosjekt og strukturreformer som blir vedtekne
- sørge for at dei offentlege overføringane blir betre målretta
- leggje til rette for å la private tilbydarar konkurrere om å levere offentleg finansierte tenester der det er fornuftig

Finansmarknadene

Velfungerande finansmarknader er avgjerande for vekstevna i økonomien og for kvardagen til folk, ved at lønnsame prosjekt får tilgang til kapital til prisar som speglar risikoen, og at folk får tilgang til lån og høve til å investere. Regjeringa vil leggje til rette for ein velfungerande kapitalmarknad, trygge bankar og ei konkurransedyktig finansnæring.

Regjeringa vil

- vurdere å stramme enda meir inn på høvet til å gi forbrukslån
- gå gjennom eigedomsmeklingslova med sikte på forenklingar og tryggleik for forbrukarane

Oljefondet – Statens pensjonsfond utland (SPU)

Oljefondet er ein suksess fordi norske politikarar har basert seg på grundige faglege utgreiingar av investeringsstrategien med utgangspunkt i eit mål om høgst mogleg avkastning til moderat risiko, og med etisk motiverte utelatingskriterium mellom anna knytte til våpen, menneskerettar og alvorleg miljøskade. Regjeringa vil òg framover basere forvaltninga på gjeldande retningslinjer og faglege vurderingar, med mål om ein langsiktig investeringsstrategi med akseptabel risiko.

Regjeringa vil

- at SPU skal følgje internasjonalt anerkjende standardar for ansvarleg forvaltning
- at SPU skal følgje ein ansvarleg investeringspraksis som fremjar god selskapsstyring i dei selskapa fondet investerer i, som fremjar openheit, og som tek omsyn til miljø- og samfunnsmessige forhold
- at SPU ikkje skal vere eit politisk verkemiddel
- vurdere å opne for at SPU kan investere i unotert infrastruktur og unoterte selskap, med krav til openheit, avkastning og risiko som for andre investeringar i SPU
- vurdere ulike styringsmodellar for forvaltninga av SPU, mellom anna eit eige styre for SPU som er uavhengig av hovudstyret i Noregs Bank
- vurdere rapporteringskrav rundt den aktive eigarskapsutøvinga til SPU

7 Næring og fiskeri

Eit sterkt, mangfaldig og konkurransedyktig næringsliv er avgjerande for å halde ved lag eit godt velferdsnivå i framtida. Derfor er gode generelle rammevilkår og eit skattesystem som stimulerer til bedriftsetableringar, arbeidsplassar og norsk privat eigarskap, heilt sentralt.

Regjeringa vil føre ein framtidsretta næringspolitikk som legg til rette for verdiskaping og vekst i privat sektor, lønnsame arbeidsplassar og omstilling av norsk næringsliv. Gjennom kunnskap, forskning og innovasjon legg vi grunnlaget for nye jobbar med høg verdiskaping som kan støtte opp under eit berekraftig velferdssamfunn.

Regjeringa vil satse meir på ny grøn teknologi. Regjeringa vil redusere byråkrati, gjere det lettare å skape nye bedrifter og meir lønnsamt å investere i norske arbeidsplassar.

Regjeringa byggjer næringspolitikken på breie verkemiddel som fremjar innovasjon og nyskaping, og som støttar opp om dei beste prosjekta på tvers av alle sektorar. Dei rike naturressursane i Noreg gir grunnlag for aktivitet, innovasjon og næringsutvikling i heile landet. Desse ressursane må takast i bruk på ein berekraftig måte og gi grunnlag for lønnsame arbeidsplassar. Regjeringa vil føre ein industri- og næringspolitikk som legg til rette for å utnytte dei naturgitte føresetnadene og sterke teknologi- og kompetansmiljøa vi har i Noreg. Målet til regjeringa er at Noreg skal bli blant dei leiande landa i Europa når det gjeld innovasjon. Det skal vere enkelt og ubyråkratisk å starte nye bedrifter og å etablere fleire arbeidsplassar.

Det er ein klar samanheng mellom samferdsle og næringsutvikling, særleg i Distrikts-Noreg. Regjeringa vil derfor halde fram den sterke satsinga på samferdsle og kommunikasjon i heile landet.

Regjeringa vil

- opprette Prosess21, eit samhandlingsforum for minimale utslepp og berekraftig vekst i prosessindustrien
- vurdere korleis staten kan bidra til at lønnsame prosjekt har tilgang til kapital, mellom anna vurdere ordningar knytte til såkornfond/presåknfond i lys av utgreiinga frå kapitaltilgangsutvalet og andre prosessar som er i gang
- gjere det enklare å ta i bruk folkefinansiering i Noreg
- utvikle ein strategi for næringsutvikling og innovasjon på Svalbard
- evaluere minerallova med sikte på berekraftig ressursutvikling
- utarbeide strategiar for romnæringa og for små og mellomstore bedrifter

- vurdere å forenkle avgiftssystemet slik at særavgifter verkar i tråd med formålet
- leggje til rette for utvikling av ny grøn industri i Noreg
- innrette dei næringsretta verkemidla og skattesystemet mest mogleg effektivt for å stimulere til verdiskaping, omstilling og innovasjon
- leggje fram ei stortingsmelding om handelsnæringa
- leggje fram ei stortingsmelding om helsenæringa, som mellom anna omhandlar korleis den offentlege helsetenesta kan bidra til utvikling av innovasjon og utvikling av nye løysingar
- følgje opp tiltaka i industrimeldinga for å bidra til at Noreg er ein kunnskapsdriven industri- og teknologinasjon
- innføre ein fleksibilitet i grensa for alkoholinnhald som tek høgd for kvalitetsforskjell i produkta, for å leggje til rette for at mikro- og minibryggeri skal kunne selje produkt i vanleg butikk

Digitalt løft

Samfunnet er i endring, mellom anna som følgje av teknologisk utvikling knytt til digitalisering og automatisering. Utviklinga skaper store moglegheiter for fleire arbeidsplassar i Noreg og auka produktivitet og effektivisering, men utfordrar òg eksisterande arbeidsplassar og kompetansen til den enkelte. Regjeringa vil at Noreg skal vere leiande i å bruke nye digitale moglegheiter i alle sektorar.

Regjeringa vil

- leggje til rette for testfasilitetar for utvikling og bruk av ny teknologi i alle næringar
- satse på mogleggjerande teknologiar
- leggje til rette for lønnsam utvikling av datasenter i Noreg
- følgje opp arbeidet med ein heilskapleg og samla strategi for auka digitalisering på tvers av næringar og bransjar gjennom ein Digital21-prosess
- halde fram arbeidet med digitalisering av offentlege tenester og kommunikasjon mellom det offentlege og næringslivet
- gjere fleire offentlege tenester tilgjengelege på nett
- vurdere korleis blokkjede-teknologi kan leggje grunnlag for ny verdiskaping
- fjerne eller endre regelverk som er til hinder for teknologisk utvikling og nye forretningsmodellar i næringslivet og offentleg sektor

Innovasjon

Kunnskap, forskning og innovasjon er avgjerande for å skape nye jobbar med høg verdiskaping. Gode kompetansemiljø og system for å stimulere til forskning og innovasjon aukar konkurransekrafta for norsk næringsliv og gjer det meir attraktivt å etablere næringsverksemd i Noreg.

Innovasjonsaktiviteten i norsk næringsliv går føre seg både i eksisterande bedrifter som knoppskyting og gjennom reine nyetableringar. Regjeringa har som mål at Noreg skal vere eit innovativt land, og vil styrkje satsinga på næringsretta forskning og innovasjon.

Regjeringa vil

- styrkje samspelet mellom næringslivet, academia, innovasjons- og forskingsmiljø
- prioritere dei næringspolitiske verkemidla som har høgast innovasjonsgrad og effektivitet
- vidareføre satsinga på dei breie, landsdekkjande ordningane
- leggje til rette for kommersialisering av forskingsresultat
- leggje til rette for næringsklynger som drivkraft for innovasjon
- arbeide for å trekkje forskings-, utviklings- og hovudkontorfunksjonane til internasjonale selskap til Noreg
- ha gode ordningar som stimulerer den forskings- og utviklingsaktiviteten næringslivet står for sjølv, og vidareføre satsinga på næringsretta forskning og utvikling
- setje i gang eit arbeid for å vurdere korleis heilskapen i det næringsretta verkemiddelapparatet bør innrettast til beste for brukarane
- vidareutvikle Katapult-ordninga
- sørge for at innovasjonsmidlar òg går til utvikling av nye måtar å jobbe på
- at offentlege innkjøp skal bidra til innovasjon og miljøvennlege løysingar, gjennom til dømes anbodskrav og utviklingskontraktar

Gründerskap

Regjeringa vil føre ein næringspolitikk som gir gode rammer for gründerar og oppstartsselskap, slik at det blir lettare og tryggare å skape nye arbeidsplassar. Regjeringa vil arbeide for betre vilkår for vekst for små og mellomstore bedrifter.

Regjeringa vil

- integrere entreprenørskap betre i heile utdanningsløpet
- styrkje samspelet mellom utdanningsinstitusjonar og privat næringsliv
- gå gjennom rammevilkåra for sjølvstendig næringsdrivande og frilansarar for å gjere det enklare å starte eiga verksemd
- leggje betre til rette for pensjonssparing for sjølvstendig næringsdrivande
- heve inntektsgrensa for elev- og ungdomsbedrifter og forenkle overgangen til ordinær bedrift
- vurdere verkemiddel for å leggje til rette for at privatpersonar kan investere i oppstartsverksemd, mellom anna auka skattefrådrag
- vurdere innretninga av statlege verkemiddel retta mot tilgang på kapital i tidleg- og vekstfase
- gjere det enklare for små bedrifter å delta i offentlege anbod

Forenkling

Regjeringa har eit mål om at ressursane til fellesskapet skal brukast mest mogleg effektivt, og vil arbeide for ein enklare kvardag for folk og bedrifter. Eit omfattande skjemavelde og ei krevjande rapporteringsplikt er ei belastning for næringslivet. Unødvendig byråkrati reduserer konkurransekrafta og evna til verdiskaping i næringslivet. Kontrollbehovet til det offentlege må balanserast betre mot forenklingsbehovet til næringslivet.

Regjeringa vil

- halde fram med å redusere kostnadene til næringslivet ved å forenkle rapportering, lover og reglar. Målet er reduserte kostnader på 10 mrd. kroner i perioden 2017–2021.
- halde fram arbeidet med forenklingar for næringslivet, med særleg vekt på forenklingar som kjem små og mellomstore bedrifter til gode
- gå gjennom selskapsretten for å fremje auka verdiskaping
- vidareutvikle Altinn som plattform og ha som mål at næringslivet ikkje treng å rapportere den same informasjonen til det offentlege meir enn éin gong
- at omsynet til næringsutvikling skal vektleggjast meir i gjennomføringa av forenklingstiltak
- arbeide for meir samordna og einskapleg tilsynspraksis overfor næringslivet og styrkje rettleiingsplikta for tilsyna
- fjerne unødvendig og forelda lov- og regelverk, mellom anna fjerne omstillingslova

Konkurransen

Verksam konkurranse bidreg til effektiv bruk av ressursane i samfunnet, held kostnadene nede, fremjar innovasjon og reduserer skilnadene i samfunnet. Ein velfungerande marknadsøkonomi føreset eit klart regelverk og tiltak mot misbruk av marknadsrett.

Bruk av konkurransemekanismer og marknader er viktig for å sikre spreing av makt i samfunnet, og bidreg til innovasjon i både offentleg og privat sektor. Regjeringa vil føre ein politikk der offentleg sektor i større grad samarbeider med næringslivet der privat sektor har kapasitet og kompetanse til å bidra med nye løysingar og betre tenestetilbod.

Regjeringa vil

- gjennomføre tiltak for å sikre like konkurransevilkår for offentleg og privat sektor, slik at fleire private tenestetilbydarar i større grad kan bidra til å løyse fellesskapsoppgåver
- klargjere arbeidsdeling mellom privat og offentleg sektor i tråd med marknads- og teknologiutviklinga

Eigarskap i norsk næringsliv

Små og mellomstore bedrifter står for ein stor del av norsk sysselsetjing og verdiskaping. Lokale eigarar gir stabile arbeidsplassar. Sterke og mangfaldige eigarskapsmiljø er viktig for å utvikle lønnsame og berekraftige bedrifter og næringsklynger. Privat eigarskap er hovudregelen i norsk næringsliv.

Regjeringa vil føre ein politikk som styrkjer det private, norske eigarskapet.

Noreg vil framleis ha statleg eigarskap i utvalde selskap. I nokre selskap kan dette vere riktig for å sikre at hovudkontorfunksjonar er lokaliserte i Noreg. Regjeringa vil føre ein ansvarleg og føreseieleg eigarskapspolitikk basert på fastlagde prinsipp for statleg eigarstyring. Regjeringa vil vere open for verdiaukande transaksjonar og strategiske alliansar knytte til statlege eigarposisjonar. Avgjerder skal basere seg på aktuelle konjunkturar, marknadsforhold, den finansielle stillinga og dei generelle framtidsutsiktene til selskapa.

Regjeringa vil føre ein politikk som gjer det attraktivt å investere utanlandsk kapital i Noreg.

Regjeringa vil

- styrkje det private, norske eigarskapet
- gjennomføre ein gradvis reduksjon i statlege eigardelar i bedrifter med forretningsmessig avkastning som hovudmål
- vidareutvikle eigarskapspolitikken gjennom å leggje fram ei ny eigarskapsmelding

Handel

Noreg har ein liten og open økonomi, der handel med andre land har vore og er viktig for å oppnå eit høgare velferdsnivå enn vi ville klart åleine.

Dei siste tiåra har mange blitt løfta ut av fattigdom, og utviklinga viser at marknadsøkonomi og internasjonal handel er sentrale føresetnader for å kjempe mot fattigdom.

Noreg skal vere ein pådrivar for opne marknader og frihandel, gjennom både multilaterale og bilaterale avtalar.

Regjeringa er oppteken av marknadstilgang på framveksande marknader. Regjeringa vil mellom anna jobbe vidare med handelsavtalar både med asiatiske land, med Mercosur-landa og med andre aktuelle handelspartnarar.

Regjeringa vil arbeide for at Noreg og andre land har opne marknader for varer frå utviklingsland.

Regjeringa vil

- at Noreg skal vere ein aktiv pådrivar for frihandel
- arbeide for eit rettferdig, globalt handelsregelverk under WTO som byggjer ned tollbarrierar og sikrar like moglegheiter for utvikling, òg mellom utviklingsland og industriland
- arbeide for multilaterale handelsavtalar gjennom WTO for å skape stabile rammevilkår og like konkurranseforhold globalt
- utvikle det handelspolitiske samarbeidet med dei næraste handelspartnarane våre, inkludert EU
- sikre EØS-avtalen som berebjelke for norske arbeidsplassar og norsk verdiskaping
- arbeide for at også andre land opnar marknadene sine for varer frå utviklingsland
- utvikle eksportstøtte til matproduksjon i tråd med WTO-forpliktingar
- gå gjennom det samla apparatet som fremjar norske næringsinteresser i utlandet
- auke bruken av bilaterale investeringsavtalar (BIT) der dette er mogleg og tenleg

Hav

Noreg skal vere ein leiande havnasjon. For å oppnå dette vil regjeringa bidra til berekraftig verdiskaping og sysselsetjing i havnæringane. Viktige verkemiddel vil vere gode rammevilkår, kunnskaps- og teknologiutvikling og styrking av den internasjonale konkurransekrafta til havnæringane. Havet skal vere eit sentralt interesseområde for norsk utanriks- og utviklingspolitikk, og vi skal leggje vekt på berekraftig bruk og verdiskaping, reine og sunne hav. Berekraftig bruk av hav er òg viktig i utviklingspolitikken.

Regjeringa vil følgje opp tiltak og initiativ frå havstrategien *Ny vekst, stolt historie*, stortingsmeldinga *Hav i utenriks- og utviklingspolitikken*, nordområdestrategien og bioøkonomistrategien, og setje i verk initiativ knytte til plast i hava.

Regjeringa vil

- styrkje Noregs profil som havnasjon
- arbeide for å utvikle havnæringane
- arbeide for å utvikle eksisterande og nye arbeidsplassar baserte på ressursane i havet
- leggje til rette for ei konkurransekraftig maritim næring i Noreg
- ha konkurransedyktige skipsregister
- vidareføre nettolønnsordninga for sjøfolk
- ha ei konkurransedyktig skattlegging av reiarlag
- gi dei marine og maritime næringane høve til å teste ut løysingar i fullskala gjennom Demo HAV
- bidra til innovasjon gjennom auka næringsretta forskning på tvers av havnæringane
- vidareutvikle regjeringsstrategien for flytande vindkraft
- følgje opp arbeidet med Ocean Space Centre

Fiskeri og havbruk

Fiskeri- og havbruksnæringane er blant dei viktigaste framtidsnæringane for Noreg. Ein berekraftig vekst innanfor desse sektorane vil skape lønnsame arbeidsplassar i alle delar av landet. Regjeringa vil vidareføre arbeidet med stabile og gode rammevilkår som bidreg til berekraftig vekst og sikrar viktige miljø- og naturverdiar.

Vekstpotensialet i desse næringane er stort, og potensialet kan utløysast gjennom berekraftig organisering og opne handelsmarknader. Regjeringa vil derfor føre ein politikk som stimulerer til auka handel og marknadstilgang.

Ressursane i havet vil bli ein sentral del av den nye bioøkonomien, og regjeringa vil derfor fremje ein berekraftig vekst i sektoren.

Fiskeri

Dei felles fiskeriressursane våre er ein evigvarande ressurs som kan bidra til vekst og verdiskaping i heile landet, såframt dei blir ansvarleg forvalta. Regjeringa vil derfor basere uttaket av havressursane på faglege råd og kjempe mot ulovleg fiske. Det er framleis behov for aktiv forvaltning av store sjøpattedyr. Forsking og kunnskapsutvikling er viktig for å gjere det lettare å utnytte artar som ikkje blir utnytta kommersielt i dag. Regjeringa vil hindre unødvendig regulering av flåten og modernisere kvoteordninga.

Regjeringa vil

- styrkje Noreg som sjømatnasjon og sikre god marknadstilgang for norske produkt
- leggje til rette for ei berekraftig fiskerinæring som òg skal vere lønnsam og innovativ
- vurdere nye tiltak som kan bidra til rekruttering og utvikling i næringa
- sikre optimal og berekraftig utnytting av fiskebestandane
- at årlege totalkvotar blir fastsette basert på faglege råd
- gi høve til strukturendringar for fartøy over 11 meter og vurdere strukturering under 11 meter
- leggje fram ei ny stortingsmelding om pliktsystemet
- leggje fram ei stortingsmelding om kvotesystemet basert på utgreiinga frå Eidesen-utvalet
- trappe opp kampen mot ulovleg fiske
- arbeide for at det blir skapt større verdiar av kvar kilo fisk og andre marine ressursar
- auke den nasjonale satsinga på forskning innanfor kvitfisknæringa, mellom anna på fangstmetodar, foredling, levandelagring, logistikk og marknadsføring

Havbruk

Havbruksnæringa er ei av framtidsnæringane i Noreg. Regjeringa vil gjere havbruksnæringa meir konkurransedyktig og allsidig gjennom nyskaping, produktutvikling og satsing på eksportfremjande tiltak. Havbruksnæringa har framleis eit stort vekstpotensial, men det er ein føresetnad at vidare vekst i næringa er berekraftig.

Ny teknologi gjer at næringa i framtida vil kunne drive på andre lokalitetar og med mindre risiko for rømming enn i dag. Samtidig må næringa halde fram arbeidet sitt for å redusere sjukdom og risiko for rømming.

Regjeringa vil

- leggje til rette for berekraftig vekst gjennom praktisering av trafikklysordninga
- forenkle reglane for etablering av offshore havbruk
- stimulere kommunane til å stille lokalitetar til rådvelde for næringa gjennom bruk av havbruksfond
- auka satsinga på forskning, innovasjon og teknologiutvikling
- bruke utviklingsløyve til å utvikle nye og betre løysingar for havbruk og sjømatnæringa
- stille strenge miljøkrav til havbruksnæringa
- samarbeide med næringa for å kjempe mot lakselus og rømming

8 Landbruk og mat

Regjeringa vil ta vare på det unike ved norsk matproduksjon, som låg medisinbruk, høg dyrevelferd og ei lang verdikjede. Samtidig er det behov for ytterlegare reformer som sikrar bonden råderetten over eigen produksjon og eigedom. Regjeringa baserer landbrukspolitikken sin på ei klar forståing av at bonden er sjølvstendig næringsdrivande.

Jordbruk

Jordbruket er viktig for matproduksjon, busetjing og varetaking av kulturlandskapet. Regjeringa ønskjer å halde fram moderniseringa for å skape eit levedyktig jordbruk som leggje til rette for auka matproduksjon og lønnsam drift i heile landet. Regjeringa vil styrkje grunnlaget for eit konkurransedyktig jordbruk gjennom å fremje investeringar og bruk av ny teknologi for å redusere kostnadene.

Lokal matproduksjon er viktig for landbruket i framtida. I dag er regelverket for produksjon, distribusjon og servering av mat og drikke ofte eit hinder for at produsentar skal lykkast. Regjeringa vil stimulere til større mangfald ved å auke satsinga på geografisk opphavsmerking og spesialitetsmerking. Regjeringa vil òg liberalisere regelverket for foredling av mat på eigen gard, med den føresetnaden at den helsemessige matvaretryggleiken blir halden ved lag.

Landbruket er ein viktig bidragsytar i det grønne skiftet, både gjennom binding av karbon og gjennom produksjon av fornybar, biobasert energi og drivstoff. Samtidig er det heilt nødvendig å redusere klimagassutsleppa frå landbruket. Regjeringa vil føre ein politikk som gir insentiv til mindre utslepp og nødvendige klimatiltak i landbruket.

Regjeringa vil

- basere hovudlinjene i landbrukspolitikken på forståinga som dei fire ikkje-sosialistiske partia har stilt seg bak i samband med behandlinga av Meld. 11 (2016–2017) *En fremtidsrettet jordbruksproduksjon*
- føre ein landbrukspolitikk med utgangspunkt i at bønder er sjølvstendig næringsdrivande med høve til og ansvar for å organisere drifta slik dei sjølve er best tente med
- gi bonden større næringsfridom
- ha inntektsutvikling i jordbruket, med ein føresetnad om låg kostnadsutvikling,

produktivitetsforbetring og marknadstilpassing. Målet er at inntektene til bonden i størst mogleg grad kjem frå marknaden.

- gjennomføre fleire forenklingar som reduserer byråkratiet og gjer kvardagen enklare for bonden
- stimulere til at bønder som i dag driv eigedommar, i større grad kan eige desse, gjennom nødvendige liberaliseringar av konsesjonslova. Driveplikta skal vidareførast.
- greie ut konsekvensane av å avvikle odelslova og grunnlovsvernet av odelsretten
- styrkje arbeidsdelinga i norsk jordbruk slik at areal til korn- og grøntproduksjon blir haldne ved lag, mens den grasbaserte husdyrproduksjonen blir liggjande i distrikta
- følgje opp jordvernstrategien
- stimulere til økologisk produksjon som er etterspurd på marknaden
- leggje til rette for urbant landbruk
- styrkje landbruksutdanninga og treffe kompetanseretta tiltak for å stimulere til rekruttering i næringane
- halde fram satsinga på lokal mat og drikke og liberalisere regelverket for foredling på eigen gard
- styrkje konkurransen i næringsmiddelindustrien generelt og i mjølkesektoren spesielt
- ha ein næringspolitikk som legg til rette for ein effektiv og lønnsam næringsmiddelindustri
- fjerne høvet til å bruke omsetjingsavgift til generisk marknadsføring av jordbruksprodukt
- leggje til rette for auka konkurranse innanfor detaljhandel og distribusjon av matvarer og andre daglegvarer
- forsterke satsinga på god dyrevelferd, mellom anna ved gradvis å innføre dyrepoliti i alle fylka i landet
- setje ned eit lovutval med sikte på å samle landbrukslovgivinga i færre og meir oversiktlege lover

Skogbruk

Tilveksten i norske skogar er vesentleg større enn hogsten. Det bidreg til karbonbinding, men viser òg at det finst eit potensial for å skape nye og større verdier baserte på ressursane i skogen. Skog- og utmarksressursane kan spele ei viktig rolle i bioøkonomien. Regjeringa vil derfor følgje opp bioøkonomistrategien. Regjeringa vil føre ein skogpolitikk som legg til rette for å skape verdier av norske skogressursar, og som bidreg til frivillig vern av skog.

Regjeringa vil

- følgje opp skogmeldinga
- styrkje grunnlaget for skogbruket gjennom kostnadsreducerande tiltak, fjerning av flaskehalsar i infrastrukturen og utbygging av skogsbilvegar og tømmerkaiar
- arbeide for å avvikle konsesjonsplikta og buplikta på skogeigedommar
- leggje til rette for auka avverking i skogen
- følgje opp kravet til nyplanting etter hogst
- verne 10 prosent av skogen gjennom privat frivillig vern og vern av offentleg eigde skogareal
- føre ein næringspolitikk som òg kjem norsk treforedlingsindustri til gode
- følgje opp bioøkonomistrategien og vidareutvikle dei tiltaka som stimulerer til bruk av tre
- stimulere byggebransjen til nyskaping og bruk av tre som byggjemateriale
- leggje til rette for at det kan skapast nye lønnsame arbeidsplassar i bionæringane

Reindrift

Den samiske reindriften er ein viktig kulturberar for det samiske folket. Grunnlaget for dette blir sikra gjennom ein bruk av beiteområda som er berekraftig og dyreveldferdsmessig forsvarleg. Derfor vil regjeringa i samarbeid med reindriftnæringa leggje til rette for ei økologisk berekraftig reindriftnæring. Næringa må halde fram med å vere marknadsorientert.

Regjeringa vil

- leggje til rette for ei økologisk berekraftig reindriftnæring som gir grunnlag for økonomisk lønnsemd og samisk kultur
- følgje opp reindriftnæringa mellom anna gjennom endringar i reindriftslova
- skjerpe krava til offentleggjering av reintal
- sanksjonere mot ny reintalsposisjonering for å hindre tilpassing på ein måte som fortrengr aktørar som har vore lojale overfor vedtak som er gjorde tidlegare
- arbeide for å få på plass norsk–svensk reinbeitekonvensjon
- kjempe mot dyresjukdommen skrantesyke

Pelsdyr

Regjeringa vil gjennomføre ei styrt avvikling av pelsdyrnæringa. Vi tek sikte på å fremje ein lovproposisjon til Stortinget om forbod mot pelsdyrhald med ein avviklingsperiode for

eksisterande produsentar fram til årsskiftet 2024/2025.

For å unngå at avviklinga krenkjer EMK tilleggsprotokoll 1 artikkel 1, og for å gjere avviklinga føreseieleg nok for pelsdyrprodusentane legg vi opp til at eksisterande næringsaktørar per 15.1.2018 får økonomisk kompensasjon for tapet av retten til å drive pelsdyrhald, jf. den juridiske vurderinga som ligg ved Meld. St. 8 (2016–2017).

Kompensasjonsordninga skal greiast ut og klargjerast i løpet av 2018, slik at aktørane får den tryggleiken dei treng for gjennomføringa av avviklinga. Vi vurderer òg om det bør treffast andre tiltak for å gjere det lettare for aktuelle produsentar å omstille seg til annan landbruksproduksjon.

Dette skal takast opp med partane i jordbruksoppgjæret for 2019. I tillegg vil staten ta initiativ til eit samarbeid med kommunar der pelsdyrnæringa er særleg viktig, for å sikre omstillingstiltak og fleksibilitet for pelsdyrprodusentar som blir omfatta av avviklinga. Krav til forbetra dyrevelferd i pelsdyrnæringa som følgjer av Meld. St. 8 (2016–2017) og Innst. 151 S (2016–2017), blir ikkje gjennomførte i avviklingsperioden.

9 Helse og omsorg

Regjeringa vil prioritere arbeidet med å sikre god helsehjelp og omsorg som gir tryggleik og verdigheit for eldre og andre som treng det. Helse- og omsorgstenesta må organiserast med utgangspunkt i dei behova pasientane har. Ambisjonen til regjeringa er å skape pasienten si helseteneste. Kvar enkelt pasient skal oppleve respekt og openheit i møte med helsetenesta og sleppe unødvendig ventetid. Ingen avgjerder om pasienten skal takast utan pasienten.

Det er eit offentleg ansvar å sikre gode helse- og omsorgstenester til alle. Regjeringa vil sørge for eit godt samarbeid med ulike private og ideelle aktørar som bidreg til innovasjon, mangfald, kvalitet og valfridom i tenestetilbodet.

Helsekøane må framleis reduserast, og tilboda må betrast gjennom nye og betre måtar å jobbe på. Regjeringa vil sikre valfridom for brukarane og styrkje kompetansen til dei tilsette. Auka digitalisering og effektivisering må frigjere meir tid til helsehjelp og pleie. Tilbodet til dei mest utsette, særleg innanfor rus og psykisk helse, og til sjuke eldre, må framleis styrkjast.

Sjølv om folkehelsa i Noreg generelt er god og levealderen høg, er sosiale skilnader i helse og levekår framleis ei utfordring. Regjeringa vil leggje til rette for god helse og gode levekår for å gi betre moglegheiter for alle.

Primærhelsetenesta

Helse- og omsorgstenestene i kommunane må moderniserast og styrkjast, og det må jobbast for eit heilskapleg og samanhengande tilbod som er tilpassa behova til den enkelte. Eldre utgjør ein stadig større del av befolkninga, og stadig fleire har kroniske sjukdommar og samansette omsorgsbehov. Dette aukar presset på primærhelsetenesta. Regjeringa vil sikre alle tilgang til ei kompetent og godt organisert primærhelseteneste, uansett kvar i landet dei bur.

Regjeringa vil

- betre og modernisere fastlegeordninga for å betre rekrutteringa med sikte på god legedekning i heile landet. Regjeringa vil evaluere ordninga og vidareutvikle legetenesta i samarbeid med partane.
- innføre krav om at fastlegar skal tilby e-konsultasjon til dei som ønskjer det
- leggje til rette for tverrfaglege primær- og oppfølgingsteam i kommunane
- vurdere å inkludere fleire yrkesgrupper i primærhelseteama

- sikre tidleg innsats og meir vekt på førebyggjande helsearbeid
- halde fram satsinga på ei tverrfagleg helsestasjons- og skolehelseteneste som skal sørge for god tilgang på hjelp og støtte til barn og unge
- leggje til rette for tilgang til psykolog i alle kommunar
- sikre at ordninga med brukarstyrt personleg assistanse (BPA) fungerer etter formålet
- leggje fram ei stortingsmelding om prioritering i primærhelsetenesta
- halde ved lag og vidareutvikle innsatsen for å førebyggje tannhelseproblem, særleg for eldre
- vidareutvikle tannhelsetenesta og gradvis utvide skjermingsordningane
- setje i verk ei forsøksordning der kommunar som ønskjer det sjølve, kan overta ansvaret for tannhelsetenesta
- etablere ei nasjonal digital løysing for kommunehelsetenester i samband med arbeidet med «éin innbyggjar, éin journal»
- vurdere korleis statlege tilskot til bedriftshelsetenester kan utvidast til fleire bedrifter

Omsorg for eldre og pleietrengande

Regjeringa vil sikre ei god og verdig omsorg tilpassa individuelle behov. Velferdsteknologi må i større grad takast i bruk for å auke kvaliteten på tenestene. Tilbodet må byggjast vidare ut for å gi alle som treng det, eit tilbod med kvalitet og aktivitet.

Regjeringa vil gjennomføre reforma «Leve heile livet». Reforma skal bidra til at eldre kan meistre livet lenger og vere trygge på at dei får god hjelp når dei treng det, at pårørande kan bidra utan at dei slit seg ut, og at tilsette kan bruke kompetansen i tenestene. Reforma skal styrkje kvaliteten på det som er grunnleggjande: mat og måltid, aktivitet og fellesskap, helsetenester og samanheng i tenestene.

Regjeringa vil

- bidra til at kommunen i større grad legg til rette for fritt brukarval innanfor heimeteneste og heimesjukepleie
- gi tilskot til netto tilvekst av plassar i sjukeheimar og omsorgsbustader
- jobbe for eit demensvennleg samfunn
- stimulere til at fleire kommunar gjennomfører førebyggjande heimebesøk for eldre
- sørge for betre kunnskap om kvaliteten i omsorgstenesta, blant både offentlege og private leverandørar
- leggje til rette for å utvide bruken av objektive kvalitetsindikatorar og målingar av brukartilfredsheit i kommunane, og sikre openheit om denne

kunnskapen

- styrkje både kommunal og privat utbygging av trygge bustader, sjukeheimsplassar, hospice, demenslandsbyar og private bufellesskap
- opprette fleire tverrfaglege oppfølgingsteam som skal bidra med koordinering og yte tilrettelagde, fleirfaglege tenester, og styrkje tilbodet om palliasjon (lindrande behandling)
- leggje til rette for at fleire kommunar tek i bruk velferdsteknologi
- leggje til rette for at fleire kan bu heime
- utvide prøveordninga med statleg finansiering av omsorgstenester, både i tid og i talet på kommunar
- etablere ei tilskotsordning til kjøkken på sjukeheimar, mellom anna basert på erfaringar frå Danmark, for å gi eit betre tilbod til eldre på institusjon
- etablere eit nasjonalt Eldre-, pasient- og brukarombod. Ombodet skal lokaliserast til eit av dei eksisterande pasient- og brukaromboda.
- sikre at par som ønskjer det, skal kunne bu saman på sjukeheim eller i omsorgsbustad
- ytterlegare redusere eigendelen for personar som blir lagde på dobbeltrom mot sin eigen vilje

Spesialisthelsetenesta

Pasienten si helseteneste inneber at kvaliteten på behandlinga skal vere høg, at ventetida skal vere så kort som mogleg, og at pasienten skal bli høyrd i alle delar av helsetenesta.

Pasientane skal møtast med kunnskap og respekt. God informasjonsflyt og kommunikasjon mellom kommunehelsetenesta, fastlegen og spesialisthelsetenesta er viktig for å sikre dette. Ein oppdatert nasjonal helseplan skal gi dei overordna prioriteringane for helsetenestene, samtidig som det enkelte sjukehuset skal få handlingsrom og fleksibilitet, slik at behandlinga kan bli best mogleg.

Fritt behandlingsval er viktig for å korte ned sjukehuskøane, og både private og utanlandske tenester kan avlaste og redusere helsekøane. Det er framleis for store variasjonar i kvaliteten ved sjukehusa, og regjeringa vil derfor jobbe for betre kvalitet og auka openheit om kvaliteten på tilboda.

Regjeringa vil

- sikre trygge sjukehus og gode helsetenester uansett kvar i landet ein bur
- redusere ventetida ytterlegare før behandling eller utgreiing startar opp, og undervegs i behandlingsforløpet

- utvikle og innføre pakkeforløp for fleire lidningar, mellom anna pakkeforløp for hjerneslag, smertebehandling, utmatting, muskel- og skjelettlidningar, rus og psykisk helsevern og eigne pakkeforløp for «kreftpasientar heim»
- gi fleire kreftpasientar og andre med alvorleg sjukdom tilgang til utprøvande behandling
- utvide fritt behandlingsval til nye område
- metodevurdere innføring av offentleg finansierte legemiddel og nye metodar i spesialisthelsetenesta opp mot kriteria i prioriteringsmeldinga
- auke bruken av private avtalespesialistar
- at Noreg skal vere ein global pådrivar for koordinert arbeid mot antibiotikaresistens
- etablere økonomiske insentiv som sikrar at sjukehusa rapporterer fullverdige tal til kvalitetsregister
- leggje fram ein oppdatert nasjonal helse- og sjukehusplan med vekt på digitalisering, kompetanse, rekruttering og psykisk helse
- vidareføre dagens styringssystem, men gi meir makt og ansvar til det enkelte sjukehuset
- vidareutvikle aktivitetsbasert finansiering til å omfatte meir samanhengande pasientforløp, og i den samanhengen vurdere å auke den aktivitetsbaserte finansieringa
- desentralisere spesialisthelsetenester slik at desse er tilgjengelege i nærmiljøet til pasientane, så langt det er mogleg og formålstenleg
- styrkje helseforskinga, særleg på kroniske sjukdommar og utmattingssjukdommar
- gjennomføre ein prosess med kommunane i Vest-Finnmark for å byggje ut spesialisthelsetenestetilbodet på klinikk Alta, slik at befolkninga får dekt ein vesentleg større del av behovet for sjukehusenester der

Rus

Regjeringa vil føre ein kunnskapsbasert ruspolitikk med mål om å førebyggje rusproblem, redusere skadar og avgrense skadeverknader. Å redde liv og å sikre verdigheit må alltid liggje i botnen for ei human rusomsorg. Dei tiltaka som har størst effekt, skal prioriterast.

Regjeringa ønskjer å endre reaksjonane frå styresmaktene mot personar som blir tekne for bruk og innehaving av narkotika, frå straff til hjelp, behandling og oppfølging. Regjeringa vil ikkje legalisere bruk og innehaving av narkotika, men dette er ikkje til hinder for meir vekt på skadereduksjon.

Regjeringa vil arbeide for å etablere fleire avrusingsplassar og styrkje tilbodet både før og etter behandlingsopphald. Vidare vil vi etablere fleire team rundt brukarane, der både spesialisthelsetenesta og kommunale tenester deltek.

Regjeringa vil

- følgje opp opptrappingsplanen for tilbodet til rusavhengige, mellom anna styrkje ettervernet
- gjennomføre ei rusreform for å sikre eit betre tilbod til rusavhengige der ansvaret for samfunnsreaksjonen på bruk og innehaving av illegale rusmiddel til eigen bruk går frå justissektoren og over til helsetenesta. Regjeringa vil snarleg setje ned eit offentleg utval som førebur gjennomføringa av denne reforma. Politiet skal kunne gi påbod om at den rusavhengige skal møtast med helseretta tiltak, og manglande oppfølging vil føre til sanksjonar.
- forsterke samarbeidet med frivillige aktørar og sosiale entreprenørar
- styrkje helsefaglege tiltak og metodar som reaksjon på mindre alvorlege narkotikarelaterte lovbrøt, mellom anna bruk av ungdomskontrakt og narkotikaprogram med domstolskontroll, i påvente av ei rusreform
- inkludere fleire legemiddel og sørgje for større valfridom i LAR, og gjennomføre forsøk med heroinassistert behandling innanfor LAR
- styrkje innsatsen mot overdosedødsfall ved å gjere det lov å injisere fleire stoff som gir risiko for overdosedødsfall, i brukarrom. Tunge rusavhengige skal òg få opplæring i å gå over frå injisering til meir skånsam bruk.
- innføre pakkeforløp for rusbehandling innan 2020 etter mal av pakkeforløp for kreft, der ruspasientar går direkte frå avrusing til behandling
- styrkje lågterskeltilbod for barn av rusavhengige
- styrkje førebyggjande tiltak mot rusmisbruk overfor barn og ungdom, mellom anna gjennom samordning av lokale kriminalitetsførebyggjande tiltak (SLT) i kommunane
- styrkje tilbodet om avrusing og livsmeistring for fengselsinnsette med narkotikaproblem
- sikre at rusavhengige som er motiverte for det, får tilbod om medikamentfri behandling
- etablere fleire behandlingsplassar og betre ettervern for alkoholmisbrukarar
- styrkje forskinga på rusbruk og behandling og etablere eit nasjonalt kvalitetsregister for spesialisert rusbehandling

Psykisk helse

Psykisk helse er eit av dei viktigaste satsingsområda for regjeringa. Ei god psykisk helse er viktig for å ha god livskvalitet og for å meistre kvardag og jobb. Terskelen for å få hjelp må

vere låg, og hjelpa må vere tilgjengeleg i nærmiljøet til den enkelte. Innsatsen må derfor setjast inn så tidleg som mogleg for dei som slit med psykiske problem. Det må òg førebyggjast at psykiske lidingar oppstår, mellom anna ved at mobbing og sosial isolasjon blant barn, unge og vaksne blir hindra. Arbeid og aktivitet skal vere ein integrert del av behandling og oppfølging. Regjeringa vil byggje ned hindera for å søkje hjelp, mellom anna for minoritetsbefolkninga.

Regjeringa vil

- innføre pakkeforløp innanfor psykisk helse
- prioritere tidleg innsats og førebyggjande tiltak
- leggje fram ein opptrappingsplan for barn og unges psykiske helse
- innføre kommunal betalingsplikt for utskrivne pasientar innanfor psykisk helsevern for å sikre forpliktande samarbeid og betre oppfølging etter behandling
- revidere alle tvangsheimlar basert på tilrådingane frå tvangslovutvalet
- innføre «jobbresept» og vidareutvikle ordninga med grøn resept for å aktivisere pasientar som ein del av behandlingstilbodet
- leggje til rette for tilbod om aktivitet og arbeid, til dømes fontenehus
- styrkje tverrfagleg samarbeid mellom tenestene
- styrkje behandlingstilbodet innanfor psykisk helsevern i kriminalomsorga
- styrkje samarbeidet med frivillige og andre private aktørar for å leggje til rette for eit mangfald av tilbod
- vidareføre og forsterke samarbeidet mellom barnevern og ungdomspsykiatri

Habilitering og rehabilitering

Habiliterings- og rehabiliteringstilbodet må styrkjast for å gi fleire høve til å meistre kvardagen og delta i utdanning, arbeidsliv og samfunnsliv. Det er viktig med gode tilbod både i kommunehelsetenesta og i spesialisthelsetenesta.

Regjeringa vil

- styrkje og vidareutvikle tilbodet om habilitering og rehabilitering i helsetenesta, mellom anna kvardagsrehabilitering
- gradvis inkludere rehabilitering i godkjenningssordninga for fritt behandlingsval
- setje kommunane i stand til å ta eit større ansvar for rehabiliteringstilbodet til dei vanlegaste pasientgruppene
- utvikle og prøve ut modellar for avlastning etter modell av rett til brukarstyrt personleg assistanse (BPA)

- innarbeide rehabilitering i pakkeforløp der dette er ein naturleg del av behandlingsforløpet
- styrkje tilbodet om behandlingsreiser

Folkehelse

I folkehelsearbeidet vil regjeringa leggje til grunn prinsippet om å førebyggje der ein kan, og reparere der ein må.

Ein god og førebyggjande folkehelsepolitikk skal leggje til rette for at den enkelte kan gjere gode val for si eiga helse. God helse og gode levekår heng saman, og folkehelsearbeidet må leggje til rette for ei betre helse for alle. Dette vil òg bidra til å redusere sosiale skilnader. Helsevanane folk etablerer tidleg i livet, påverkar sjansane deira til å lykkast i skolen og i arbeidslivet.

Regjeringa vil

- styrkje det førebyggjande helsearbeidet
- vidareføre samarbeidet med næringslivet for å leggje til rette for sunne produkt i matbutikkane og god merking av sunne alternativ
- at psykisk helse skal vere ein integrert del av folkehelsearbeidet og mellom anna omfatte arbeid for å motverke einsemd
- leggje til rette for auka fysisk aktivitet i skolen og stimulere til eit sunnare kosthald
- samarbeide med frivillige for å utvikle tilbod til utsette barne- og ungdomsgrupper, eldre og kronisk sjuke
- vidareføre samarbeidet med friluftsråd og friluftslivsorganisasjonar om friluftstilbod med låg terskel i nærmiljøa, og følgje opp friluftsmeldinga
- leggje fram ei stortingsmelding om folkehelsepolitikken
- prøve ut ordningar med å gjennomføre fireårskontrollen i barnehagar
- vidareføre hovudlinjene i dagens alkoholpolitikk og innanfor ramma av dette gi kommunane større handlingsrom i spørsmål om skjenketider og utsalsstader
- arbeide for framleis god oppslutning om barnevaksinasjonsprogrammet og vurdere nye tiltak for å sikre dette

Pårørande

Pårørande er ein ressurs, og støtta til og samarbeidet med pårørande skal styrkjast. Det er viktig å vere merksam på at pårørande kan ha fleire roller, både som avlastarar, omsorgspersonar og avgjerdstakarar for behandlingsløpet. Regjeringa meiner det er viktig å

basere behandling på eit breiast mogleg kunnskapstilfang.

Regjeringa vil

- anerkjenne pårørande som ein viktig ressurs innanfor helse- og omsorgstenesta
- leggje fram ein eigen pårørandestategi
- fremje god helse og gode tilbod for den som er pårørande i krevjande omsorgssituasjonar
- bidra til at pårørande blir tekne meir på alvor i alle delar av behandlingsskjeda
- tydeleggjere det kommunale ansvaret for å sikre medverknad for brukarar og pårørande
- leggje til rette for at det kan etablerast omsorgssenter for kreftpasientar og deira pårørande fleire stader i Noreg, til dømes Maggies-senter

Gen- og bioteknologi

Gen- og bioteknologi gir store moglegheiter for behandling og førebygging av sjukdom. Regjeringa vil jamleg vurdere dei moglegheitene bioteknologien gir oss. Samtidig stiller bioteknologien oss overfor store etiske utfordringar og dilemma. Dei moglegheitene bioteknologi gir innanfor behandling og førebygging av sjukdom, assistert befruktning med meir, må derfor forvaltast på ein måte som sikrar omsynet til menneskeverdet og verdien av eit samfunn der det er plass til alle. Regjeringa vil styrkje forskinga og vidareutvikle spesialiserte kompetansmiljø på dette feltet.

Regjeringa vil

- leggje til rette for at den medisinsk-teknologiske utviklinga og tilgangen på betre analyseverktøy kan komme pasientar til gode, innanfor ein rimelig ressursbruk, samtidig som rettane, personvernet og helsa til den enkelte blir sikra
- tilby pasientane meir presis og målretta diagnostikk og behandling gjennom å leggje til rette for utvikling av persontilpassa medisin
- leggje til rette for at resultat frå både klinisk forskning og medisinsk grunnforskning kan overførast til diagnostikk og pasientbehandling
- vidareføre ikkje-anonym sæddonasjon og innføre ei plikt for foreldre til å informere barnet dersom det er blitt til gjennom assistert befruktning, for å sikre retten barnet har til å kjenne det biologiske opphavet sitt
- utvide retten til å lagre ubefrukta egg for kvinner som blir infertile i ung alder

Legemiddel

Regjeringa vil sikre pasientane likeverdig og rask tilgang til nye og effektive legemiddel. Legemiddelpolitikken skal bidra til auka pasienttryggleik, god behandling, låge kostnader for

det offentlege og innovasjon. Regjeringa vil sikre at legemiddel er tilgjengelege på den norske marknaden, og sikre tilgang til legemiddel uavhengig av betalingsevne.

Regjeringa vil

- styrkje forskinga på vaksinar
- sikre riktig bruk av legemiddel
- ta nye legemiddel raskare i bruk
- effektivisere metodevurdering og avgjerdsprosessar i helsetenesta
- sikre at legemiddelpolitikken, inkludert innkjøp av legemiddel, bidreg til forskning og innovasjon
- leggje fram ein handlingsplan for kliniske studiar i Noreg
- redusere belastninga av eigendelane ved å halde dei på eit moderat nivå, samtidig som ein betrar skjermingsordningane for kronisk sjuke
- innføre eit hurtigløp for godkjenning av nye legemiddel

E-helse og digitalisering

For å skape gode helse- og omsorgstenester er ein avhengig av å ta i bruk ny kunnskap. Regjeringa ønskjer å leggje til rette for næringsutvikling innanfor e-helse gjennom forskning og innovasjon. Det må stimulerast til utvikling av brukarvennleg velferdsteknologi, og både brukarar og tilsette må få opplæring i bruk av ny teknologi. For pasientane skal det i framtida vere enkelt og naturleg å ha kontakt med helsetenesta på nett.

Regjeringa vil

- digitalisere fleire helsetenester og etablere pasienten si netthelseteneste
- leggje til rette for gode mobile helseløysingar, som auka bruk av digitale sjølvtestar, der også personvernet blir sikra
- intensivere arbeidet med «éin innbyggjar, éin journal».
- leggje til rette for betre utnytting av dei samla helsedataa i Noreg for å utvikle betre og meir treffsikre helsetenester, innanfor ramma av godt personvern og god datatryggleik

Reproduktiv helse

God seksuell helse er viktig for livskvaliteten til den enkelte. Barn, unge og vaksne treng

kunnskap og tryggleik for å gjere sjølvstendige val om eigen kropp og seksualitet. Gjennom god informasjon og andre tiltak vil regjeringa arbeide for forståing og toleranse for mangfald, og dermed redusere fordommar og diskriminering.

Regjeringa vil

- tilby rettleiing gjennom helsestasjonen, slik at foreldre og føresette har nødvendig kunnskap til å kunne snakke med barna om kropp, kjønn, seksualitet, tryggleik og grenser
- sikre gode undervisningsopplegg i barnehage og skole, slik at barn og unge har kunnskapen, dugleikane og haldningane dei treng for å respektere kvarandre og gjere informerte val
- prioritere rettleiing og betre tilgang til prevensjon for å redusere talet på uønskte svangerskap
- vurdere å utvide tilbodet om gratis prevensjon
- samarbeide med interesseorganisasjonar om tiltak for å redusere risiko for spreiding av seksuelt overførbare sjukdommar

10 Kommunal og modernisering

Regjeringa vil leggje til rette for levande lokalsamfunn i heile landet. Vi vil spreie makt og byggje samfunnet nedanifrå. Eit sterkt lokalt folkestyre gir folk og lokalsamfunn fridom og høve til å styre sin eigen kvardag og si eiga samfunnsutvikling. Statleg detaljstyring og byråkrati må reduserast, og meir makt og mynde må desentraliserast til lokalsamfunn og deira folkevalde.

Kommunane er ein av berebjelkane i folkestyret og velferdssamfunnet. Kommunestrukturen må tilpassast utfordringane i dag og i framtida. Større og sterkare kommunar gir betre velferdstenester, ei meir berekraftig samfunnsutvikling og eit sterkare lokalt sjølvstyre. Kommunereforma må derfor halde fram.

Regionreforma skal gjennomførast. Færre fylkeskommunar vil gi grunnlag for sterkare regionar, som kan gi betre tenester og drive ei meir samordna samfunnsutvikling. Dette legg til rette for utbygging av attraktive bu- og næringsområde og gode, miljøvennlege transportløyser.

Regjeringa vil

- styrkje det kommunale sjølvstyret og redusere statleg detaljstyring. at rettane og rettstryggleiken til enkeltmenneske skal sikrast
- gå gjennom statlege verksemder og direktorat med sikte på å overføre meir makt og fleire oppgåver til relevant folkevalt nivå
- gi kommunane eit større ansvar der dette kan gi eit betre og meir heilskapleg tilbod, mellom anna når det gjeld barnevernstenester
- vidareføre kommunereforma gjennom insentiv og verktøy for gode lokale prosessar
- opne for fleire forsøk der kommunar og fylkeskommunar kan få overført oppgåver eller prøve ut nye arbeidsformer der dette kan gi betre og meir samordna tenester
- gjennomføre regionreforma
- følgje opp innstillinga frå vallovutvalet, mellom anna vurdere å endre valkrinsane ved stortingsval slik at dei samsvarer med dei nye regionane
- gi veljarane større innverknad ved val
- leggje fram ei ny kommunelov som styrkjer det lokale folkestyret
- sikre kommunane gode, føreseielege økonomiske rammer sørgje for eit inntektssystem som gir høve til gode, likeverdige tenester over heile landet, og som ikkje hindrar nødvendige endringar i kommunestrukturen
- gå gjennom og forenkle øyremerkte ordningar, slik at kommunane får større handlingsrom og det blir mindre byråkrati i stat og kommune

- forsterke samarbeidet mellom staten og kommunane om digitalisering, klart språk og andre tiltak som fremjar brukarorientering, innovasjon og effektivitet
- at eigedomsretten skal vere eit berande prinsipp i lover og reglar
- leggje stor vekt på lokaldemokratiet i plan- og utbyggingssaker samtidig som viktige nasjonale omsyn skal sikrast
- halde fram arbeidet med å samordne og dermed avgrense innvendingar til kommunale planar frå statlege styresmakter
- gå gjennom regelverket for sjølvkostberekning av kommunale avgifter med sikte på eit tydelegare regelverk som sikrar låge gebyr for folk flest
- stille nasjonale krav til tilfredsstillande norskkunnskap der det er nødvendig av omsyn til helse, tryggleik og kvalitet i tilbodet, mellom anna i helsesektoren og i barnehagar. Kommunane må som arbeidsgivar sikre at tilsette har nødvendig språkkunnskap til å vareta oppgåvene sine, til dømes gjennom kompetansehevande tiltak.

Nordområda

Regjeringa vil føre ein offensiv nordområdepolitikk, der dei lange linjene i nordområdepolitikken blir førte vidare. Visjonen til regjeringa er at nordområda skal vere ein fredeleg, skapande og berekraftig region. Dette krev eit samspel mellom utanriks- og innanrikspolitik. Internasjonalt samarbeid er viktig for å utløyse det fulle potensialet for vekst og er ein føresetnad for å hevde Noregs interesser i nordområda. Regjeringa vil følgje opp nordområdestrategien, med vekt på internasjonalt samarbeid, næringsutvikling, kunnskap, infrastruktur, miljøvern, tryggleik og beredskap.

Regjeringa vil

- halde ved lag Arktis som ein fredeleg, føreseieleg og stabil region basert på internasjonalt samarbeid og respekt for folkerettslege prinsipp
- samarbeide internasjonalt om grenseoverskridande utfordringar som klimaendringar, miljø og ressursforvaltning, helse og tryggleik
- leggje til rette for å auke verdiskapinga og innovasjonsevna i nordnorsk næringsliv basert på ressursane i landsdelen, mellom anna ved å styrkje leverandørutviklingsprogrammet
- styrkje samarbeidet mellom academia og næringslivet på område der landsdelen har fortrinn
- sørge for eit godt utdanningstilbod
- arbeide for at Nord-Noreg har ein effektiv og samanhengande infrastruktur som

bidreg til berekraftig utvikling og omstillingsevne for næringslivet i landsdelen

- styrkje tryggleik og beredskap i samband med auka aktivitet i nord
- redusere klimautslepp og forureining i samsvar med nasjonale mål og internasjonale forpliktingar
- vidareføre og vidareutvikle Regionalt nordområdeforum
- leggje fram ei ny stortingsmelding om nordområdepolitikken til regjeringa

Distriktspolitikk

Regjeringa vil leggje til rette for levande lokalsamfunn og vekst i heile Noreg.

Det viktigaste for å sikre vekstkraftige regionar i heile landet er eit næringsliv som er i stand til å ta vare på og skape nye lønnsame arbeidsplassar.

Desentralisering av makt og mynde er god distriktspolitikk. Regjeringspolitikken for kommunestruktur, kompetanse, næringsutvikling, landbruk, samferdsle og kommunikasjon, kunnskap og helse er innretta med sikte på å styrkje og myndiggjere lokale samfunn og distriktssenter og gjere det mogleg å bu og leve over heile landet. Ein god distriktspolitikk handlar òg om å styrkje koplingane mellom bedrifter og offentlege institusjonar i byar og distrikt.

Regjeringa vil

- prioritere verkemiddel som kan styrkje innovasjon og nyetablering i alle delar av landet, med vekt på gründerar
- halde fram ordninga med regionalt differensiert arbeidsgivaravgift, der bedrifter i distrikta betaler ei lågare avgift for sine tilsette
- gi kommunar og fylkeskommunar større makt og lokalt handlingsrom i arealpolitikken
- gi kommunar og fylkeskommunar utvida forvaltningsansvar i verneområde
- lokalisere nye offentlege kompetansearbeidsplassar over heile landet, også utanfor dei største byane. Ny statleg verksemd skal som hovudregel etablerast utanfor Oslo.
- halde fram arbeidet med å forenkle utmarksforvaltninga gjennom samordning og digitalisering
- revidere statlege planretningslinjer for strandsona med sikte på meir differensiert forvaltning i strøk med spreidd busetnad, slik at det blir større lokal handlefridom samtidig som ein sikrar rekreasjonshøve og vernet av kulturlandskap

Bustad- og stadutvikling

Regjeringa vil leggje til rette for stadutvikling med høg kvalitet ut frå ei samordna areal- og transportplanlegging. God arealplanlegging er eit verkemiddel for å kunne nå dei langsiktige klima- og miljømåla. Regjeringa vil styrkje lokaldemokratiet og leggje til rette for god medverknad samtidig som plan- og bygningslova blir forenkla.

Regjeringa vil arbeide for at alle har ein trygg og god stad å bu. Flest mogleg skal ha høve til å eige sin eigen bustad. Bustadsosiale ordningar bidreg til at vanskelegstilte kan skaffe og behalde ein god bustad, og er ein viktig del av det sosiale tryggingssystemet.

Bustader, infrastruktur og næringsområde skal kunne byggjast raskare og rimelegare. Offentlege reguleringar skal ikkje forseinke eller fordyre prosessen unødvendig. Forenklingssarbeidet skal derfor halde fram gjennom meir effektive planprosessar og fulldigital byggjesaksprosess.

Regjeringa vil

- halde fram arbeidet med å forenkle plan- og bygningslova med tekniske forskrifter, mellom anna ved å gi bustadeigarar større høve til å gjere endringar i eigen bustad utan krav om søknad
- leggje til rette for digitale plan- og byggjesaksprosessar og sikre betre sjølvhjelpslysingar for offentlege kartdata, plandata og bygnings- og eigedomsinformasjon
- forenkle prosessane og regelverket for gjennomføring av fortetting og transformasjon i byar og på tettstader
- sikre betre samanheng mellom planlegging og byggjesaksbehandling, rekkjefølgjekrav og utbyggingsavtalar
- leggje til rette for effektive planprosessar der det blir vist respekt for det lokale sjølvstyret
- utvikle energikrava til bygg i tråd med klimaforliket
- vidareføre høge krav til universell utforming ved utbygging av bustader, infrastruktur og næringsområde
- halde fram arbeidet med byvekstavtalar der stat, fylke og kommunar samarbeider om areal og transport i byområda
- halde fram arbeidet med områdesatsing i dei store byane for å løfte bydelar med sosiale utfordringar
- gå gjennom kostnadsverknadene av regelendringar på plan- og bygningsområdet kvar fjerde år
- forsterke tiltak mot bustadspekulasjon og hyblifisering
- sørge for ei god bustøynadsordning som er målretta mot dei som treng ho mest

- sørge for at tiltaket «frå leige til eige» gir fleire høve til å eige sin eigen heim
- sørge for at Husbanken har tilstrekkelege rammer til å dekkje bustadsosiale behov og har fleksible ordningar tilpassa dei behova den enkelte og kommunane har
- gjere det enklare å vere ein aktør som følgjer lover og reglar i byggjenæringa, og forsterke innsatsen mot arbeidslivskriminalitet i samarbeid med næringa
- styrkje forskings- og utviklingsarbeid som kan gjere nye bustader meir miljøvennlige, utan at utbygging blir unødvendig fordyra
- stimulere til oppgradering av eldre bustader
- vurdere å opne for alternative buformer i større grad, mellom anna gjennomføre eit pilotprosjekt med mikrohus

Urfolk og nasjonale minoritetar

Regjeringa vil leggje til rette for at samar og nasjonale minoritetar i Noreg skal få utvikle språket sitt, kulturen sin og samfunnslivet sitt. Samane har status som urfolk i Noreg. Jødar, kvener/norskfinnar, romanifolk/taterar, skogfinnar og rom har status som nasjonale minoritetar.

Regjeringa vil

- bevare Sametinget og konsultasjonsordninga mellom Sametinget og regjeringa
- halde fram arbeidet med å følgje opp NOU 2007:13 *Den nye sameretten* (samerettsutvalet 2), der lovfesting av konsultasjonar blir prioritert først i perioden
- utvikle samisk næringsliv, inkludert reiseliv, knytt til samisk kultur og dei tradisjonelle samiske næringane
- følgje opp NOU 2016:18 *Hjertespråket* saman med Sametinget
- arbeide for ei ny budsjetteringsordning for Sametinget
- arbeide for undertekning og ratifisering av *nordisk samekonvensjon*
- følgje opp tiltaka i *Handlingsplan mot antisemittisme*
- leggje fram og følgje opp *Målrettet plan for kvensk språk*
- halde fram arbeidet med å følgje opp NOU 2015:7 *Assimilering og motstand*
- følgje opp arbeidet med å etablere eit kultur- og ressurscenter som ein del av den kollektive oppreisinga til norske romar
- leggje fram ei ny stortingsmelding om politikk og tiltak overfor nasjonale minoritetar i løpet av perioden

Ei brukarorientert, moderne og effektiv offentlig forvaltning

Regjeringa vil vidareutvikle offentlig forvaltning for å sikre at ho er brukarorientert, effektiv, resultatorientert og moderne.

Arbeidet med innovasjon i offentlig sektor må forsterkast for å sikre gode tenester, betre samordning og god bruk av ressursane i samfunnet. Tenestene må ta utgangspunkt i behova til den enkelte og bli meir samordna på tvers av nivå og sektorar. Det skal leggjast til rette for eit større mangfald og meir valfridom i offentlege tenester.

Arbeidet med digitalisering av offentlege tenester skal halde fram i tråd med føringane i *Digital agenda for Norge*. IKT-tryggleiken må varetakast og tilpassast eit nytt trugsmålsbilete.

Regjeringa vil

- utarbeide ei stortingsmelding om innovasjon i offentlig sektor
- forsterke innsatsen for klart språk når forvaltninga kommuniserer med innbyggjarane
- vidareutvikle tiltak for betre styring og leiing, særleg retta mot digitalisering, innovasjon, brukarorientering og samordning
- utvikle ein strategi for digitalisering i offentlig sektor, for å forsterke innsats, samarbeid og samordning
- vidareutvikle medfinansieringsordninga for digitaliseringsprosjekt i staten
- forsterke samarbeidet om digitalisering med kommunesektoren, mellom anna gjennom tiltak for auka bruk av velferdsteknologi
- utvikle digitale løysingar som tek utgangspunkt i brukarbehova på tvers av sektorar og forvaltningsnivå
- etablere ein sentral marknadsplass for skytenester
- utvikle ein strategi for å bidra til tilstrekkeleg og oppdatert IKT-kompetanse i forvaltninga
- styrkje den digitale kompetansen i befolkninga, mellom anna gjennom digitale rettleiingssenter over heile landet
- vurdere korleis statlege publikumstenester kan leggjast til kommunale servicekontor, for å bidra til ei effektiv forvaltning og god tilgjengelegheit
- sørge for betre etterleving av regelverk om universell utforming av IKT-løysingar i offentlig sektor
- forsterke tiltak for å vareta personvernet og sikre at den enkelte har størst mogleg råderett over eigne personopplysningar
- utvikle retningslinjer og etiske prinsipp for bruk av kunstig intelligens
- sørge for at veksten i talet på tilsette i statsforvaltninga er lågare enn den generelle

syssetjingsveksten, og at talet på tilsette i sentralforvaltninga er lågare i 2021 enn i 2017

- vurdere ei trinnvis og nedskalert utbygging av nytt regjeringskvartal

Openheit og innsyn

Openheit og innsyn er grunnleggjande i eit demokrati. Openheit gjer at borgarane kan få større innverknad i avgjerdsprosessar, og er svært viktig for å halde oppe tilliten til det politiske systemet. Dessutan er openheit eit tryggingnett mot maktmisbruk og korrupsjon. Alle offentlege dokument bør som hovudregel vere opne for innsyn. Dokument kan berre unntaksvis haldast unna offentleg innsyn. Offentlege data skal vere lett tilgjengelege, dei skal så langt som mogleg utleverast i relevante og søkbare format, og dei skal ha ein pris som ikkje overstig det det kostar det offentlege å distribuere dei.

Regjeringa vil

- at offentlege data skal vere lett tilgjengelege i opne format og under fribrukslisens
- leggje til rette for at offentlege postjournalar så langt som mogleg blir digitaliserte og gjorde tilgjengelege i eit søkbart format
- leggje til rette for at offentlege sakspapir kan publiserast i søkbare format

Arbeidsgivarpolitikk i staten

Staten skal vere ein moderne og attraktiv arbeidsgivar som evnar å rekruttere, utvikle og halde på kompetente medarbeidarar. Regjeringa skal følgje opp strategien for arbeidsgivarpolitikk i staten.

Regjeringa vil

- sørge for at staten er ein tydeleg og profesjonell arbeidsgivar som bidreg til å vidareutvikle trepartssamarbeidet
- bidra til å utvikle gode verktøy for kompetanseutvikling for dei tilsette i staten
- ha ein inkluderingsdugnad for å bidra til at fleire kjem i jobb, mellom anna ved å auke talet på plassar for trainear med nedsett funksjonsevne og sørge for at minst 5 prosent av dei nytilsette i staten skal vere personar med nedsett funksjonsevne eller «høl i CV-en»

- bidra til at statlege verksemder i samarbeid med lokale tillitsvalde har mest mogleg handlingsrom til å fordele lønnsmidlar i tråd med lokale behov
- gi verksemdene større innverknad på arbeidsgivarpolitikken gjennom aktiv bruk av arbeidsgivarrådet

11 Kultur

Kunst og kultur er ytringar med samfunnsbyggjande kraft, og kulturpolitikken skal byggje på ytringsfridom og toleranse. Kulturlivet og sivilsamfunnet er viktige føresetnader for ei opplyst offentlegheit og dermed ei investering i demokratiet og allmenndanninga. Kulturen skal vere fri, med personleg engasjement og frivilligheit som grunnlag.

Regjeringa meiner at kulturlivet, frivilligheita og medieoffentlegheita er sjølvstendige byggjesteinar i samfunnet. Dei skal kunne utvikle seg mest mogleg på eigne premisser utan statleg overstyring, men det offentlege skal leggje til rette for utvikling og eit mangfald av private og offentlege finansieringskjelder. Det er ei viktig oppgåve å verne om kulturarven vår.

Kunst- og kulturlivet

Målet til regjeringa er eit kulturliv der eit mangfald av aktørar gir varierte opplevingar til flest mogleg. Regjeringa vil at makta i den offentlege kulturpolitikken skal vere spreidd, og vil styrkje det frie feltet innanfor kunst og kultur. Det publikumsretta kulturlivet er ein viktig del av kulturpolitikken.

Regjeringa vil leggje til rette for at fleire kunstnarar og kulturarbeidarar kan skape sin eigen arbeidsplass. Regjeringa vil derfor gå gjennom rammevilkår og ordningar for gründerar og sjølvstendig næringsdrivande for å sikre dei sosiale rettane deira, redusere skjemaveldet og sørge for kompetanse om entreprenørskap og forretningsdrift.

Regjeringa har òg som mål å få fleire utanlandske aktørar til å bruke Noreg som utgangspunkt for kulturproduksjonane sine. Regjeringa vil satse på kulturell innovasjon og tilrettelegging for overgang til nye plattformer og format.

Tilgang til kunst og kultur er eit gode for både produsentar og forbrukarar. Ingen skal urettmessig tene på andre sine åndsverk. Den som skaper eit åndsverk, skal ha vern mot misbruk og sikrast rimeleg vederlag. Regjeringa vil stimulere til verdiskaping og investeringar i norsk innhald og sikre at den norske kulturnæringa har minst like gode rammevilkår som andre næringar.

Regjeringa vil

- stimulere til maktspreiing i kulturlivet, både geografisk, organisatorisk og økonomisk
- at offentleg støtte til kultur i større grad skal gå til framvising, ikkje berre produksjon
- leggje til rette for føreseielege rammevilkår for kunst- og kulturinstitusjonar, mellom anna ved å vurdere modellar for meir føreseielege tilskotsordningar

- leggje til rette for det frie feltet innanfor kunst og kultur og bidra til føreseielege vilkår for grupper og frilansarar på ulike kunstfelt
- vidareføre gode og langsiktige stipendordningar for kunstnarar
- styrkje den private finansieringa av kulturfeltet, mellom anna gjennom OPS og insentivordningar som gåveforsterkingsordninga
- bidra til kvalitet og mangfald i kulturlivet og vektleggje næringspotensialet i kulturen
- vidareføre kunstnarassistentordninga
- vidareføre satsinga på Talent Noreg
- vurdere å utvide insentivordninga for film- og TV-produksjon i Noreg

- leggje til rette for auka eksport av norsk kunst og kultur gjennom gode insentivordningar og større samling av kompetansen i klyngemiljø i alle delar av landet
- forenkle regelverket og redusere søknadsbyråkratiet i kultursektoren
- vidareføre arbeidet med digital formidling av kunst og kultur
- gå gjennom kulturlovene, inkludert lover for bibliotek, museum og arkiv, på ein heilskapleg måte
- vidareføre støtte til utvikling av dataspelteknologi til underhaldning, læring og kulturformidling
- bevare Nasjonalgalleriet som kunstgalleri tilknytt Nasjonalmuseet, såframt det ikkje kjem på store kostnader til rehabilitering
- byggje ferdig det sørsamiske kultursenteret Saemien Sijte
- vurdere innretninga og fordelinga av tippemidlar til kulturbygg og organisasjonseigde bygg innanfor ramma av dagens tippenøkkel
- arbeide for ei modernisert åndsverklov
- sikre at rettshavarar skal ytast vederlag for arbeidet sitt uavhengig av formidlingsplattform
- greie ut lengda på vernetida for bruk i opphavsretten, i lys av dei internasjonale forpliktingane våre
- leggje til rette for at norske åndsverk blir gjorde tilgjengelege på internett når vernetida går ut

Barne- og ungdomskultur

Regjeringa meiner at barn og unge skal ha høve til å skape si eiga frivilligheit og til å organisere sin eigen ungdomskultur. Regjeringa vil gi barn og ungdom kulturell ballast, opplæring og glede i møte med ulike kunstuttrykk. Regjeringa vil gi fleire barn høve til å delta i eit kulturskoletilbod gjennom å leggje til rette for samarbeid mellom kulturskolen, skolefritidsordningar og frivilligheita, samtidig som eigenarten til kulturskolen blir sikra. Regjeringa vil sikre kommunane fridom til sjølve å finne dei løysingane som gir best kulturskole- og fritidstilbod hos dei, men leggje til rette for at tilbodet som blir gitt, er tilgjengeleg, mangfaldig og av god kvalitet.

Regjeringa vil

- leggje fram ei stortingsmelding om barne- og ungdomskultur
- leggje til rette for samarbeid mellom kulturskolane, skolefritidsordningar og

frivilligheita, og på denne måten sikre fleire barn tilgang til kulturskolane gjennom at tilbodet blir lettare tilgjengeleg, og gjennom gode ordningar for låginntektsfamiliar

- styrkje den rolla kulturskolane spelar som regionale talentaktørar
- vurdere korleis kulturtilbodet for barnehagebarn kan betrast nasjonalt
- sikre at barne- og ungdomsorganisasjonar og uorganisert frivillig aktivitet framleis skal ha ei god Frifond-ordning

Frivilligheit og idrett

Frivilligheit skaper lokalt engasjement, fellesskap, integrering og kulturelt og demokratisk medvit. Regjeringa vil bidra til at frivilligheita veks fram nedanifrå, friare frå politisk styring og med ei utvikling på eigne premissar, mellom anna gjennom breie og ubyråkratiske stønadsordningar.

Økonomisk situasjon og sosial bakgrunn skal ikkje vere til hinder for deltaking og frivillig innsats. Midlar og tiltak retta mot barn og unge skal prioriterast.

Regjeringa vil sikre gode rammevilkår for den organiserte og den eigenorganiserte idretten, særleg den som rettar seg mot barn og unge. Den organiserte idretten har eit særleg ansvar for å sikre at terskelen for deltaking er så låg at alle skal kunne delta. Offentleg støtte skal i sterkare grad kanalisert til lokalt engasjement og bidra til mangfaldet av aktivitetar.

Regjeringa vil

- leggje til rette for breidde og mangfald gjennom gode stønadsordningar for frivilligheita, og prioritere barne- og ungdomsaktivitet
- gjennomføre ei forenklingsreform for frivilligheita
- styrkje det frivillige kulturlivet, som kor, korps og amatørteater
- forbetre momskompensasjonsordninga for frivillige organisasjonar
- leggje til rette for at ein størst mogleg del av idrettsfinansieringa skal gå til aktivitet og anlegg, ikkje til administrasjon
- gå gjennom og betre vilkåra for eigenorganisert idrett, inkludert anlegg
- sikre at ein stor del av anleggsmidlane går til nærmiljøanlegg, folkehelseiltak og breiddeidrett
- leggje til rette for at funksjonshemma får delta i frivilligheit og idrett
- leggje til rette for at organisasjonar og idrettslag enklare kan inkludere minoritetar

Spelpolitikk

Regjeringa vil føre ein politikk som legg til grunn det sosiale ansvaret og omsynet til speleavhengige, samtidig som han vektlegg behovet for endring som følgje av teknologisk utvikling. For mange er spel hyggeleg rekreasjon, og spel gir inntekter til samfunnsnyttige formål. Regjeringa vil vidareføre krav om at inntekter frå pengespel i Noreg skal gå til frivillige og ideelle formål, samtidig som stønadsordningane må bidra til at organisasjonane kan utvikle seg på eigne premissar.

Regjeringa vil

- vidareføre einerettsmodellen og vurdere moglegheita for å opne opp for fleire humanitære og frivillige aktørar innanfor ramma av det ESA-godkjende unntaket
- gjennomføre ei brei og ekstern evaluering av norsk spelpolitikk

Museum og kulturarv

Regjeringa vil vektleggje mangfaldet av kulturarv i Noreg. Kulturarven representerer både den felles historia vår og store økonomiske og kulturelle verdier. I tillegg bidreg han til identitet og fellesskapskjensle.

Museum og kulturinstitusjonar bør vekkje engasjement blant folk og i større grad ha høve til eigenfinansiering. Den beste måten å sikre kulturarven på er gjennom bruk og forvaltning. Regjeringa vil styrkje arbeidet med å auke statusen til handverket og ta vare på handverkstradisjonar.

Regjeringa vil

- leggje til rette for utvikling av kulturnæringsverksemd knytt til museum og kulturarv
- gjere ei heilskapleg vurdering av museumsreforma og gå gjennom statlege verkemiddel og finansieringa av musea etter konsolideringsprosessen for å sikre føreseielege rammer
- gjere den nasjonale kulturarven vår meir tilgjengeleg ved å styrkje forskings- og formidlingskompetansen ved musea
- leggje betre til rette for digitalisering av arkivsektoren og formidlingsverksemd i musea
- vidareutvikle eit nordisk samarbeid om utdanning innanfor små og utsette handverksfag i kulturfeltet
- gjennomføre ei utgreiing som vurderer næringspolitiske sider ved den

immaterielle kulturarven

Språk, bibliotek og litteratur

Språk er grunnlaget for tenking og samhandling, ein viktig del av kulturarven og ein føresetnad for å delta i demokratiet. Regjeringa vil sikre gode bruks- og opplæringsvilkår for dei offisielle språka i Noreg og dei to likestilte norske målformene.

Norsk deltaking på bokmessa i Frankfurt 2019 er ei viktig utanrikskulturell satsing som gir gode moglegheiter for langsiktig profilering av norsk kultur. Regjeringa vil føre ein aktiv litteraturpolitikk og vektleggje behovet for digital omstilling når det gjeld både bokmarknaden og biblioteka.

Regjeringa vil vidareføre fastprisordninga for bøker, men vurdere korleis konkurransen på bokmarknaden kan betrast.

Regjeringa vil

- fremje forslag om ei ny heilskapleg språklov, som fører vidare prinsippa i dagens lovverk når det gjeld sidestilte målformer og minoritetsspråk, vurdere tiltak for å styrkje hovud- og sidemålsopplæringa for tidlege alderstrinn og dessutan opne for lokale forsøk
- avvikle avgiftsskiljet mellom papirbøker og e-bøker og innføre fritak frå meirverdiavgift også for e-bøker
- vidareføre og revidere innkjøpsordningane for litteratur med sikte på mellom anna auka tilgjengeleggjing og inkludering av digitale plattformer
- satse på folke- og skolebiblioteka, mellom anna gjennom å styrkje arbeidet med digitale plattformer og nye modellar for drift av bibliotek
- jobbe vidare med digitalisering av dei store ordbokprosjekta
- sikre fellesnordisk språkforståing ved å arbeide for at filmar og fjernsynsprogram blir teksta, ikkje dubba, når dei er statleg finansierte eller støtta
- styrkje dei nasjonale leseprosjekta

Medium, internett og offentlegheit

Mediepolitikken til regjeringa skal leggje til rette for ytringsfridom, pressefridom og informasjonsfridom, for god nyhendeproduksjon over heile landet og ein breitt orientert offentleg samtale i det digitale mediesamfunnet. Mediepolitikken skal stimulere til innovasjon

og nyskaping og samtidig halde ved lag tradisjonane og grunnverdiane til den frie pressa i ei ny tid. Regjeringa vil ha ei mediestøtte som er føreseieleg, ubyråkratisk og med størst mogleg avstand til politiske styresmakter.

Regjeringa vil verne om det opne nettet, samtidig som personvernomsyn og opphavsrettar blir sikra.

Regjeringa vil

- sikre NRK som eit ikkje-kommersielt allmennkringkastingstilbod av høg kvalitet
- arbeide for at NRK i minst mogleg grad svekkjer aktivitetsgrunnlaget til medium som hentar inntektene sine i marknaden
- vurdere tilpassing av NRK-plakaten slik at han sikrar omsynet til mediemangfald i ei digital verd
- halde ved lag mediemangfaldet og moglegheita for alternative og reklamefinansierte allmennkringkastingstilbod
- modernisere mediestøtta for å sikre eit mangfald av utgivingar på ulike plattformer og norsk journalistisk innhald, og vidareføre innovasjonsordninga for digital medieutvikling
- fjerne dagens lisens og endre finansieringsmodellen for NRK slik at han er meir framtidsretta, sikrar redaksjonelt sjølvstende og redaksjonell legitimitet, styrkjer den sosiale profilen og er enkel og ubyråkratisk. Det skal vurderast å samle all mediestøtte i éi ordning.
- vurdere om produksjonar der NRK sjølv eig opphavsretten, skal gjerast digitalt tilgjengelege under fribrukslisens
- arbeide for at internasjonale medieaktørar som opererer i Noreg, må rette seg etter norske konkurransevilkår
- fremje ei ny lov om medieansvar der kjeldevernet og redaktøransvaret blir vurderte
- handheve prinsippet om nettnøytralitet, slik at internett gir like moglegheiter for alle og bidreg til mediemangfald

Tru og livssyn

Regjeringa vil føre ein heilskapleg og aktiv trus- og livssynspolitikkk med respekt for eigenarten til dei ulike livssynssamfunna og med finansieringsordningar som sikrar prinsippet om likebehandling. Regjeringa legger til grunn at livssynet til den enkelte er eit personleg spørsmål, og at staten verken skal diskriminere eller favorisere livssyn.

Regjeringa vil

- ha ein brei gjennomgang av offentleg trus- og livssynspolitikk og vurdere nye finansieringsmodellar for trus- og livssynssamfunn
- sikre likebehandling mellom trus- og livssynssamfunn gjennom lovgiving og finansiering. Den norske kyrkja har ei historisk og storleiksmessig særstilling som blir anerkjend utan at prinsippet om likebehandling skal rokkast ved.
- fullføre skiljet mellom stat og kyrkje og sikre vedlikehald av verneverdige kyrkjebygg
- oppheve lovreguleringa av barns tilhøyrslørdninga (tilhøyrslørdninga)
- greie ut korleis ein kan sikre openheit om utanlandske donasjonar til trussamfunn og religiøse foreiningar som får offentleg støtte
- følgje opp etableringa av ei offisiell, norsk utdanning av religiøse leiarar frå relevante trussamfunn
- gi religiøse leiarar kunnskap om den religiøse leiarrolla, demokrati, likestilling, negativ sosial kontroll, vald og overgrep, radikaliserings og valdeleg ekstremisme med meir
- krevje skriftleg stadfesting frå trus- og livssynssamfunn som fremjar krav om tilskot, av at dei er kjende med vilkåra for tilskot og vil rette seg etter dei
- gi kommunane høve til å overta gravferdsforvaltninga der kommunane ønskjer det og det ligg til rette for det
- leggje til rette for meir livssynsnøytrale gravferdsseremoniar

12 Kunnskap

Kunnskap er grunnlaget for demokrati, verdiskaping og velferd. Barnehagen og skolen skal gi barn trygge rammer og byggje opp nødvendige dugleikar til å realisere draumar og ambisjonar.

Regjeringa vil prioritere tidleg innsats i skolen for å sikre hjelp til elevar som slit, og meiner at kvar enkelt elev må få kunnskap og dugleikar til å gripe dei moglegheitene arbeidslivet i framtida byr på.

Barnehagar

Barnehagen skal gi trygg og god omsorg og samtidig stimulere til leik, læring og utvikling på barns premissar. Regjeringa ønskjer eit mangfaldig barnehagetilbod og vil leggje til rette for at alle barn får høve til å gå i barnehage. Gode sosiale dugleikar og forståing for egne og andres grenser er viktig kompetanse barnehagen kan gi barna, og regjeringa vil framheve kor viktig det er med trening i sosial kompetanse. Språk er nøkkelen til like moglegheiter i skolen og i samfunnet. Læring må skje gjennom leik, og den enkelte barnehagen må ha fridom til å lage tilpassa opplegg.

Regjeringa vil

- følgje opp kompetansestrategien for auka kvalitet i barnehagane
- sikre fleire vaksenpersonar i barnehagen gjennom ei ansvarleg bemanningsnorm og auke pedagogdelen
- styrkje etter- og vidareutdanninga slik at fleire tilsette får barnefagleg kompetanse
- sikre eit meir føreseieleg opptakssystem
- styrkje språkopplæringa i barnehagane
- vektleggje trening i sosial kompetanse og utvikling av sosiale dugleikar
- sikre ein mangfaldig eigarstruktur og barnehagar med ulike profilar
- leggje til rette for at alle barn får høve til å gå i barnehage
- styrkje rekrutteringa av menn til barnehagane
- ha seksualitet og grensesetjing som tema i barnehagane
- evaluere dagens tilsynsordning for barnehagane
- vidareføre likebehandlinga av offentlege og private barnehagar
- styrkje samarbeid mellom foreldre, barnehage, skole og eventuelt skolefritidsordning for å gi elevane ein betre skolestart

Skole

Den viktigaste oppgåva til skolen er å utvikle kunnskapane, dugleikane og forståinga til elevane og dessutan evna deira til å bruke kompetansen. Skolen skal både utdanne og danne og i tillegg vere ein trygg arena for meistring.

Alle elevar skal gjennom skolegangen få grunnleggjande dugleikar når det gjeld å lese, rekne, uttrykke seg munnleg og skriftleg og bruke digitale verktøy. Eit inkluderande og trygt skolemiljø krev systematisk innsats. Skolen må byggje eit lag rundt eleven. Tidleg innsats er avgjerande, og dei spesialpedagogiske ressursane må brukast så tidleg som mogleg i opplæringsløpet.

Regjeringa vil

- gjennomføre fornyinga av Kunnskapsløftet og sikre meir djupnelæring, relevant innhald, forenkling, tydelegare prioriteringar og betre samanheng mellom faga i læreplanane
- halde fram satsinga på lesing, skriving og rekning som grunnleggjande dugleikar
- byggje eit lag rundt eleven som inkluderer lærarar, spesialpedagogiske ressursar og skolehelseteneste
- vidareføre arbeidet mot mobbing i skolen og satse på førebygging av mobbing på digitale flater
- kartleggje læringsresultat gjennom heile skoleløpet og sikre full openheit om resultat på skolenivå
- lovfeste retten til eit leirskoleopphald i løpet av grunnskolen
- betre overgangen mellom barneskole og ungdomsskole og mellom ungdomsskole og vidaregåande opplæring
- innføre ordningar med redusert foreldrebetaling og gratis halvdagsplass i SFO, tilsvarende ordningane i barnehage, for barn av foreldre med låg inntekt
- styrkje kvaliteten i SFO/AKS gjennom utarbeiding av ein nasjonal mal for lokale rammeplanar
- innføre ei nedre grense for skolekvalitet og påleggje skoleeigarar som har for dårlege skolerresultat over tid, nasjonal hjelp til å løfte kvaliteten på skolen, mellom anna gjennom eit nasjonalt rettleiarkorps av skoleekspertar som rettleier lærarar og skoleleiing
- vurdere om symjeundervisninga kan konsentrerast til tidlegare i skoleløpet enn i dag

Tidleg innsats

Altfor mange går ut av grunnskolen med svake lese- og skrive-dugleikar. Regjeringa meiner at elevar som slit, må få hjelp tidlegare i skoleløpet. Hjelpa må òg nå elevar som opplever mobbing, vanskelege familiesituasjonar eller psykiske plager.

Regjeringa vil

- prioritere tidleg innsats frå 1. til 4. klasse og ha som mål at ingen elevar skal gå ut av grunnskolen utan å ha lært å lese, skrive og rekne skikkeleg
- innføre ei plikt for skolane til å gi ekstra oppfølging til elevar som strevar med lesing, skriving og rekning
- ha mål om å gi alle skolar tilgang til lærarspesialistar i begynnaropplæring og gi 3 000 lærarar høve til å bli lærarspesialistar i skolen innan fem år
- styrkje skolehelsetenesta, særleg innanfor psykisk helse, og betre samarbeidet mellom heim og skole
- utarbeide ein plan for kompetanse og krav til inkludering på bakgrunn av arbeidet til ekspertgruppa for barn og unge med behov for særskild tilrettelegging
- vurdere å innføre eit krav om at skolane på barnetrinnet skal ha nok tilgjengelege ressursar med fagleg fordjuping i spesialpedagogikk
- vurdere å opprette eit vidareutdanningstilbod i spesialpedagogikk
- kartleggje bruken av andre yrkesgrupper enn lærarar i spesialundervisninga, med sikte på at alle elevar skal få nødvendig fagleg tilrettelegging og oppfølging

Lærarsatsing

Kunnskapane og dugleikane til læraren er det viktigaste for læringsutbyttet til elevane. Mangel på utdanna lærarar er ei av dei største utfordringane i skolen, og regjeringa meiner derfor at det framleis er behov for eit lærarløft. For at læraryrket skal bli attraktivt for fleire, må vi ha ei god og attraktiv lærarutdanning og sørge for at utdanning lønner seg, også for lærarar. Regjeringa vil heve statusen til læraryrket gjennom masterutdanninga for lærarar og ved å satse på systematisk etter- og vidareutdanning og fleire karrierevegar i skolen.

Regjeringa vil

- ha som mål at alle lærarar skal ha fordjuping i faga dei underviser i
- gjennomføre ei offensiv satsing saman med sektoren for å rekruttere fleire lærarar frå andre yrke
- halde fram den kraftige satsinga på etter- og vidareutdanning og

utvide vidareutdanningstilbodet til fleire fag

- vurdere innfasing av kompetansekrav i relevante fag
- halde fram arbeidet med å styrkje lærarutdanningane, mellom anna gjennom strategien *Lærarutdanning 2025*
- redusere skolebyråkratiet gjennom å fjerne tidstjuvar, slik at læraren får meir tid til kvar enkelt elev
- etablere nasjonale rammer for ei mentorordning for nyutdanna lærarar
- greie ut ei sertifiseringsordning for lærarar og eit mogleg vern av lærartittelen i løpet av perioden
- ha tettare samarbeid mellom skolar og undervisningsinstitusjonar gjennom universitetsskolar, hospiteringsordningar og forskningssamarbeid
- leggje til rette for fleire karriereveggar i skolen
- styrkje skoleleiarrolla med tilbod om etter- og vidareutdanning

Digital kompetanse og innovasjon

Ei av dei viktigaste oppgåvene vi har som samfunn, er å sørge for at norsk ungdom kan gå ut i arbeidslivet og samfunnet elles med solide kunnskapar og dugleikar, nyfikne og ein kreativitet som kan bidra til nyskaping. Digitale dugleikar er blant dei grunnleggjande dugleikane alle elevar skal meistre når dei fullfører skolen. Dei treng derfor meir kunnskap og betre forståing av IKT.

Regjeringa vil

- auke innovasjons- og entreprenørskapskompetansen i heile utdanningsløpet
- stimulere til tettare samarbeid mellom skolar, bedrifter og forskingsmiljø
- styrkje Ungt Entreprenørskap som ein viktig arena for samarbeid med arbeidslivet
- sikre at lærarutdanning og vidareutdanning for lærarar integrerer digital kompetanse i alle fag
- sikre at elevar får kunnskap om og forståing av teknologi, algoritmisk tenking og koding i fleire fag alt tidleg i skoleløpet
- leggje til rette for ein open og tilgjengelig digital læremiddelmarknad for elevar, lærarar, skoleeigarar og læremiddelprodusentar, som stimulerer til mangfald og utvikling av smarte digitale læremiddel

Vidaregåande opplæring

Vidaregåande opplæring skal gi elevar grunnlag for vidare studium eller yrkesaktivitet. Det er her grunnlaget for karrierevegen til den enkelte blir lagt, og det er derfor viktig med ei god rådgivingsteneste. Regjeringa har som mål at innan 2030 skal ni av ti elevar som startar på vidaregåande opplæring, fullføre og bestå.

Regjeringa vil

- styrkje rådgivings- og rettleiingstenesta, mellom anna ved å vidareføre ei eiga rådgivarutdanning
- vidareføre eit tett samarbeid med høgare utdanningsinstitusjonar for å sikre at elevar som ønskjer det, kan ta fag på høgare nivå
- ha tettare oppfølging av elevar som står i fare for å falle ut av skolen, og gjere det lettare å ta opp att fag for elevar som manglar grunnlag for karakter
- sikre elevane rett til å vurdere undervisnings- og læringsmiljøet i skole og lærebedrift
- ha fleire opplæringsarenaer gjennom heile skoleløpet der ungdom som slit med motivasjonen, får jobbe praktisk og variert som ein del av skolekvardagen
- behalde eit reelt høve til å drive friskolar som supplement og alternativ til den offentlege skolen
- innføre fritt skoleval i alle fylke

Yrkesfag

Det framtidige behovet for arbeidstakarar med fag- og yrkesutdanning er stort, og regjeringa meiner derfor at det er nødvendig å heve statusen til yrkesfaga og redusere fråfallet ved utdanningane. Meisterbrev er like viktig som mastergrad. Fagutdanningane i vidaregåande opplæring må bli meir praksisnære og mindre teoretiske. Det trengst fleire læreplassar og fleire tilpassa utdanningsløp.

Regjeringa vil

- opne for fleire tilpassa utdanningsløp, som vekslingsmodellar, praksisbrev og lærarkandidatordninga
- halde fram arbeidet med å skaffe fleire læreplassar, mellom anna gjennom å betre dei økonomiske ordningane, stille klare krav til det offentlege om å ta inn lærlingar og jobbe saman med fylkeskommunar og arbeidslivet
- stille krav om at alle statlege etatar og underliggjande verksemder skal ha lærlingar

- gjennomføre fornyinga av dei yrkesfaglege studieprogramma
- innføre eit nytt, praktisk og arbeidslivsretta handverksfag som valfag i ungdomsskolen
- gi arbeidslivet og partane større innverknad på innhaldet i yrkesopplæringa
- utvikle modellar som bidreg til oppdatert og kvalitetssikra utstyr ved dei yrkesfaglege studieretningane, og auke utstyrsstipendet for dei dyrare yrkesfaglege studieretningane
- halde fram satsinga på etter- og vidareutdanning av yrkesfaglærarar gjennom yrkesfaglærarløftet
- styrkje hospiteringsordninga for yrkesfaglærarar og vidareføre lektor 2-ordninga

Fagskolane

Regjeringa meiner at det må skapast fleire jobbar, og at fagskolane er eit viktig verkemiddel for å nå målet om at fleire må kvalifiserast for jobbane. Fagskoleutdanning blir ofte kalla «arbeidslivets utdanning», fordi utdanningstilbodet blir drive og utvikla i nært samarbeid med arbeidslivet. Dette gjer det mogleg å skreddarsy utdanningane til kompetansebehova i arbeidslivet, og det gir studentane relevant utdanning.

Regjeringa vil

- gjennomføre eit kvalitetsløft i fagskolane og likestille fagskolestudentar med andre studentar
- stimulere til tettare samarbeid mellom skoleeigarar og næringsliv, for å heve kvaliteten og sikre praksisnær utdanning
- betre overgangsordningane mellom fagskole og høgskole/universitet
- auke kunnskapen om fagskoleutdanninga i rådgivingstenestene

Høgare utdanning

Eit godt utdanningssystem er ein føresetnad for eit velfungerande arbeids- og næringsliv. Regjeringa vil auke investeringane i universitet og høgskolar og satse på kunnskap og forskning. Som eit lite land må vi satse på å utvikle nokre fagmiljø til å bli verdsleiarande, samtidig som vi satsar på forskning og utvikling der vi har særlege fortrinn og behov. Regjeringa meiner at kvaliteten på undervisninga i høgare utdanning må hevast. Det må lønne seg å vere ein god undervisar i akademien. Alle som underviser på universitet og høgskolar, skal ha relevant kompetanse, og god undervisning må gi merittering.

Regjeringa vil

- auke talet på studieplassar i tråd med kva arbeidslivet treng, og kva studentane ønskjer
- gjennomføre kvalitetsmeldinga for høgare utdanning og humaniorameldinga
- auke kvaliteten på utdanningane ved å styrkje Nasjonal arena for utdanningskvalitet
- vidareutvikle ordninga med senter for framifrå undervisning (SFU)
- leggje til rette for at utdanningsinstitusjonane kan ta i bruk supplerande inntaksformer
- stimulere til utvikling av digitale læringsressursar og meir fleksible undervisningsopplegg og til innføring av digital vurdering og eksamen i fag der det er naturleg
- leggje til rette for at studentar i større grad kan få relevant arbeidspraksis under studia
- ta initiativ til ein moglegheitsstudie for å sjå på ulike tilknytingsformer for universitets- og høgskolesektoren, til dømes foretaksmodellen, for å sikre meir uavhengige institusjonar

Studentvelferd

For at retten til utdanning skal vere reell, er det viktig med ei god studiefinansiering og eit godt velferdstilbod til studentar. Alle skal kunne ta høgare utdanning, uavhengig av kva bakgrunn og økonomi dei har, og kvar dei bur.

Regjeringa vil

- byggje ut fleire studentbustader og gå gjennom kostnadsrammer og tilskotssatsar
- halde fram innfasinga av 11 månaders studiestøtte
- styrkje arbeidet med oppfølging av den psykiske helsa til studentane
- leggje fram ei stortingsmelding om utanlandsstudium og norske studentar i utlandet
- innføre ei prøveordning med kombinerte omsorgs- og studentbustader

Forsking

For å utvikle eit berekraftig velferdssamfunn og eit konkurransedyktig næringsliv vil regjeringa ha ei langsiktig og forpliktande satsing på forsking. Regjeringa vil satse på heile spekteret av forskingsinstitusjonar og leggje til rette for auka samspel og samarbeid mellom offentlege og private forskingsaktørar. Offentleg finansiert forsking skal ha høg kvalitet og

vere uavhengig av politiske føringar eller særinteresser. Mest mogleg av forskinga i Noreg skal finansierast gjennom frie løyvingar og gjennom opne nasjonale forskingsprogram.

Regjeringa vil

- over tid auke den offentlege forskingsinnsatsen ut over 1 prosent av BNP i ein omstillingsfase og særleg prioritere mogleggjerande teknologiar og forskning som bidreg til auka verdiskaping
- fremje ein revidert langtidsplan for forskning og høgare utdanning
- ha som mål at auka forskingsløyvingar skal utløyse auka private investeringar
- styrkje dei opne programma til Forskningsrådet som legg avgjerande vekt på kvalitet, som Fri prosjektstøtte, senter for framifrå forskning, senter for forskingsdriven innovasjon og forskingssenter for miljøvennleg energi
- arbeide for og stimulere til auka internasjonalisering av forskinga, mellom anna ved å prioritere styrkt deltaking i rammeprogramma til EU
- leggje betre til rette for kommersialisering av forskning blant studentar og forskarar
- sikre god utnytting av instituttsektoren ved å ta i bruk heile breidda av forskings- og kunnskapsmiljøa
- stimulere til meir forskning i næringslivet og sterkare samhandling med akademien
- gjere forskinga meir tilgjengeleg ved å stimulere til meir open forskingsformidling og meir opne data
- forenkle byråkratiet rundt søknader om forskingsmidlar
- styrkje eksisterande forskingsmiljø og stimulere til fleire verdsløiande forskingsmiljø

Lære heile livet

Arbeidslivet endrar seg raskt og stiller aukande krav til kompetanse. Alle har behov for påfyll av kunnskap undervegs i karrieren. Regjeringa vil leggje til rette for betre kompetanse- og karriereutvikling på ulike arenaer og gjennom heile livet. Folkehøgskolar er ein viktig del av mangfaldet i utdanningstilbodet.

Regjeringa vil

- utarbeide og setje i gang ei kompetansereform for at ingen skal gå ut på dato
- styrkje program for opplæring i arbeidslivet gjennom Kompetansepluss-ordninga
- vurdere korleis det kan bli enklare å få finansiering av livsopphald for vaksne som ønskjer å studere for å gjere seg meir attraktive på arbeidsmarknaden

- vurdere insentivordninga for livslang læring
- vurdere ei ordning med Kompetansefunn etter modell av Skattefunn
- leggje til rette for betre samarbeid om digital kompetanse mellom arbeidslivet og utdanningssektoren
- styrkje det frivillige, opne og ubyråkratiske opplæringstilbodet i frivillig sektor, i regi av mellom andre studieforbunda
- innføre ein generell rett til kartlegging av grunnleggjande dugleikar for vaksne
- tilpasse folkehøgskoletilbodet etter det studentane vel, slik at tilbod med låge søkjartal blir fasa ut og nye tilbod kjem til, og gå i dialog med folkehøgskolane med sikte på å finne ein modell for å fasa ut kortkurs i tråd med budsjettavtalen for 2018

13 Klima og miljø

Klimaendringar, spreining av miljøgifter og tap av naturmangfald er dei største miljøutfordringane i vår tid. Desse utfordringane må løysast gjennom tiltak lokalt, nasjonalt og internasjonalt. Naturen har gitt grunnlag for norsk velstand og vekst, men bruken av naturressursane må vere berekraftig. Naturmangfaldet og livsgrunnlaget må sikrast for kommande generasjonar, slik at vi overlèt naturen og miljøet til barna våre i minst like god stand som dei var i da vi overtok dei frå forfedrane våre.

Regjeringa vil føre ein ambisiøs klima- og miljøpolitikk som byggjer på forvaltaransvaret og føre-var-prinsippet. Regjeringa vil føre ein politikk som styrkjer den norske konkurransekrafta og skaper grøn vekst og nye grøne jobbar. Det er nødvendig med ei omstilling til eit moderne berekraftig lågutsleppssamfunn. Noreg har høg kompetanse, teknologi og tilgang på kapital som gjer det mogleg å bidra monaleg til denne omstillinga.

Klima

Klimautfordringa kan berre løysast gjennom eit globalt samarbeid, men også Noreg må kutte eigne utslepp.

Regjeringa vil at Noreg skal vere ein pådrivar i det internasjonale klimaarbeidet, og vil forsterke klimaforliket. Noreg skal oppfylle Kyoto-protokollen. Eigne forpliktingar etter Paris-avtalen med minst 40 prosent utsleppsreduksjon samanlikna med 1990 skal følgjast opp gjennom ein avtale om felles gjennomføring med EU. Regjeringa vil følgje opp målet om at Noreg skal vere klimanøytralt i 2030, og bidra til at Noreg skal bli eit lågutsleppssamfunn i 2050. Nasjonale tiltak skal ikkje bidra til flytting av utslepp eller til å auke globale utslepp.

Regjeringa vil støtte utvikling og spreining av nullutsleppsløysingar og bidra til å skape marknader for ny nullutsleppsteknologi. Regjeringa vil velje verkemiddel ut frå kriteriet om at forureinaren skal betale, og at vi skal nå klimamåla til lågast mogleg kostnad og med størst mogleg tryggleik, og vil derfor halde fram arbeidet med eit grønt skatteskifte. Regjeringa ønskjer å redusere Noregs klimarisiko og bidra til utvikling av fornybare energiløysingar i utviklingsland.

Regjeringa vil at Noreg skal halde fram med å vere eit føregangsland innanfor fornybar energi, og jobbe for reduksjon i utslepp frå transportsektoren. Noreg har ein stor og aukande del null- og lågutsleppsbilar i nybilparken. Det ambisiøse målet til Stortinget om eit gjennomsnittleg CO₂-utslepp på 85 g per km i 2020 blei nådd tre år før tida.

Regjeringa vil

- kutte norske klimagassutslepp med 40 prosent i ikkje-kvotepliktig sektor i samarbeid med EU. Innføring av ny teknologi, teknologiutvikling og CO₂-prising vil vere hovudverkemiddel for å nå dette målet
- nytte høvet i EU-kvotesystemet (ETS) og høvet for direkteavtalar mellom land i EU-rammeverket for å oppfylle norske klimaforpliktingar i ikkje-kvotepliktig sektor, men samtidig ha ambisjon om å ta så mykje som mogleg av forpliktingane nasjonalt
- utarbeide ein plan for å oppfylle dei norske klimaforpliktingane i ikkje-kvotepliktig sektor når ein avtale med EU om felles oppfylling er på plass
- ha sektorvise ambisjonar for kutt i klimagassutsleppa i ikkje-kvotepliktig sektor, mellom anna å halvere utsleppa frå transportsektoren innan 2030. Desse måltala er baserte på forbetringar av teknologisk mognad i ulike delar av transportsektoren.
- følgje opp semja i Stortinget ved behandlinga av energimeldinga for å redusere klimagassutslepp
- følgje opptrappingsplanen for biodrivstoff for å nå måla for utsleppskutt i transportsektoren, og ha eit mål om 40 prosent innblanding i 2030, avhengig av teknologiutviklinga og utviklinga av alternative energiberarar
- ha ein heilskapleg strategi for forskning, teknologiutvikling og bruk av hydrogen som energiberar
- leggje ein plan for å nå målet om fossilfri kollektivtrafikk innan 2025
- vidareføre arbeidet med eit CO₂-fond for næringslivet
- leggje til rette for rask utbygging av ladeinfrastruktur i heile landet, gjennom ein kombinasjon av offentlege verkemiddel og marknadsbaserte løysingar, for å halde tritt med auken i delen elektriske transportmiddel
- leggje måltala i Nasjonal transportplan 2018–2029 til grunn for arbeidet til regjeringa
- vurdere krav om nullutsleppstransport i leveransar til det offentlege
- stille krav om utsleppsfrie eller fornybare løysingar i offentlege ferjeambod der det ligg til rette for det
- vidareutvikle programmet for grøn skipsfart til å omfatte nullutslepps- og hybridkonsept for ulike fartøykategoriar innan 2030
- etablere eigne planprogram for å redusere utslepp innanfor marin og maritim sektor
- ha tett dialog med næringslivet for å skape lønnsame, grønne arbeidsplassar på grunnlag av deira vegkart til lågutsleppssamfunnet og med utgangspunkt i prinsippa for grøn konkurransekraft
- vidareføre 30 prosent miljøvekting ved offentlege innkjøp der det er relevant, eller

- nytte konkrete miljø- og utsleppskrav der det er betre eigna
- bruke offentlege anskaffingar og regelverk for å stimulere etterspurnad etter produkt som er produserte med lågutsleppsteknologi, til dømes sement og asfalt
 - sikre Enova som eit viktig verkemiddel i klimapolitikken og vidareføre høvet Enova har til å støtte omstilling til lågutsleppsteknologi i alle sektorar
 - utvikle eit meir effektivt og koordinert verkemiddelapparat på klimaområdet der viktige verkemiddel som miljøteknologiordninga til Innovasjon Noreg, klimateknologiprogramma til Forskingsrådet og Enova blir sett i samanheng
 - styrkje den grønne konkurransekrafta til Noreg ved å leggje til rette for industriklynger som bidreg til å utvikle ny klimateknologi, og som skaper nye lønnsame arbeidsplassar som bidreg til reduserte klimagassutslepp
 - vidareføre klima- og skoginitiativet som ein viktig del av klimaløysinga
 - vidareføre arbeidet med restaurering av myr og kostnadseffektive klimatiltak som gjødsling og planting av stadeigen skog
 - vidareføre innsatsen Noreg gjer som ein leiande berekraftig investor i fattige land, mellom anna gjennom Norfund
 - stille strenge klimakrav til produksjonsfasen på felt på norsk sokkel, mellom anna krav om beste tilgjengelege teknologi
 - bidra til å utvikle ein kostnadseffektiv teknologi for fangst, transport og lagring av CO₂. Regjeringa vil leggje fram ei heilskapleg vurdering av fullskala CO₂-handtering for Stortinget seinast i samband med RNB 2018, og ha ambisjonar om å realisere ei kostnadseffektiv løysing for fullskala CO₂-handteringsanlegg i Noreg, gitt at dette gir teknologiutvikling i eit internasjonalt perspektiv.

Miljø

Noreg har ein variert, frodig og rein natur. Dette er kvalitetar det er viktig å sikre for framtidige generasjonar.

Regjeringa vil leggje til rette for ei berekraftig bevaring av dei sterke norske tradisjonane for jakt, fiske og friluftsliv med utgangspunkt i allemannsretten til fri ferdsle i utmark.

Naturmangfaldslova skal liggje fast. Det er viktig å ta vare på bymarker og grønne lunger i byane som viktige rekreasjonsområde for befolkninga.

Spreiing av miljøgifter og tap av naturmangfald er store globale miljøutfordringar. Sjølv om tilstanden i norske økosystem i hovudsak er god, er det utfordringar knytte til dette i Noreg òg. Regjeringa vil arbeide for å ta vare på truga artar og naturtypar og sikre eit representativt utval av norsk natur. Naturvernpolitikken til regjeringa skal byggje på tillit til enkeltmenneske og lokalsamfunn. Eigeomsretten er grunnleggjande, og grunneigarar bidreg i stor grad til å

ta vare på og forvalte kulturlandskap, skog og verna natur.

Regjeringa vil

- styrkje innsatsen mot miljøkriminalitet både nasjonalt og internasjonalt
- at Noreg skal vere eit føregangslan d i utviklinga av ein grøn, sirkulær økonomi som utnyttar ressursane betre
- arbeide for å nå ambisjonane i Aichi-protokollen og følgje opp naturmangfaldsmeldinga i tråd med innstillinga frå Stortinget
- leggje til grunn at vern gjennom bruk er eit viktig verkemiddel i norsk naturforvaltning, samtidig som det gir grunnlag for verdiskaping
- halde allemannsretten ved lag og leggje til rette for at alle kan oppleve friluftsliv i naturen
- leggje fram ein handlingsplan for friluftsliv

Reint hav

Regjeringa vil styrkje den internasjonale leirolla Noreg har i arbeidet mot marin forsøpling, og gå føre med offensive nasjonale tiltak. Regjeringa vil redusere forsøpling, rydde opp i forureining og ta i bruk alternativ til fossil plast. Dette kan gi nye moglegheiter for innovasjon, nyetablering og grøn vekst.

Regjeringa vil

- forsterke og profesjonalisere innsatsen mot marin forsøpling, mellom anna ved å auke støtta til ulike former for oppryddingstiltak
- ha ein offensiv strategi mot marin forsøpling og spreiding av mikroplast nasjonalt og internasjonalt
- stille krav til utsortering og materialattvinning av plast og matavfall frå hushald og liknande avfall frå næringslivet. Regjeringa vil greie ut tidsplan og rammer for iverksetjing nærare.
- styrkje forskinga rundt marin forsøpling
- vidareutvikle miljø- og oljevernsenteret i Lofoten/Vesterålen som eit nasjonalt og internasjonalt leiande kompetansemiljø for arbeidet med oljevern og mot marin plastforsøpling
- samarbeide med kommunane om oppfølging av handlingsplanen mot mikroplast

- betre kontrollen med avfall innanfor skipsfart, fiskeri og oppdrett, mellom anna styrkje mottakssystem for avfall frå skip i norske hamner
- vidareutvikle ordninga for innmelding av tapte fiskereiskapar og innføre ei tydeleg merking av fiskeutstyr
- halde fram arbeidet med å rydde opp i massane på sjøbotnen i hamne- og fjordområde som er sterkt forureina av miljøgifter
- sikre god oljevernberedskap, havariberedskap, slepebåtkapasitet og overvaking av kystmiljøet

Biologisk mangfald

Regjeringa meiner det viktig å ta vare på økosystema våre. Regjeringa vil jobbe for å nå ambisjonane i Aichi-protokollen, og naturmangfaldsmeldinga må følgjast opp i tråd med innstillinga frå Stortinget. Noreg er ein hav- og kystnasjon og forvaltar fantastiske naturverdiar.

Regjeringa vil

- verne 10 prosent av skogen gjennom privat frivillig vern og vern av offentleg eigde skogareal
- lage ein plan for marine verneområde, med mål om at eit representativt utval av havområda skal vernast
- ha eit kunnskapsløft for norsk natur og halde fram arbeidet med eit økologisk grunnkart for Noreg
- auke mengda prioriterte artar, utvalde naturtypar og utvalde kulturlandskap
- sikre levedyktige bestandar av dei fem store rovviltartane jerv, ulv, bjørn, gaupe og kongeørn
- etablere ei uavhengig rovviltklagenemnd som behandlar alle klagar på vedtak som Miljødirektoratet og rovviltnemndene har gjort om kvotar for jakt og felling
- styrkje og betre samspelet med dei lokale fellingslaga for å sikre ei god lokal forankring av jakta
- vurdere å opne for nye og meir effektive jaktmetodar for uttak
- styrkje norsk naturforvaltning og forvalte eksisterande verneområde på ein god måte
- vurdere suppleringsplanen. Lokal medverknad og aksept er ein føresetnad for oppretting av nye nasjonalparker, men vi opnar for å ta regionale omsyn (til dømes i Østmarka).
- ha ein handlingsplan for å oppfylle kvalitetsnorma for villaks
- stoppe neddyrkinga av myr og restaurere øydelagd myr

- stanse planting av svartelista artar og kjempe mot spreinga av slike artar, og fjerne høgrisikoartar frå norsk natur

- styrkje norsk vassforvaltning og følgje opp vassforskrifta
- supplere verneplanen for vassdrag med Øystesevassdraget

Miljøgifter og anna forureining

Forureining som skjer til vatn, jordsmonn, luft og vegetasjon, har ofte alvorlege følgjer for naturen. Miljøgifter blir òg samla opp i næringskjeda. Det er derfor viktig å jobbe for å redusere spreing av miljøgifter og for at Noreg følgjer opp internasjonale avtalar om dette.

Regjeringa vil

- setje nye, ambisiøse mål for å fase ut prioriterte miljøgifter
- leggje fram ein handlingsplan for giffri kvardag
- jobbe for å styrkje dei internasjonale miljømerkeordningane
- redusere lokal luftforureining
- kartleggje og rydde opp i gamle miljøutslepp
- sikre tilstrekkeleg behandlingsskapasitet for farleg avfall i tråd med nasjonale mål og internasjonale forpliktingar
- utarbeide ein plan for å avgrense mengda farleg avfall
- ha ei positiv haldning til mineralutvinning og leggje til rette for stabile rammevilkår, ny aktivitet og gode løysingar for deponering. Regjeringa vil evaluere minerallova for å sikre ei berekraftig ressursutvikling og sørkje for at miljøomsyna er godt nok sikra. Evalueringa skal òg vurdere samanhengen mellom miljø- og minerallovgivinga, inkludert ei særskild vurdering av om lovverket for avfallsdeponering i gruveindustrien er tilstrekkeleg, og samtidig greie ut konsekvensane av eit forbod mot nye sjødeponi. Det blir ikkje gitt nye utsleppsløyve til sjødeponi for gruveavfall i perioden.

Kulturminnevern

Kulturarven representerer både den felles historia vår og store økonomiske og kulturelle verdiar. I tillegg bidreg han til identitet og fellesskapskjensle. Regjeringa vil vidareutvikle ordningar som motiverer til å ta vare på både materiell og immateriell kulturarv, og vareta nye funn slik at også framtidige generasjonar får glede av viktige kulturminne. Regjeringa vil styrkje kulturminnefondet slik at fleire private eigarar kan få tilskot til å setje i stand verneverdige eigedommar.

Regjeringa vil

- leggje fram ei ny kulturminnemelding
- styrkje kulturminnevernet i fylkeskommunar og kommunar gjennom utvida ansvar, kompetanse og insentiv, men samtidig vareta det nasjonale ansvaret
- styrkje norsk fartøyvern og tilpasse regelverk

14 Olje og energi

Energi

Stabil energiforsyning er grunnleggjande for eit moderne velferdssamfunn, og eit konkurransefortrinn for norsk industri. Regjeringa vil byggje politikken sin på effektiv utnytting av ressursane i samfunnet, inkludert energiresursane våre. Noreg er rikt på energiresursar og skal vere ein føregangsnasjon innanfor miljøvennleg energibruk og produksjon. Regjeringa vil leggje til rette for lønnsam produksjon av fornybar energi i Noreg. Noregs posisjon som ein av dei leiande energinasjonane i verda, òg innanfor fornybar energi, skal haldast ved lag og utviklast vidare. Ein godt fungerande kraftmarknad er avgjerande for forsyningstryggleiken for straum. Regjeringa meiner at drifta av kraftsystemet og krafthandelen så langt som mogleg må baserast på marknadsmessige løysingar.

Fornybar energi

Noreg skaper store verdiar basert på energiresursane våre. Desse ressursane gir grunnlaget for næringsutvikling og verdiskaping og er ein avgjerande innsatsfaktor for viktige delar av norsk industri og næringsliv. Med omstillinga til eit lågutsleppssamfunn vil fornybare energikjelder i framtida spele ei enda større rolle enn tidlegare og gi nye moglegheiter for fornybarnæringane i Noreg, både nasjonalt og internasjonalt. Regjeringa vil leggje til rette for at norsk industri kan dra nytte av dei fornybare ressursane våre.

All kraftproduksjon, òg produksjon av fornybar kraft, vil kunne innebere miljøkonsekvensar. Kraftproduksjon må derfor i dei enkelte sakene vegast opp mot andre viktige miljøomsyn, som bevaring av biologisk mangfald, villrein, naturopplevingar og friluftsliv.

Den regulerbare vasskrafta vil framleis vere ryggrada i energisystemet vårt. Med eit stadig meir uregulerbart europeisk kraftsystem er vasskrafta eit fortrinn for Noreg i overgangen til auka bruk av fornybar energi i transportsektoren.

Omlagginga av energiforsyninga i Europa gir store moglegheiter for verdiskaping i Noreg basert på energiresursane våre. Vi må utnytte dei moglegheitene dette gir til lønnsam produksjon og foredling av norsk kraft. Gjennom utveksling av elektrisk kraft med nabolanda våre kan vi bidra til ei klimavennleg omstilling i Europa. Regjeringa vil derfor sørge for gode og stabile rammevilkår for kraftproduksjon, samtidig som naturomsyn òg er sikra.

Store delar av energiforsyninga vår er alt baserte på fornybare energikjelder. Noreg har i dag ein nær utsleppsfri kraftsektor. Regjeringa vil leggje til rette for ein meir effektiv og

klimavennleg bruk av energi i fleire samfunnssektorar.

Regjeringa vil

- leggje til rette for samfunnsøkonomisk lønnsam produksjon av fornybar energi i Noreg
- bruke det statlege investeringsselskapet Fornybar AS til å investere i ny teknologi i overgangen frå teknologiutvikling til kommersialisering som bidreg til reduksjon av klimautslepp
- leggje til rette for at norsk industri kan dra nytte av dei fornybare ressursane våre

- leggje til rette for eit grønt skifte med større vekt på fornybar energi og der rein energi blir brukt til å fase ut fossil energi i andre sektorar
- utvikle norsk næringsliv gjennom satsing på klimateknologi som kan vere lønnsam over tid. Staten må leggje til rette gjennom føreseielege rammevilkår, forskning, utvikling og støtte til pilotar, demonstrasjon, risikoavlasting og marknadsintroduksjon for ny teknologi.
- setje ned eit ekspertutval som skal gå gjennom skatteregimet for norsk vasskraft
- leggje til rette for utviklinga av nye teknologiar og marknadsløysingar som bidreg til å styrkje forsyningstryggleiken
- vidareføre energisamarbeidet med EU og aktivt fremje norske synspunkt og interesser i den europeiske marknads- og regelverksutviklinga
- vurdere tiltak for å gjere det enklare å kople eigenprodusert energi til straumnett
- leggje til rette for energieffektivisering i alle delar av norsk økonomi og gjennomføre energieffektiviseringsdirektivet til EU med tilpassingar

Olje og gass

Olje- og gassnæringa har vore ein berebjelke for norsk økonomi dei siste tiåra. Dei kommande åra vil olje- og gassnæringa òg spele ei viktig rolle i norsk økonomi og framleis bidra i stor grad til finansieringa av det norske velferdssamfunnet. Regjeringa vil vidareføre ein stabil, langsiktig petroleumspolitikk. Leitepolitikken skal bidra til dette.

Samtidig vil etterspurnaden globalt etter olje og gass bli påverka av klimatiltak som blir gjennomførte i dei enkelte landa som følgje av at verda må nå klimamåla frå Paris-avtalen. Dette krev ei omstilling frå fossil til fornybar energibruk og -produksjon.

Gass frå norsk sokkel er på kort til mellomlang sikt ein del av løysinga når kol skal fasast ut i europeisk energiproduksjon, og vil bidra i overgangen til eit fornybart lågutsleppssamfunn i Europa. Noreg bør derfor leggje til rette for vidare eksport av naturgass til Europa.

Ved avgjerder om nye utbyggingar av olje- og gassfelt må klimarisikoen innarbeidast i avgjerdsgrunnlaget. Regjeringa vil følgje opp tilrådingane og vurderingane frå klimarisikoutvalet.

Det er lang tradisjon i Noreg for at dei viktigaste havnæringane våre kan utvikle seg side om side og vareta miljøverdiane i havområda våre. Gjennom forvaltningsplanane for dei ulike havområda sikrar vi at ulike omsyn blir vegne mot kvarandre. Regjeringa vil vidareføre dagens system med jamlege oppdateringar og revidering av forvaltningsplanane.

Regjeringa vil

- leggje til rette for lønnsam produksjon av olje og gass, mellom anna gjennom føreseielege rammevilkår
- følgje opp innstillinga frå klimarisikoutvalet og stille krav til at selskapa synleggjer klimarisiko i utbyggingsplanane sine
- støtte opp under det arbeidet næringa gjer med å auke verdiskapinga gjennom effektivisering, digitalisering og innovasjon
- vidareføre dagens praksis med jamlege konsesjonsrundar på norsk sokkel for å gi næringa tilgang på nye leiteareal

- leggje vekt på miljøfaglege råd i eller nær særleg verdifulle område (SVO) ved tildeling av utvinningsløyve i den pågåande 24. konsesjonsrunden, mellom anna vurdere avgrensingar på boring i oljeførande lag i ein større radius rundt Bjørnøya
- ikkje gjennomføre den 25. konsesjonsrunden før revideringa av forvaltningsplanen for Barentshavet og Lofoten er ferdig behandla
- halde fram med å hente inn kunnskap gjennom vidare kartlegging av petroleumsressursane, òg i område som ikkje er opna for petroleumsverksemd
- ikkje opne for petroleumsverksemd, eller greie ut konsekvensane i samsvar med petroleumslova, i havområda utanfor Lofoten, Vesterålen og Senja i perioden 2017–2021, og ikkje setje i gang petroleumsverksemd ved Jan Mayen, iskanten, Skagerak eller på Mørefelta fastslå definisjonen av iskanten i samband med revideringa av forvaltningsplanen for Barentshavet og havområda utanfor Lofoten og i lys av tilrådingar frå Fagleg forum.
- vidareføre kvoteplikt og CO₂-avgift som hovudverkemiddel i klimapolitikken på norsk sokkel, og vidareføre strenge miljøkrav til norsk oljeproduksjon
- leggje til rette for å vidareutvikle både olje- og gassverksemda og andre havnæringar
- bruke heile verkemiddelapparatet, inkludert Norwegian Energy Partners og Innovasjon Noreg, for å hjelpe norske oljeteknologibedrifter internasjonalt
- vidareføre satsinga på petroleumsbasert forskning for å auke verdiskapinga, styrkje den internasjonale konkurransekrafta og redusere klima- og miljøpåverknaden frå verksemda, mellom anna etablere eit senter for lågutsleppsløysingar i olje- og gassnæringa
- stille strenge klimakrav til produksjonsfasen på felt på norsk sokkel, mellom anna krav til beste tilgjengelege teknologi
- leggje til rette for at norsk petroleumsindustri framleis skal vere leiande, også på helse, miljø og tryggleik
- bidra til ein god oljevernberedskap, i samarbeid med private aktørar

Mineral på havbotnen

På lang sikt kan det vere potensial for lønnsam utvinning av mineral på havbotnen frå norsk sokkel. Samtidig må slik mineralutvinning skje på ein miljømessig forsvarleg og berekraftig måte. Derfor er det avgjerande å få etablert eit godt regelverk i forkant av eventuell kommersiell aktivitet.

Regjeringa vil derfor leggje fram forslag til eit slikt lovverk og vurdere å opne delar av norsk sokkel for kommersiell og berekraftig utvinning av mineral på havbotnen.

Regjeringa vil

- vurdere korleis førekomstane av mineral på havbotnen på norsk sokkel kan kartleggjast på ein effektiv måte
- etablere eit konsesjonsregelverk for løyve til utvinning av mineral på havbotnen

Klimatilpassing

Eit klimatilpassa samfunn er i stand til å avgrense eller unngå skadar som følgje av klimaet. Klimaendringane gjer arealplanlegginga meir krevjande ved at auka og meir intense nedbørmengder og elvar og bekker som finn nye vegar, gjer at nye område blir flaum- og rasutsette. Dette krev auka kompetanse i kommunane.

Regjeringa vil

- følgje opp innstillinga frå overvassutvalet
- stimulere til meir forskning på klimatilpassing
- vidareføre sektorprinsippet der kvar sektor er ansvarleg for klimatilpassing innanfor sitt område
- samarbeide med kommunane for å setje dei betre i stand til å handtere nye utfordringar som følgje av klimaendringane

15 Samferdsle

Noreg er langstrekt, med næringsaktivitet og busetjinga over heile landet. Det er derfor viktig med god infrastruktur for å skape gode bu- og arbeidsregionar og for å knyte produksjon av varer og tenester til marknadene. Regjeringa skal bidra til ein enklare og tryggare reisekvardag med reduserte miljøkonsekvensar. Betre infrastruktur skal gi ein enklare og tryggare kvardag for dei reisande, kortare reisetider, auka mobilitet og sterkare konkurransekraft i heile landet.

Regjeringa vil vidareutvikle infrastruktur og transportløysingar basert på ny og moderne teknologi, vektlegging på vedlikehald og investeringar i ny kapasitet. Nasjonal transportplan 2018–2029 (NTP) dannar grunnlag for politikken til regjeringa og inneber eit historisk samferdsleløft. NTP 2018–2029 vidarefører og følgjer opp dei satsingane som fleirtalet har vore samde om å gjennomføre i stortingsperioden 2013–2017. Regjeringa vil arbeide for å følgje opp mål og ambisjonar i NTP. Kostnadseffektivitet og total samfunnsnytte i dei enkelte prosjekta er viktig, slik at ein i NTP-perioden kan få realisert flest mogleg prosjekt til størst mogleg samfunnsmessig nytte.

Regjeringa vil leggje til rette for store kutt i klimagassutsleppa frå sektoren. Ny teknologi, meir bruk av biodrivstoff, utbygging av infrastruktur for nullutsleppskøyretøy og skatte- og avgiftspolitikken vil vere viktige verkemiddel for å nå målet om at Noreg skal bli eit lågutsleppssamfunn i 2050. Satsinga vår på gods-, kollektiv-, gang- og sykkeltiltak vil òg bidra til å redusere utslepp frå sektoren.

Forbetringar av den teknologiske mognaden i dei ulike delane av transportsektoren, slik at nullutsleppsløysingar blir konkurransedyktige mot fossile transportløysingar, ligg til grunn for måla om utsleppsreduksjonar.

Regjeringa vil

- leggje til grunn ambisjonane i Nasjonal transportplan 2018–2029
- følgje opp Nasjonal transportplan 2018–2029 slik at balansen mellom veg og kollektivtrafikk blir halden ved lag i tråd med planen i fireårsperioden, og fokusere spesielt på kostnadskontroll og auka samfunnsnytte i prosjekta
- opne for meir bruk av statleg plan, redusere planleggingstida og samordne offentlege innvendingar betre
- sørge for at arealplanlegging blir betre samordna med utbygging av infrastruktur
- ha gode vilkår for godstransporten og bidra til ryddige konkurranseforhold i næringa
- følgje opp ambisjonen om å overføre 30 prosent av gods over 300 km frå veg til sjø

og bane før planperioden er over

- redusere klimagassutsleppa frå sektoren ved å fase inn null- og lågutsleppsteknologi, auke omsetjinga av berekraftig biodrivstoff og føre ein målretta skatte- og avgiftspolitik
- leggje til grunn at nye personbilar og lette varebilar skal vere nullutsleppskøyretøy i 2025
- at framtidige nasjonale transportplanar skal gjerast meir overordna og strategiske, for å sikre ei meir kostnadseffektiv og heilskapleg utbygging
- arbeide aktivt mot liberalisering av kabotasjeregulverket og redusere omfanget av ulovleg kabotasje
- styrkje det formaliserte samarbeidet mellom handhevingsinstansane for å sikre auka og målretta kontroll av transportnæringa langs veg og i bedrift og terminal, og leggje til rette for effektiv handheving
- vurdere auka bruk av gebyr som reaksjon ved mindre alvorlege brot på regelverk
- vurdere nye tiltak for å hindre at førarar av køyretøy lèt vere å stanse for kontroll av Statens vegvesen

Vegnettet

Regjeringa vil arbeide for ein trygg, effektiv og framtidsretta vegtransport. Gode hovudferdsleårar mellom regionane i landet er viktig for å bidra til lønnsemd for næringslivet, for tungtransporten og for ein effektiv persontransport. Gode vegløyningar betyr kortare reisetid, mindre miljøbelastning og auka trafikktryggleik. Regjeringa vil halde fram med å redusere vedlikehaldsetterslepet i vegsektoren.

Vegreforma skal førast vidare, og arbeidet med å få ned kostnadene ved vegbygging skal halde fram.

Regjeringa vil halde fram det målretta arbeidet med å innfri nullvisjonen for trafikkdrepane ved å vidareføre satsinga på utbygging av trygge, effektive vegar og gang- og sykkelvegar i tillegg til haldningsskapande arbeid.

Regjeringa vil

- planleggje og byggje nye vegstrekningar med eit langsiktig perspektiv som tek høgd for ei eventuell framtidig kapasitetsutviding, og der kostnader er tekne med i berekninga
- stille krav om utsleppsfrie eller fornybare løysingar i alle offentlege ferjeanbod, frå både stat, fylkeskommunar og kommunar, der det ligg til rette for dette

- avgrense bruken av streknings-ATK (automatisk trafikkontroll)
- vurdere å endre fartsgrensene slik at dei er betre tilpassa vegstandarden og moderne køyretøy, mellom anna vurdere auka fartsgrense på dei beste motorvegane
- leggje til grunn ein nullvisjon for hardt skadde og drepne i trafikken og prioritere haldningsskapande arbeid, vedlikehald og fornying av infrastrukturen og møtefrie hovudveggar for å auke trafikktryggleiken
- endre skiltreglane slik at trafikantar kan få meir informasjon om bil- og sjåførrelaterte tenester, slik som skilting til energipunkt, overnatting, serveringsstader, knutepunkt og kulturattraksjonar
- greie ut ei forenkling av førarkortkrava
- halde fram arbeidet med å forenkle køyretøytekniske reglar
- gi Nye Veier enda fleire prosjekt på dei viktigaste riks- og europavegane
- modernisere Statens vegvesen, med mål om større handlingsrom og meir effektiv tenesteproduksjon
- at ein som hovudregel skal unngå bom på sideveg, med mindre det er nødvendig for å realisere prosjektet
- halde fram arbeidet med å effektivisere bompengesektoren for å redusere bompengebelastninga for bilistane
- sikre at utanlandske vogntog forpliktar seg til å betale bompengar og andre avgifter
- vurdere korleis viktige eksportveggar, som omfattar fylkesveggar og riksveggar, betre kan rustast opp til å dekkje transportbehova i næringslivet
- leggje fram ein rasteplasstrategi

Jernbane, bymiljø og kollektivtransport

Urbanisering er ein global trend som aukar behovet for gode og miljøvennlege transportkjeder i byområda. Regjeringa vil leggje til rette for at fleire kan velje kvardagsreisa si gjennom kollektive løysingar. Regjeringa har som mål at all vekst i persontrafikken i byane skal skje ved at folk reiser kollektivt, sykklar eller går. Regjeringa legg mellom anna til grunn eit mål om at sykkeldelen i byane skal vere på 20 prosent, og at staten skal bidra med 50 prosent finansiering av store kollektivprosjekt i dei største byane, i tillegg til ei auka satsing på bymiljøavtalar og byvekstavtalar.

Jernbane er eit viktig transportmiddel som er spesielt godt eigna for pendling i folketette strøk og for godstransport på lengre distansar. Regjeringa vil vidareføre den kraftige satsinga på jernbane gjennom auka vedlikehald og investeringar i auka kapasitet. Regjeringa vil halde fram arbeidet med å effektivisere sektoren for å få mest mogleg jernbane att for pengane, inkludert eit betre tilbod til dei reisande. Det er òg eit mål for

regjeringa at meir gods kan fraktast på jernbana, slik at miljøbelastninga frå tungtransporten kan reduserast.

Regjeringa vil

- fullføre jernbanereforma og sikre at staten kjøper jernbanetenester frå dei tilbydarane som gir eit best mogleg tilbod for pengane
- følgje opp jernbaneprioriteringane i NTP
- halde fram utbygginga av effektive løysingar for kollektivtransport, gåande og syklande i byområda gjennom etablering av byvekstavtalar og vederlagsordningar i tråd med NTP
- leggje til rette for effektiv godstransport på jernbana gjennom realisering av godsstrategien i NTP
- prioritere innfartsparkering i tråd med NTP
- ta initiativ til ein skandinavisk jernbanestudie i samarbeid med Sverige og Danmark
- opne for auka bruk av delingsøkonomi i persontransporten innanfor eit føreseieleg regelverk og føreseielege krav til tilbydarane
- liberalisere ekspressbusspolitikken fullt ut for usubsidierte ekspressbussar
- leggje betre til rette for motorsykkel som eit miljøvennleg transportalternativ
- gå gjennom køyrevegsavgifta på jernbane

Luffart

Luffarten er ein sentral del av det norske transportnett. Han er spesielt viktig for store delar av distrikta og verdiskaping i heile landet. Regjeringa vil føre ein konkurranseorientert luffartspolitik som bidreg til utviklinga av ei konkurransedyktig norsk luffartsnæring. Luffarten er inne i ei spennande utvikling, der ny teknologi vil gi heilt nye moglegheiter for redusert miljøbelastning og eit større transporttilbod.

Regjeringa vil

- leggje til rette for bruk av biodrivstoff i fly
- gi Avinor i oppdrag å utvikle eit program for å leggje til rette for introduksjon av elektriske fly i kommersiell luftfart
- sørge for gode og rettferdige rammevilkår for ikkje-statlege flyplassar
- leggje til rette for at kommunar og private kan delta i utvikling av og rundt flyplassar
- utvikle regionale lufthamner for å styrkje sjømateksporten
- vurdere korleis luftfartsavgiftene kan restrukturast med sikte på auka konkurransekraft for norsk luftfart

Post og elektronisk kommunikasjon

Regjeringa vil satse på digital infrastruktur. Denne infrastrukturen får ei stadig større og viktigare rolle i takt med den raske digitaliseringa av samfunnet. Regjeringa vil leggje til rette for god breibandsinfrastruktur og 4G/5G-dekning over heile landet. Vidare vil regjeringa satse på å sikre trygge alternative kjernenett og ytterlegare fiberkablar til utlandet.

Regjeringa vil halde fram arbeidet med å leggje til rette for sunn konkurranse, høge investeringar og auka tryggleik. Regelverket må bidra til å halde kostnadene nede. Kommersielle aktørar har auka investeringane sine kraftig og står for den største delen av utbygginga av både mobil nettdekning og breiband til husstandar. Kommersielle investeringar vil ha mykje å seie for om vi klarer å nå måla om god dekning i heile landet, men det er naturleg at staten bidreg i område der dette ikkje er mogleg.

Regjeringa vil sikre eit godt og likeverdig posttilbod over heile landet, tilpassa etterspurnaden etter posttenester.

Regjeringa vil

- gjennomføre ei omfattande evaluering av norske lover og reglar med sikte på å identifisere unødvendige reglar som hindrar eller seinkar bruk av transportteknologi og IKT-løysingar
- leggje til rette for pilotprosjekt for sjølvkøyrande køyretøy med hovudvekt på kollektivtrafikken
- leggje til rette for auka breibandsutbygging, mellom anna gjennom å vidareføre statlege bidrag til breibandsbygging i distrikta
- greie ut korleis det kan leggjast til rette for ein marknadsdriven veg til «gigabitsamfunnet»

- oppdatere *Digital agenda* i løpet av perioden
- leggje til rette for bruk av intelligente trafikksystem, autonome løysingar og annan ny teknologi i transportsektoren der det gir betre kapasitetsutnytting, auka trafikktryggleik og eit betre tilbod til dei reisande

Kyst

Nærskipsfarten har ei lang historie i Noreg og er ein viktig del av transporttilbodet langs kysten. Regjeringa vil leggje til rette for at meir gods blir frakta på kjøl, og at skipsfarten framleis utviklar seg i ei meir miljøvennleg retning. Regjeringa vil framleis prioritere tryggleik og beredskap i maritim sektor.

Regjeringa vil

- redusere vedlikehaldsetterslepet på kystinstallasjonar langs kysten
- satse på sjøtryggleik og tiltak mot maritim forureining, inkludert oljevernberedskap
- vidareføre insentivordninga for nærskipstransport for å bidra til at større mengder gods går over til sjøtransport
- forbetre og utdjupe farleier inn til dei viktigaste byane og hamnene
- etablere ei tilskotsordning for meir effektive og miljøvennlege hamner i tråd med føringane i NTP
- halde fram arbeidet med digitalisering av kart

16 Forsvar

Den viktigaste oppgåva staten har, er å sørge for tryggleiken til innbyggjarane. Forsvars- og tryggingspolitikken må byggje på avspenning, avskrekking, konfliktførebygging og tryggleik og stabilitet i nærområda våre og på arbeid for å hindre at internasjonal terrorisme spreier seg. Regjeringa meiner at den beste måten å vareta norsk tryggleik på er gjennom internasjonalt samarbeid, forpliktande alliansar, auka handel og dialog med flest mogleg land.

Stortingsforlika om Langtidsplanen for Forsvaret (LTP) og Landmaktproposisjonen sett i samanheng dannar grunnlaget for politikken på området.

Dei tryggingspolitiske omgivnadene til Noreg er i endring. Situasjonen i nærområda våre og i den europeiske randsona er meir utfordrande enn tidlegare. Kombinasjonen av tradisjonell geopolittikk og nye, meir ukonvensjonelle utfordringar skaper eit meir komplekst bilete. Globale forhold påverkar oss òg meir direkte enn før. Internasjonal terrorisme, organisert kriminalitet og cybertrugsmål utfordrar oss på måtar som dagens etablerte tryggingstruktur ikkje er budde på. Summen av desse utfordringane stiller nye krav til korleis Forsvaret må innrettast.

Nordområda er dei viktigaste strategiske ansvarsområda til Noreg. Derfor vil regjeringa styrkje Hæren og Heimevernet i nord og i tillegg styrkje det sjømilitære nærværet og forsvaret av kysten. Regjeringa vil investere i framtidsretta, strategiske kapasitetar og etterretning for å sikre god situasjonsforståing, suverenitetshevdning og kontroll i nordområda.

Regjeringa ønskjer å vidareutvikle forsvaret slik at det er godt rusta til å sikre norske interesser og suvereniteten vår og til å oppfylle NATO-forpliktingane våre. Regjeringa vil prioritere operativt forsvar, kampkraft og uthald i alle forsvarsgreinene.

Forsvarsorganisasjonen skal vere kostnadseffektiv og profesjonell, innanfor forsvarlege økonomiske rammer som sikrar ressursar til trening, vedlikehald, investeringar og rekruttering av eigna og motivert personell.

Dei som har vore i internasjonal teneste, må få god oppfølging. Veteranar må få den anerkjenninga dei fortener. Regjeringa vil stimulere til at fleire kommunar lagar eigne veteranplanar, gjerne i samarbeid med veteranorganisasjonane, slik at veteranar får god lokal oppfølging. Regjeringa vil òg arbeide for regional koordinering av innsatsen for veteranar i dei tilhøyrande kommunane og fylka. Kommunane og fylka skal oppmuntrast til å støtte lokale velferdsorganisasjonar økonomisk og til å stille eigna lokale til disposisjon for det arbeidet organisasjonane gjer.

Regjeringa vil

- halde fram med ei reell styrking av Forsvaret og sikre balanse mellom oppgåver, struktur og økonomi. I tråd med semja frå NATO-toppmøtet i Cardiff har regjeringa som mål å auke forsvarsbudsjetta i retning av å nå toprosentmålet på sikt.
- kjempe mot internasjonal terrorisme ved bruk av politiske og økonomiske verkemiddel og ved å delta i internasjonalt samarbeid
- på sjølvstendig grunnlag greie ut og etablere ei form for digitalt forsvar av landegrensene våre, utelukkande for utanlandsetterretningsformål, som både gjer oss betre i stand til å verne oss mot trugsmål mot den nasjonale tryggleiken, og som varetek sentrale menneskerettar og personvernforplikingar Venstre tek atterhald om mogleg dissens i regjering når denne saka kjem til behandling.
- halde ved lag dei norske NATO-forplikingane, og sikre vidare norsk innverknad i NATO gjennom aktiv deltaking i politiske og militære forum
- vidareutvikle den tryggingpolitiske dialogen med EU og freiste å delta aktivt i dei trygging- og forsvarspolitiske foruma i EU
- vidareutvikle det nordiske forsvarssamarbeidet (NORDEFECO) der det er naturleg, som eit supplement til samarbeidet med våre allierte i NATO
- styrkje arbeidet med å handheve og få fleire land til å ratifisere konvensjonen om forbod mot landminer og klasevåpen. Noreg bør ta aktivt del i arbeidet med å øydeleggje klaseammunisjon.
- styrkje norsk forsvarsindustri gjennom aktiv bruk av industrisamarbeidsavtalar ved anskaffingar der det er formålstenleg
- vidareutvikle samarbeidet med alliansepartnarar om anskaffingar av forsvarsmateriell
- behalde allmenn verneplikt for kvinner og menn
- sikre at dei som har vore i internasjonal teneste, får god oppfølging, og gi veteranar den anerkjenninga dei fortener
- gjere ein oppdatert gjennomgang av grunnlaget for nedlegginga av Andøya flystasjon og etableringa på Evenes, basert på den pågåande eksterne kvalitetssikringa av konseptvalutgreiinga av Evenes flystasjon

17 Utanriks og utvikling

Regjeringa vil føre ein utanrikspolitikk med tydelege prioriteringar, forankra i liberale verdiar. Utanrikspolitikken har som hovudmål å sikre sentrale norske interesser. Han skal bidra til at vi når berekraftsmåla til FN og oppnår internasjonal avspenning, tryggleik og stabilitet, fred og forsoning, ein friare verdshandel, økonomisk utvikling og respekt for menneskerettar. Utanrikspolitikken skal bidra til nasjonal tryggleik, økonomisk vekst og auka levestandard. Regjeringa vil jobbe målretta for å hjelpe norske borgarar og norsk næringsliv i utlandet.

Verda rundt oss har blitt mindre føreseieleg. Grunnleggjande verdiar som demokrati, menneskerettar og rettsstat er under press. Det same gjeld internasjonale institusjonar som regulerer samarbeid mellom statar. Det er i norsk interesse å forsvare og ta vare på desse verdiane og institusjonane. Regjeringa ønskjer ei global utvikling med meir demokrati og rettsstatsprinsipp.

Regjeringa vil bidra til fred, demokrati og utvikling gjennom å fremje menneskerettar og rettsstatsprinsipp og rette søkjelyset meir mot sivile og politiske rettar, også i nærområda våre.

Hovudlinjene i norsk utanrikspolitikk ligg fast. Noreg skal vere ein føreseieleg, trygg og truverdig partner. Regjeringa vil byggje politikken sin på eit forpliktande internasjonalt samarbeid. Noreg skal vere ein aktiv bidragsytar i FN, NATO, WTO og andre internasjonale organisasjonar. Regjeringa vil vidareføre samarbeidet med det norske sivilsamfunnet for å nå måla i norsk utanrikspolitikk.

Dei viktigaste interesse- og verdifelleskapa for Noreg er og blir dei nordiske, europeiske og atlantiske fellesskapa. Regjeringa vil aktivt søkje samarbeid med nye partnerar og engasjere seg globalt. Samtidig krev endra politiske, økonomiske og militære maktforhold ei enda sterkare verdimesig og realpolitisk forankring i dei vestlege fellesskapa av naboar, allierte og handelspartnerar.

Regjeringa vil

- prioritere nærområda til Noreg i utanrikspolitikken
- vidareføre eit nært nordisk samarbeid
- føre ein aktiv nordområdepolitikk og styrkje samarbeidet både mellom landa i Arktis og med EU for å førebyggje og avgrense naturkatastrofar og menneskeskapte katastrofar
- leggje til rette for eit levedyktig lokalsamfunn på Svalbard

- arbeide for eit modernisert, sterkt og meir effektivt FN
- fokusere norsk innsats og økonomisk engasjement i retning av dei delane av FN som effektivt leverer gode resultat, og som arbeider i tråd med norske prioriteringar
- bruke internasjonale forhandlingar til å fremje norske interesser
- styrkje arbeidet for menneskerettar, gjennom internasjonale forum, utviklingspolitikken og støtte til utviklinga av sivilsamfunn
- prioritere sivile og politiske rettår, utdanning og arbeid for kvinnerettår
- arbeide for internasjonal nedkjemping av ulovleg kapitalflukt og skattesvik, svart økonomi og korrupsjon
- støtte internasjonalt arbeid og jobbe for openheit i kapitalplasseringar og kapitalrørsler mellom land, og støtte arbeid for betre skatteprinsipp for globale selskap
- samarbeide med andre land for å gjennomføre økonomiske og politiske sanksjonar ved alvorlege og vedvarande brot på folkeretten
- samarbeide med utsette demokratiske land om økonomisk og demokratisk utvikling, særleg på Vest-Balkan og i dei europeiske randstatane
- styrkje det internasjonale arbeidet for å kjempe mot illegalt våpensal, narkotikahandel og menneskehandel
- vidareutvikle den norske innsatsen for fred og forsoning i område med krig og konflikt
- støtte Den internasjonale straffedomstolen og arbeide for at fleire nasjonar godtek jurisdiksjonen til domstolen
- leggje til grunn ei balansert haldning til Midtausten-konflikten, aktivt støtte målet om Israel og Palestina som to statar innanfor sikre og internasjonalt anerkjende grenser, og støtte opp under demokratisk utvikling i Midtausten
- vidareføre innsatsen for å få rydda opp i det russiske atomavfallet og arbeide for å redusere miljøtrugsmåla frå Kolahalvøya
- vere i front internasjonalt i initiativ for å reinske hava for plast og følgje opp nullvisjonen for marin forsøpling

Europa

Dei europeiske landa og EU er nære naboar, venner og dei viktigaste handelspartnarane til Noreg. Tilgangen til den indre marknaden gjennom EØS-avtalen gir norsk næringsliv føreseielege rammer og høve til å selje varene og tenestene sine. Det er avgjerande for å sikre økonomisk vekst og velferd i Noreg. Derfor må norsk utanrikspolitikk starte i Europa. Regjeringa er grunnleggjande positiv til forpliktande internasjonalt samarbeid.

Regjeringa legg til grunn EØS-avtalen og dei andre avtalane med EU som ramme for forholdet vårt til Europa. Regjeringa vil arbeide for forbetringar innanfor rammeverket i EØS-avtalen og

føre ein aktiv europapolitikk som tek sikte på å auke norsk innverknad på avgjerder som påverkar norske interesser.

Tilliten til den felles yttergrensa vår i Europa må byggjast opp att, og regjeringa vil støtte EU i innsatsen for å finne gode løysingar på felles utfordringar med migrasjon. Regjeringa meiner at Noreg må bidra i dette arbeidet. Utviklinga av den felles utanriks- og tryggingspolitikken til EU skaper meirverdi for NATO som allianse. Regjeringa er positiv til forsvarssamarbeidet i EU og vil arbeide for at tredjeland kan delta i dette.

Regjeringa vil

- delta i utvikling av felleseuropeiske løysingar for justis, migrasjon og klima og arbeide for at den felles klimapolitikken i EØS-avtalen blir gjennomført
- sikre norske interesser ved å medverke tidleg i prosessar og politikktutforming i EU
- sikre norske interesser i samband med Brexit gjennom tett dialog med EU og Storbritannia
- aktivt støtte opp under EU-politikken om rettsstatsprinsipp i Europa
- freiste å utdjupe bilaterale relasjonar med sentrale europeiske land
- vurdere tiltak som kan avgrense og stanse eksport av velferdsytingar, mellom anna arbeide for aksept i EU for kjøpekraftsjustering av velferdsytingar

- sikre at EØS-midlane bidreg til å styrkje demokrati og rettsstat i Europa og til berekraftig økonomisk vekst
- delta i uformelle og formelle europeiske forum, spesielt der EØS-avtalen gir oss tilgang
- styrkje koordineringa av den samla handteringa av europasaker i statsforvaltninga for å sikre effektiv saksbehandling og betre norsk medverknad
- involvere Stortinget tidleg i viktige EØS-prosessar
- følgje opp initiativet regjeringa har teke overfor EU når det gjeld styrkt arbeid mot arbeidskriminalitet

Tryggingspolitikk

Dei tryggingspolitiske omgivnadene til Noreg er i endring. Situasjonen i nærområda våre og i den europeiske randsona er meir utfordrande enn tidlegare, og ein kombinasjon av tradisjonell geopolittikk og nye, meir ukonvensjonelle utfordringar skaper ein meir kompleks situasjon. Globale forhold påverkar oss òg meir direkte enn tidlegare. I tryggingspolitikken vil regjeringa prioritere tryggleik og stabilitet i nærområda til Noreg. Vi må byggje tryggleiken vår i samarbeid med andre, forankra i NATO og det transatlantiske forholdet. Fred og stabilitet er best sikra gjennom eit breiast mogleg tryggingspolitisk samarbeid.

Arbeidet med verifikasjon er det mest konkrete nedrustingsarbeidet som er i gang. Regjeringa ønskjer å utvikle konkrete løysingar i samarbeid med andre land som vil gjere land både med og utan kjernevåpen betre i stand til å overvake destruksjon av desse våpena. Målet til regjeringa er ei verd utan kjernevåpen.

Regjeringa vil

- prioritere tryggleik og stabilitet i nærområda til Noreg i utanriks- og tryggingspolitikken
- føre ein tryggings- og forsvarspolitik som bidreg til at NATO held fram med å vere ein sterk og truverdig allianse, og som sikrar at Noreg held fram med å vere ein føreseieleg, trygg og truverdig alliert
- søkje medlemskap i Tryggingsrådet i FN i 2021–22
- styrkje det transatlantiske forholdet og samarbeidet med sentrale europeiske allierte og partnerar ytterlegare
- vidareutvikle den tryggingspolitiske dialogen med EU og freiste å delta aktivt i dei tryggings- og forsvarspolitiske foruma i EU
- ha eit strengt, tydeleg og stabilt rammeverk for eksportkontroll av våpen og ammunisjon som gir norsk industri føreseielege rammer. Regjeringa vil arbeide aktivt på internasjonale arenaer for å skape semje om felles format og norm når det gjeld

sluttbrukardokumentasjon og reeksportforsikringar.

- samarbeide med allierte om å intensivere innsatsen for aktiv, balansert, irreversibel, gjensidig og etterprøvbar nedrusting av atomvåpen innanfor rammene av Ikkjespreiingsavtalen
- vidareutvikle den internasjonale leirolla Noreg spelar innanfor verifikasjon av kjernevåpennedrusting, for å bidra til at det skjer reell nedrusting, og auke tilliten til nedrustingsavtalar
- styrkje arbeidet med å handheve og få fleire land til å ratifisere konvensjonen om forbod mot landminer og klasevåpen. Noreg bør ta aktivt del i arbeidet med å øydeleggje klaseammunisjon.

- leggje vekt på arbeidet mot nye globale trugsmål, som terrorisme, organisert kriminalitet, irregulær migrasjon, digital tryggleik og illegitim informasjonspåverknad

Utvikling

Dei fleste indikatorar viser at verda er i positiv utvikling. Store befolkningsgrupper blir framleis løfta ut av fattigdom, og stadig fleire lærer å lese og skrive. Samtidig er klimaendringar, terror, krig, miljøtrugsmål og fattigdom dei største globale utfordringane vi står overfor. Målet for utviklingspolitikken til regjeringa er å redde liv, bidra til auka demokratisering og realisering av menneskerettane og å bidra til varig nedkjemping av fattigdom. Berekraftig nedkjemping av fattigdom inneber å finne både økonomiske, sosiale og miljømessige løysingar.

Regjeringa byggjer politikken sin på at alle menneske har universelle rettar, som ytringsfridom, trusfridom og vern av privat eigedomsrett. Regjeringa vil bidra til å kjempe mot vald og undertrykking og særleg rette søkjelyset mot utsette grupper, som kvinner, barn, religiøse minoritetar, funksjonshemma og seksuelle minoritetar. Arbeidet med å sikre retten til utdanning, særleg for jenter, må halde fram.

Utviklingspolitikken til regjeringa skal vere kunnskapsbasert og effektiv, med menneskerettane og berekraftsmåla til FN som overordna rammeverk. Innanfor berekraftsmåla vil regjeringa velje enkelte område der Noreg har spesielt gode føresetnader for å gjere ein forskjell. Det er viktig med eit langsiktig perspektiv i Noregs innsatsområde, og regjeringa vil vareta dei områda der Noreg spelar ei global rolle i dag.

Regjeringa vil halde oppe den høge kvaliteten på norsk bistand og vidareføre målet om éin prosent av BNI til utviklingssamarbeid. Det er viktigare at den samla utviklingspolitikken er effektiv og fungerer, enn at bistandsbudsjettet er høgt. Målet for bistanden må vere at landa blir uavhengige av bistand på sikt. Derfor vil regjeringa leggje til rette for at norsk bistandsforvaltning bruker ressursane meir effektivt, og at arbeidsdelinga mellom ulike aktørar er best mogleg. Eigeninnsatsen til dei nasjonale styresmaktene og det politiske eigarskapet deira til eiga utvikling er ein føresetnad for norsk støtte. Solide samfunnsinstitusjonar, økonomisk og politisk openheit, sterke sivilsamfunn, spreining av makt og ein velfungerande rettsstat er nøklane til økonomisk framgang. Ei god fordeling av ressursar bidreg til at den økonomiske framgangen kan komme alle til gode, også dei fattige.

Regjeringa vil

- føre ein samstemd politikk for utvikling der berekraftsmåla til FN ligg til grunn og ulike initiativ i størst mogleg grad trekkjer i same retning, i tråd med stortingsbehandlinga av Meld. St. 24 (2016–2017) *Felles ansvar for felles framtid*.
- halde oppe den høge kvaliteten på den humanitære bistanden og sikre at hjelpa kjem til dei menneska som har størst behov, og til gløymdre konfliktar og katastrofar
- i større grad stille krav til mottakarar av norsk bistand om framgang innanfor områda demokrati, sivilsamfunn, antikorrupsjon, rettsstatsutvikling, menneskerettar og vilje til å balansere dei offentlege budsjetta
- prioritere kapasitetsbygging, kompetanseoverføring og fagleg bistand til samarbeidsland
- bruke den offentlege bistanden slik at han òg utløyser private ressursar og bidreg til at berekraftsmåla blir nådde, og til å skape gode arbeidsplassar i utviklingsland
- reformere organiseringa av norsk utviklingspolitikk, mellom anna rolledeinga mellom UD, Norad og andre aktørar, for å sikre ein kunnskapsbasert og effektiv bistand
- leggje til rette for frivillig bistand gjennom humanitære organisasjonar
- bruke Noregs posisjon, mellom anna som bistandsytar, til å sikre fleire returavtalar
- ikkje støtte organisasjonar i dei palestinske områda som oppmodar til vald, eller som fremjar hatefulle ytringar, rasisme eller antisemittisme
- bidra til næringsutvikling og jobbskaping i låginntektsland, og spesielt prioritere samarbeid med afrikanske låginntektsland sør for Sahara som Noreg har samarbeidsavtale med
- auke handelen med fattige land. Det skal leggjast til rette for import og handelsfasilitering.
- leggje til rette for at norsk næringsliv i større grad kan bli ein samarbeidspartnar i utviklingspolitikken, og jobbe for at Noreg forhandlar fram skatteavtalar med flest mogleg relevante land for å unngå dobbel skattlegging
- vidareutvikle den globale leiarrolla Noreg spelar i arbeidet med utdanning av høg kvalitet for alle
- styrkje innsatsen for global helse, særleg innanfor vaksinasjon, barnehelse og seksuell og reproduktiv helse
- halde fram arbeidet for å utvikle sivilsamfunn og godt styresett i utviklingsland
- vidareføre ei brei satsing på klima og bevaring av regnskog og dessutan intensivere innsatsen for miljø og nedkjemping av miljøkriminalitet

Regjeringa har som mål at det skal vere så enkelt og ubyråkratisk som mogleg for nordmenn å opphalde seg eller busetje seg i utlandet, spesielt i land innanfor EØS-området, og å flytte heim att.

Regjeringa vil

- hjelpe norske borgarar og norsk næringsliv i utlandet og sikre gode konsulære tenester
- gå gjennom toll- og avgiftsregimet for nordmenn som flyttar tilbake til Noreg
- vidareføre arbeidet med ei felles digital ID-løysing for nordiske statsborgarar
- forenkle prosessen for å få giftarmål mellom nordmenn og andre EØS-borgarar godkjende i Noreg
- vidareføre gode vilkår for sjømannskyrkja